

SETA GÜVENLİK RADARI

2022'DE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Bölgesel Değişim ve Küresel Belirsizlik Ortasında
Stratejik Dayanıklılık

Editörler

Murat Yeşiltaş

Gloria Shkurti Özdemir

SETA | RAPOR

Ocak 2022

SETA GÜVENLİK RADARI

2022'DE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Bölgesel Değişim ve Küresel Belirsizlik Ortasında
Stratejik Dayanıklılık

COPYRIGHT © 2022

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 194
I. Baskı: 2022
ISBN: 978-625-7712-70-5

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 9885 | Faks: 202 223 6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrabe 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +322 652 04 86

SETA GÜVENLİK RADARI

2022'DE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Bölgesel Değişim ve Küresel Belirsizlik Ortasında
Stratejik Dayanıklılık

Editörler

Murat Yeşiltaş

Gloria Shkurti Özdemir

İçindekiler

Ön Söz	7	Libya: Türkiye için Yeni Bir Jeopolitik Cephe	82
Burhanettin Duran		Bilgehan Öztürk	
Giriş: Bölgesel Yeniden Dengelenme ve Küresel Belirsizlik Sürecinde Stratejik Dayanıklılık	12	Türkiye ve Avrupa Arasında Zorlu Ortaklık	90
Murat Yeşiltaş, Gloria Shkurti Özdemir		Hacı Mehmet Boyraz	
Türkiye-ABD İlişkilerinde Tırmanan Gerilimler: 2022 için Bir Umut Işığı Var mı?	32	Türkiye'nin Afrika Politikası: Açılımdan Proaktif Ortaklığa	100
Gloria Shkurti Özdemir		Tunç Demirtaş	
Türkiye-Rusya İlişkileri: Artan Anlaşmazlıklar ve Derinleşen İş Birliği	46	Türkiye'nin Tedrici Afganistan Politikası	110
Mehmet Çağatay Güler		Murat Aslan	
Türkiye ve Ortadoğu: Post-Amerikan Hizalanma	54	Türkiye'nin Güney Kafkasya'da Artan Rolü	122
Murat Yeşiltaş, Batu Coşkun		Muhittin Ataman	
Doğu Akdeniz: Değişen Öncelikler ve Bir Sonraki Raund için Hazırlık	62	Türkiye'nin PKK Terörüyle Mücadele Stratejisi: Bastırma ve Yok Etme	130
Ferhat Pirinççi		Sibel Düz	
Suriye: 2022'de Neler Beklenmeli?	72	Türk Savunma Sanayii ve Savunma Politikası	142
Ömer Özkizilcik		Rıfat Öncel	

ÖN SÖZ

Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

2021, devletlerin yeni ortaya çıkan modern paradigma değişikliğine uyum sağlamaya çalıştığı pandeminin gölgesinde, 2020'ye çok benzer şekilde devam etti. Koronavirüs (Covid-19) mutasyonları, pandemi ile ilgili meselelerin üstesinden gelmek için yeterli olmayan yerel ve küresel kapasite, daha zengin ve daha fakir ülkeler arasındaki orantısız aşı dağılımı pandeminin bir süre daha bizimle kalmasına sebebiyet verdi. Pandemi, siyasi olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi çağrıştıırken işsizlik ve küresel tedarik zincirlerinin bozulması gibi ekonomik etkileri nedeniyle 2008 kriziyle de karşılaştırılabilir. Bu kapsamda yeni bir uluslararası sistem için tartışmalar başlamış durumda. Ancak mevcut uluslararası sistemin etkilendiği lakin radikal bir dönüşüm yaşamadığı görülüyor. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğündeki küresel sistem tartışmalarının yıllardır sürdüğü istikrarsızlık ortamında, pandemi sonrası dönemde devletler kapasitelerini geliştirmek için yatırım yapacak ve özellikle sağlık güvenliği, iklim değişikliği, doğal kaynaklar ve yüksek teknoloji altyapısının dayanıklılığı konularında stratejik önceliklerini yeniden tanımlayacaklar.

Pandemi yıl boyunca ana tartışma konusu olsa da koronavirüsün uluslararası siyaseti nasıl etkilediği meselesine ilişkin tartışma artık yeni bir boyuta evrilmiş durumda. Aşıların ortaya çıkması pandeminin sona erdiğinin sinyalini verdi ancak ilerleme halen yavaş. Ekonomik olarak daha az gelişmiş birçok ülke (özellikle Afrika'dakiler) aşıya erişemezken ya da çok az erişim imkanına sahipken gelişmiş ülkeler için ise tam tersi bir durum söz konusu. Bu bağlamda uluslararası toplum bir kez daha tüm insanlığın varlığının devamını

sağlamak için birlikte çalışmakta başarısız olmuştur. Aşılar, pandemi ile mücadelede temel stratejik belirleyici faktörlerden biri haline gelirken dünya genelinde artan milliyetçilik, küresel yönetim mekanizmasının yeni yüzyılın en önemli krizine etkili bir çözüm üretme kabiliyetini baltalamaya başladı.

İnsan yaşamının koronavirüs tehdidinden korunması için etkili bir küresel yönetim sağlanamamasına ek olarak bu süre zarfında birçok önemli siyasi ve jeopolitik gelişme de yaşandı. Bunlardan en önemlisi eski ABD Başkanı Donald Trump'ın görevden ayrılması ve ardından Demokrat Parti'nin gücünü yeniden ortaya koyan Joe Biden'ın yeni hükümetin başına gelmesi oldu. Biden yönetimi ABD'nin küresel ve bölgesel meseleler karşısındaki stratejik söylemini dönüştürmeye çalışsa da yıl sonuna kadar önemli ölçüde bir değişim kaydedilmedi. Biden'ın liberal uluslararası düzenin restorasyonu, ABD'nin küresel liderliğini yeniden kalibre etme, uluslararası kurumları reforme etme ve Batı'nın stratejik egemenliğini sürdürme konularındaki stratejik vizyonu yıl boyunca sorgulandı ve uluslararası sistemde kayda değer bir istikrar sağlayamadı. Bunlar olmadığı gibi Biden'ın Amerikan ordusunu Afganistan'dan çekme kararı Taliban rejimini geri getirdi ve bölgede yeni bir stratejik rekabetin yolunu açtı. Öte yandan Biden'ın Çin'in Asya Pasifik bölgesinde tutulmasına ilişkin kararı yeni güç rekabeti türü olarak Soğuk Savaş stratejik caydırıcılığının yeniden uluslararası politika sahnesine döndüğünü ve bunun da nihayetinde uluslararası düzenin doğasını baltadığını vurguladı.

Avrupa Kıtası da koronavirüsün gölgesinde önemli bir dönüşüm geçirdi. İngiltere, Brexit sonrası dönemde "Küresel Britanya" stratejisi altında uluslararası rolünü yeniden tanımlarken Avrupa Birliği (AB) değişen uluslararası sistemde kıtasal ölçekli stratejik özerklik kazanmak için büyük bir strateji modeli geliştirme noktasında mücadele ediyor. Başkan Biden'ın AUKUS bağlamında AB'nin etkili aktörleriyle anlamlı bir istişare olmaksızın Çin'i Hint-Pasifik bölgesinde caydırmaya yönelik stratejik girişimi, Transatlantik stratejik bağların tarihsel zorluklarla karşı karşıya olduğu gerçeğini yineledi. Fransa'nın AUKUS'a tepkisi, Avrupa'nın ABD'nin Çin'e yönelik tek taraflı hareketini nasıl algıladığının bir göstergesi olarak özellikle önemliydi. Almanya'da Angela Merkel'in dönemi sona ererken bu Avrupa için bir dönemin kapanışının ve AB'de liderlik için yenilenen bir yarışın simgesi oldu.

Batı'da değişen hükümetler, kıta düzeyinde yeni bir jeopolitik dönem anlamına geliyor ve Avrupa'daki farklı ülkelerin iç politikaları için yeni bir siyasi yaklaşıma işaret ediyor. Biden, küresel meselelerde ABD'nin rolünü eski haline getirmeyi umuyor ve bu amaçla insan hakları, demokrasi ve çok taraflılık temelinde yeni angajmanını da duyurmuştur. Ancak bunun konuşma ve propagandanın

öteye gitmesi beklenmiyor. Nitekim Biden'ın ABD'nin küresel imajını geri kazanma girişimi Aralık 2021'de Demokrasi Zirvesi'nde kendini gösterdi. Bu iddia hakkında pek çok şey söylenebilir. İlk nokta ABD'nin asla demokratik meşruiyeti tanımlamayacağıdır. Aynı zamanda sözde demokrasi zirvesi küresel değerler pahasına jeopolitik hesaplara sıkı sıkıya dayanıyor. Zirvenin başlıca jeopolitik amacı Çin'in yükselişine ve Rusya'nın genişlemesine karşı küresel demokratik devletler koalisyonu oluşturmaktır. Yine de otoriter rejimlere karşı çıkan demokrasiler fikri başarısız olmaya mahkumdur. ABD küresel olarak demokrasiyi teşvik edemez ve büyük güç rekabeti böyle bir kutuplaşmayı imkansız hale getirir. Eş zamanlı olarak Biden, Obama yönetimi sırasında başlatılan ancak tamamlanmayan bir politika olan Asya'ya dönmeyi başarmak için çaba sarf ediyor. Biden, Çin ve Rusya'ya yönelik bir çevreleme politikası izlerken ABD'nin "bitmeyen savaşları"na sona erdirmeye politikasını da sürdürüyor.

Uluslararası siyasette önemli stratejik bölgelerden biri olan Ortadoğu'da ise devletler arası çatışmalar, bölgesel normalleşme ve yeniden hizalanma 2021'in ilk ayından bu yana eş zamanlı olarak yaşanıyor. İsrail ile İran arasındaki çatışma da İran'ın güdümündeki militan grupların İsrail'e karşı angaje olmasıyla derinleşiyor. Suudi Arabistan'ın Yemen'deki zorlu askeri misyonu, İran'ın da gölge ordusuyla birlikte Husi güçlerinin yanında savaştığı bir başka yoğun çatışmaydı. Bunlar 2021'de İsrail ile bazı Arap ülkeleri arasında siyasi normalleşmeyi başlatmak için önemli bir gelişme olmaya devam eden İbrahim Anlaşmaları altında gerçekleşiyor. Ortadoğu'da İran, İsrail ve Irak hükümetleri de yeni siyasi aktörlerle yer değiştirdi ve önemli politika değişikliklerine ve yeni bakış açılarına yol açtı. İsrail'de eski başbakan Benjamin Netanyahu 23 Mart'ta yapılan erken seçimi kazandı ancak hükümeti kuramadı. Naftali Bennett sekiz partili bir koalisyon hükümeti kurmayı başardı. Sonuç olarak görevdeki Netanyahu'nun on iki yıllık iktidarı 14 Haziran'da sona erdi. İran'da ılımlıların ve reformistlerin yarışmasının engellendiği cumhurbaşkanlığı seçimi 18 Haziran'da gerçekleşti ve seçim muhafazakar bir isim olan İbrahim Reisi'nin zaferiyle sonuçlandı.

Türkiye tüm bu gelişmelerin bağlantı noktasında ve 2022'de de böyle olmaya devam edecektir. Küresel düzende temel değişimi –tek kutupludan çok taraflılığa geçiş– hisseden bir aktör olan Türkiye bir taraftan Post-Amerikan dünya giderek daha da belirginleşirken yeni stratejik doktrinini hayata geçirmektedir. Bu, Türkiye'nin küresel öneme sahip çeşitli bölgesel meselelerle ilgilenmeye devam ettiği 2021 için geçerlidir. Doğu Akdeniz, Libya ve Suriye'nin durumu, düzensiz göç, Afganistan'da istikrarın sağlanması ve bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerin yeniden kurulması gibi konular Türkiye'nin gündeminde yer almıştır. Bölgedeki normalleşme

sürecinin arkasındaki ana itici güçlerden biri tüm oyuncuları stratejik hesaplarını gözden geçirmeye zorlayan ve bölgede normalleşme rüzgarlarının esmesine neden olan Biden yönetiminin Körfez bölgesine yönelik politikasındaki değişikliklerdir. Normalleşme 2022'de sadece Türkiye'nin dış politika gündeminde değil diğer ülkelerin jeopolitik portföylerinde de önemli konulardan biri olacak.

2022'de Türkiye'nin dış ve güvenlik politikaları için kesin olan tek beklenti her düzeyde proaktif angajmanın sürdürülmesidir. Bu da Türkiye'nin özellikle Ortadoğu'dakiler olmak üzere birçok ülke ile ilişkilerini yeniden düzenlemek için gündemini hızlandırmasının beklendiği bir zamanda, ikili ilişkilerindeki angajmanı için özellikle geçerlidir. Bu, Türkiye'nin 2022'deki yörüngesini kesinlikle belirleyecek çok taraflı ve ikili iş birliği için yeni alanlar yaratacaktır.

Bu minvalde *SETA Güvenlik Radarı: 2022'de Türkiye'nin Jeopolitik Ortamı*, Türkiye'nin dış politika girişimlerinin önemli sıcak noktaları üzerine değerlendirme sunmayı hedefliyor. Bu sıcak noktaların Türkiye'nin ulusal güvenliğini etkilemesi muhtemeldir. Elinizdeki bu rapor Türkiye'nin güvenlik ve dış politikalarına ilişkin gelecekteki muhtemel yollar ve yaklaşımlar için bazı tahminler sunmaktadır. *SETA Güvenlik Radarı* raporu politikayla ilgili bir analiz sunarak karar verme çevrelerinde ve Türkiye'nin başlıca güvenlik ve dış politika gündemleriyle ilgilenenler arasında bir yaklaşım ve farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır.

Bu rapora katkıda bulunan tüm ekibe teşekkür ederim.

INSIGHT TURKEY

insightturkey.com

royuyatürkiyyah.com

رؤى تركيا

setavakfi setav setavakfi
info@setav.org - www.setav.org

GİRİŞ: BÖLGESEL YENİDEN DENGELENME VE KÜRESEL BELİRSİZLİK SÜRECİNDE STRATEJİK DAYANIKLILIK

Murat Yeşiltaş

Gloria Shkurti Özdemir

01

2021'İN ÖZETİ

1

Küresel liderlik eksikliği, küresel yönetimdeki sorunlar ve güç rekabetinin bir sonucu olarak mevcut küresel belirsizlikler, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki bölgesel gelişmelerle birleştiğinde Türkiye'nin jeopolitik ortamı üzerinde derin bir etki yaratmakla birlikte, stratejik dayanıklılığı 2022 boyunca Türkiye için bir zorunluluk haline getirdi.

2

Ortadoğu'da devam eden "yeni normalleşme dalgası" 2022 boyunca Türkiye'nin Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail gibi bölge ülkeleriyle de ilişkilerini normalleştirilmesiyle devam edebilir.

3

Doğu Akdeniz bölgesinde devam eden stratejik rekabet, Türkiye'nin 2022 jeopolitik ortamında ve dış politika angajmanlarında belirleyici bir faktör olmaya devam edecektir.

4

Türkiye'nin 2022'deki güvenlik ortamını şekillendiren temel dinamik halen askeri güvenlik konuları olmakla birlikte ekonomik güvenliğin daha fazla öne çıkacağı beklenmektedir.

5

Türkiye'nin 2022'de de sınırlarına yakın herhangi bir güvenlik tehdidini önlemek için terörle mücadelesini kararlılıkla sürdürmesi beklenmektedir. Bu noktada Irak ve Suriye'nin kuzeyinde Türkiye'nin terörle mücadele operasyonlarına devam etmesi muhtemeldir.

6

2021'de Türk savunma sanayii hem yeni platform ve sistemlerin Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) envanterine girmesi hem de küresel savunma pazarında ihracat hacmini 3 milyar doların üzerine çıkarması nedeniyle oldukça başarılı bulunmaktadır. Türkiye'nin bu başarıyı 2022'de özellikle insansız hava aracı (İHA) platformlarında iddialı pozisyonu sayesinde devam ettirmesi ve ihracat alanında da yeni bir sıçrama yaparak benzer bir başarı yakalaması kuvvetle muhtemeldir.

7

Küresel ve bölgesel gelişmeler dikkate alındığında Türkiye'nin dış politikada yürüttüğü iddialı politikasını 2022'de de sürdürmesi beklenmektedir.

Devletler koronavirüs pandemisinin yıkıcı etkilerinden kurtulmaya çalışırken küresel meselelerde 2021'de büyük çaplı bir değişim gözlemlenmedi. Biden'ın iddialı bir söylemle Beyaz Saray'a gelmesine rağmen geride kalan yılda ABD üstünlüğündeki aşağı yönlü eğilim değişmemiş görünüyor. Zira Biden yönetimi bir taraftan pandeminin neden olduğu sorunlarla yüzleşmek diğer taraftan da ekonomide yaşanan pandemi bağlantılı problemler ve Amerikan liderliğini yeniden tamir etmeye odaklanan kalabalık bir ajandayla boğuşmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak küresel liderlik konusunda yaşanan eksiklik ve küresel yönetimdeki derinleşen sorunlar ABD'nin bütün uğraşlarına rağmen Çin ve Rusya da dahil olmak üzere birçok yükselen güce uluslararası sistemde daha fazla alan açmaya imkan tanıyor. Bu bağlamda uluslararası sistemde süregelen dönüşüm ve büyük güç politikalarının geri dönüşü, 2021'de daha derin bir küresel belirsizlik oluşturduğu gibi Türkiye dahil birçok devleti dış politikalarını yeniden gözden geçirmeye ve uluslararası arenadaki konumlarını yeniden düzenlemeye zorlamıştır.¹

Türkiye'nin jeopolitik ortamını şekillendiren ilk düzeylerden biri küresel sistemde yaşanan gelişmelerdir. 2021'deki ana küresel jeopolitik eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda her şeyden önce büyük güç rekabetinin ya da birçok kişinin tanımladığı gibi² “yeni soğuk savaş”ın küresel siyasete hakim olduğu ve etkisinin giderek artmasının muhtemel olduğu söylenebilir. Biden, iktidara gelişinden bu yana Çin'in ardından Rusya'nın da ABD yönetiminin ana hedefi olacağını açıkça belirtmiştir.³ Çin ile “angajman” politikası izleyen

1 Murat Yeşiltaş ve Ferhat Pirinççi, “Turkey's Strategic Conduct under the Changing International System”, *Insight Turkey*, Cilt: 23, Sayı: 4, (2021), s. 119-146.

2 Hal Brands ve John Lewis, “The New Cold War: America, China, and the Echoes of History”, *Foreign Affairs*, (Kasım-Aralık 2021).

3 “Remarks by President Biden on America's Place in the World”, The White House, 4 Şubat 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world>, (Erişim tarihi: 22 Kasım 2021).

Uluslararası sistemde süregelen dönüşüm ve büyük güç politikalarının geri dönüşü, 2021’de daha derin bir küresel belirsizlik oluşturduğu gibi Türkiye dahil birçok devleti dış politikalarını yeniden gözden geçirmeye ve uluslararası arenadaki konumlarını yeniden düzenlemeye zorlamıştır.

Barack Obama’nın aksine Biden’ın, Trump tarafından başlatılan⁴ Çin’i “çevreleme” politikasına devam edeceği daha açık şekilde görünmektedir. Ayrıca Kongrenin Çin’i “ABD dış politikası için en büyük jeopolitik ve jeoekonomik meydan okuma”⁵ olarak nitelendirdiği düşünüldüğünde böyle bir pozisyon Kongrede de iki taraflı desteğe sahip görünmektedir.

Bununla birlikte Trump ve Biden arasındaki temel fark Çin’in çevrelenmesi için izlemeyi düşündükleri stratejiyle ilgilidir. Trump, ABD ve Çin arasındaki doğrudan rekabete odaklanırken Biden’ın stratejisi ise esas olarak stratejik ittifakları kullanarak Çin’i kontrol altına almak ve Asya Pasifik bölgesinde ABD’nin stratejik caydırıcılığını artırmak üzerine kurulmuş durumdadır. Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD arasındaki üçlü güvenlik paktı (AUKUS), Dörtlü Liderler Zirvesi ve ABD’nin Tayvan politikaları bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Eylül 2021’in ortalarında duyurulan AUKUS, üç taraf arasında savunma kabiliyetlerinin paylaşımına olanak tanıyacağı için Pasifik’te Çin’e karşı askeri kabiliyetlerini güçlendirmeyi amaçlayan bir güvenlik paktı olarak ortaya çıktı. Anlaşmada yer alan birçok iş birliği alanına rağmen Avustralya’ya ABD yapımı nükleer denizaltı-

ların sağlanacak olması anlaşmanın en önemli konusu olarak nitelendirildi. Açıklama sırasında Pekin yönetimi doğrudan hedef alınmasa da bunun Çin’in bölgedeki yükselişini ve genişlemesini kontrol altına almak ve ona karşı koymak için bir adım olduğu herkes için açıktı. Bu nedenle ABD’nin söz konusu girişimi “güç dengesi/tehdit dengesi siyasetinin klasik bir örneği”⁶ olarak da kabul edilebilir. Aynı zamanda bu girişim küresel jeopolitik rekabette Soğuk Savaş tipi stratejik caydırıcılığın yeniden dönüşünü de sembolize ediyor. Çin yapılan anlaşmaya “son derece sorumsuzca” diyerek yanıt verdi ve bunu “bölgesel barış ve istikrarı ciddi şekilde zayıflatan ve silahlanma yarışını yoğunlaştıran”⁷ bir adım olarak değerlendirdi. Aynı zamanda bu konuda görüş belirten

4 John J. Mearsheimer, “The Inevitable Rivalry: America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics”, *Foreign Affairs*, (Kasım-Aralık 2021).

5 “United States Innovation and Competition Act of 2021”, U.S. Congress, 6 Ağustos 2021, <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1260/text>, (Erişim tarihi: 23 Kasım 2021).

6 Stephen M. Walt, “The AUKUS Dominoes are Just Starting to Fall”, *Foreign Policy*, 18 Eylül 2021.

7 “Aukus: UK, US, and Australia Launch Pact to Counter China”, BBC, 16 Eylül 2021.

bir yazı yayımlayan *Global Times* (Çin devletine bağlı yayın politikası olan bir gazete) Avustralya'ya karşı daha sert bir dil kullanarak şu ifadeleri kullandı:

Avustralya, Çin-ABD strateji oyununda ABD'ye yönelen tek taraflı politika izleyerek kendisini Çin'in bir düşmanı haline getirdi. (...) Avustralya kendini ne kadar silahlandırır silahlandırın, halen ABD'nin sözünden çıkamayan bir kul. (...) Avustralya Çin'i kıskırtmaya cüret ederse (...) Çin onu kesinlikle acımasızca cezalandıracaktır.⁸

AUKUS savunma iş birliğine odaklanırken Dörtlü Liderler Zirvesi daha çok ABD'nin bölgedeki süreçlere dahil olması ve varlığı hakkındaydı. ABD, Avustralya, Hindistan ve Japonya liderleri Eylül 2021'de ilk kez bir araya gelerek koronavirüs, iklim krizi, siber güvenlik, teknoloji, eğitim ve bölgesel güvenlik gibi konularda iş birliklerini yeniden teyit ettiler.⁹ Bu kadar geniş bir konu yelpazesini ele alan dörtlünün "Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nden üstün bir kalkınma modeli sunma çabası"¹⁰ olduğu söylenebilir. Pekin yönetimi açısından bakıldığında bu dörtlü "NATO'nun Asya versiyonu"¹¹ olarak nitelendirildi ve ABD'nin Çin'in küresel bir güç olarak yükselişini kontrol altına alma girişimi şeklinde algılandı.

Ancak Tayvan faktörü söz konusu olduğunda bu politikaların etkinliği sorgulanmaktadır. On yıllardır ilk kez uzmanlar ve ABD'li yetkililer, Çin'in Tayvan ile yeniden birleşme için askeri adımlar atabileceği olasılığını düşünüyorlar. Tayvan faktörü ABD-Çin rekabetinde belirleyici bir dinamik olarak görülüyor ve Biden birkaç kez ABD'nin Tayvan'ı Çin'in olası bir saldırısına karşı savunacağını belirtmiştir.¹² Aynı zamanda Washington yönetimi, 5G güvenliği konusunda iş birliği ve yeni ikili ekonomik diyalog başlatmak gibi doğrudan ABD'nin Tayvan ile iş birliğine ilişkin taahhüdüne işaret eden çeşitli politikalar izlemiştir. Çin ise "Tayvan'ın Çin topraklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve dış müdahaleye izin verilmeyecek bir iç mesele" olduğunu yinelemiştir.¹³

ABD'nin hegemonik gücünde yaşanan zayıflama düşünüldüğünde Pekin yönetimi, ABD'nin Çin'in Tayvan'ı kendi topraklarına katmasını engelleyecek

8 "AUKUS to Bring 'Nuclear-Powered Submarine Fever' Across Globe: Global Times Editorial", *Global Times*, 16 Eylül 2021.

9 "Joint Statement from Quad Leaders", The White House, 24 Eylül 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/24/joint-statement-from-quad-leaders>, (Erişim tarihi: 23 Kasım 2021).

10 Hoang Vu ve Thuc D. Pham, "The Shift in China-US Competition", *The Diplomat*, 13 Ekim 2021.

11 Zaheena Rasheed, "What is the Quad and Can It Counter China's Rise?", *Al Jazeera*, 25 Kasım 2020.

12 "Biden Says US will Defend Taiwan if China Attacks", *BBC*, 22 Ekim 2021.

13 "China Says 'No Room' for Concessions over Taiwan after Biden Commits to Defending Island", *France 24*, 22 Kasım 2021, <https://www.france24.com/en/americas/20211022-biden-says-yes-us-would-defend-taiwan-against-china>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2021).

askeri güce sahip olduğunu düşünmemektedir.¹⁴ Bu koşullarda tarafların yanlış hesaplamalar yapma olasılıkları çok yüksektir. 2022'de gerçekleşme ihtimali düşük de olsa hem Washington'da hem de Pekin'de Tayvan konusunda bir çatışma çıkmasına yönelik beklenti yüksektir. Böyle bir çatışma olasılığı, bölgede artan büyük güç rekabetini derinleştirebileceği gibi mevcut küresel belirsizliği de artırabilir.

ABD-Çin rekabeti devam eden büyük güç rekabetinin yalnızca bir boyutunu oluşturmaktadır. Rusya'nın son dönemde Batı ile mücadelesinde iddialı politikaları ise büyük güç rekabetinin ikinci boyutudur. Karadeniz bölgesindeki gelişmelerin hibrit bir yapıya sahip konvansiyonel bir askeri çatışmaya dönüşme ihtimali nedeniyle Batı ile Rusya arasında var olan krizin derinleşme olasılığı oldukça yüksektir. Spesifik olarak Rusya 100 binden fazla asker göndererek¹⁵ Ukrayna sınırındaki yavaş ama istikrarlı askeri birikimini sürdürmekte ve bu tür eylemler Ukrayna'da askeri bir saldırı olasılığını daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Bu gelişmelere binaen Batı (ABD ve NATO da dahil olmak üzere) Rusya'ya olası bir yanıt için alternatif senaryolar üzerinde çalışmaya devam ediyor ancak henüz net bir strateji tanımlayabilmiş değildir. Bir yandan NATO, Rusya'nın eylemlerinden endişe duyduğunu ve Moskova ile diyaloga hazır olduğunu ifade ederken¹⁶ diğer yandan ABD ise Ukrayna'ya asker göndermeyeceğini ancak Rusya'ya ağır ekonomik yaptırımlar uygulayacağını, Ukrayna'ya ek savunma malzemesi sağlayacağını ve NATO müttefiklerini güçlendireceğini açıklamıştır.¹⁷ Şu anda Doğu Avrupa'da olup bitenler, nüfuz alanı mücadelesi açısından bakıldığında daha iyi anlaşılabilir. Bu çerçevede Rusya'nın eylemlerine gerektiği gibi yanıt verilmemesi Karadeniz bölgesi için güvenlik sorunlarına dönüşecek ve bunun sadece bölgesel düzeyde değil küresel ölçekte de yansımaları olacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi Batı, Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerine karşı somut adımlar atamamış ya da Rusya'yı caydırma noktasında bir kapasite ortaya koyamamıştır. Çoğunlukla Çin ile olan büyük güç rekabetine odaklanan ABD ise Ukrayna'da doğrudan askeri harekate yanıt verecek bir NATO askeri senaryosu üzerine kafa yormamaktadır. Rusya ile bir savaş çıkması durumunda Avrupa devletlerinin yeterli üst düzey askeri kabiliyete sahip olmadığı göz

14 Oriana Skyler Mastro, "The Taiwan Temptation: Why Beijing Might Resort to Force", *Foreign Affairs*, (Temmuz-Ağustos 2021).

15 Seth G. Jones, Michelle Macander ve Joseph S. Bermudez Jr., "Moscow's Continuing Ukrainian Buildup", CSIS, 17 Kasım, 2021, <https://www.csis.org/analysis/moscows-continuing-ukrainian-buildup>, (Erişim tarihi: 25 Kasım 2021).

16 "Statement by the North Atlantic Council on the Situation in and around Ukraine", NATO, 21 Kasım 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_190373.htm, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

17 "Biden-Putin Talks Remain Inconclusive on Escalating Crisis in Ukraine", *Daily Sabah*, 8 Aralık 2021.

önüne alındığında durum daha endişe vericidir.¹⁸ Türkiye ise özellikle savunma sektöründe iş birliğini artırarak son dönemde Ukrayna'nın en büyük destekçilerinden biri olmuş ancak bu politikasının Rusya ile olan ilişkilerine etki etmemesi konusunda dikkatli davranmıştır.

Bölgesel düzeyde ele alındığında ise Ortadoğu'da olası bir bölgesel değişiklik ve yeniden hizalanma tartışmalarına ivme kazandıran önemli değişiklikler yaşanıyor. Spesifik olarak 2021'in başından itibaren bölge ülkeleri, aralarında daha az gerilim ve daha fazla iş birliği ile sonuçlanan bir normalleşme sürecini başlatmıştır. Al-Ula Zirvesi ve Abu Dabi Velihaht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayed Nahyan'ın (MbZ) Türkiye ziyareti bu çerçevede değerlendirilmelidir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İran söz konusu olduğunda Trump ile aynı politikaları izlemeyeceğini açıkça belirttiği düşünüldüğünde, bölgesel yeniden düzenlemenin arkasındaki nedenlerin ağırlıklı olarak Biden'ın Beyaz Saray'a gelişiyle bağlantılı olduğu söylenebilir.¹⁹

İran-ABD-İsrail üçgeninde bölge üzerinde kuvvetli etkisi olan daha büyük bir kriz olasılığı yüksek olduğundan İran'ın durumu özel ilgiyi hak etmektedir. Spesifik olarak bölgesel meselelere aşırı derecede dahil olmak istemeyen Biden, İran ile güçlendirilmiş bir nükleer anlaşmayı yeniden hayata geçirmek için uğraşmaktadır. Ancak muhafazakar İbrahim Reisi ile herhangi bir anlaşma henüz sağlanmamıştır. Tel Aviv yönetiminin ise Biden'ın Tahran'a yönelik tutumundan memnun olmaması ABD ile İsrail arasında olası bir çatlağa işaret ediyor. Aynı zamanda Bennett idaresi nükleer kapasiteye sahip bir İran'ı önlemek için tek tarafı eylem olasılığını da ifade etmiş durumdadır.²⁰ Bu çerçevede gelişen olay-

Türkiye'nin jeopolitik portföyü makro düzeyde küresel ve bölgesel gelişmelerden etkilendiğinden, belirli devletler ve devlet dışı aktörler tarafından sınırlandırılabildiğinden, yakın çevresindeki stratejik ortamda açığa çıkan güvenlik tehditleri birbiriyle bağlantılıdır. Ayrıca Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu jeopolitik riskler Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu dahil olmak üzere çok boyutludur.

18 Seth G. Jones ve Rachel Ellehuus, "Europe's High-End Military Challenges", CSIS, (Kasım 2021), https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/211110_Jones_Europe_High-EndMilitaryChallenges.pdf?YX3akrgwk4toK5d8Q5qDnEzRS97mipHA, (Erişim tarihi: 18 Aralık 2021).

19 Muhittin Ataman, "MBZ's Turkey Visit Indicates a Reshuffle in Middle East", *Daily Sabah*, 1 Aralık 2021.

20 Thomas O. Falk, "Israel's 'Alarmist Claims' Raise the Stakes against Iran", *Aljazeera*, 5 Eylül 2021.

ların bölgedeki yeniden hizalanmanın üzerinde derin bir etkisi olacaktır. Bu durum İsrail ile Körfez ülkelerinin yakınlaşmasına yol açarak²¹ bölgesel ilişkiler açısından da bir dönüm noktası olurken Türkiye ile İsrail arasında da yakınlaşma için bir dinamiğe dönüşebilir. Bu bakımdan ABD'nin İran'a yaklaşımının Ortadoğu politikaları için bir turnusol testi olacağını belirtmek gerekir.

Bu çerçevede Türkiye'nin 2021'deki jeopolitik durumu, büyük ölçüde küresel belirsizlik ve MENA bölgesindeki bölgesel yeniden hizalanma ile şekillenmiştir. Bu durum Türkiye'nin 2022'de "stratejik dayanıklılığını" geliştirmeye odaklanması gerekliliğini de ön plana çıkarıyor. Bu bağlamda Türkiye'nin stratejisini konsolide edebilmesi için kaynaklarını nasıl kullanacağını düşünmesi ve önümüzdeki kısa vadeli bir dönemde oluşabilecek olası dikkat dağınıklıklarından kaçınması gerekiyor. Ayrıca bölgesel ve uluslararası siyasette jeopolitik dinamikler değişirken Türkiye'nin belirli bir güvenlik bölgesine öncelik vererek stratejik istikrarını ve dayanıklılığını koruyamayacağını belirtmek önemlidir. Türkiye'nin jeopolitik portföyü makro düzeyde küresel ve bölgesel gelişmelerden etkilendiğinden, belirli devletler ve devlet dışı aktörler tarafından sınırlandırılabilirdiğinden, yakın çevresindeki stratejik ortamda açığa çıkan güvenlik tehditleri birbiriyle bağlantılıdır. Ayrıca Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu jeopolitik riskler Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu dahil olmak üzere çok boyutludur.

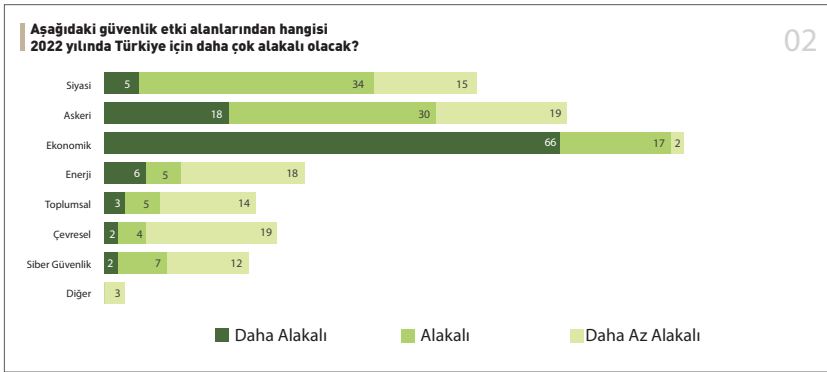
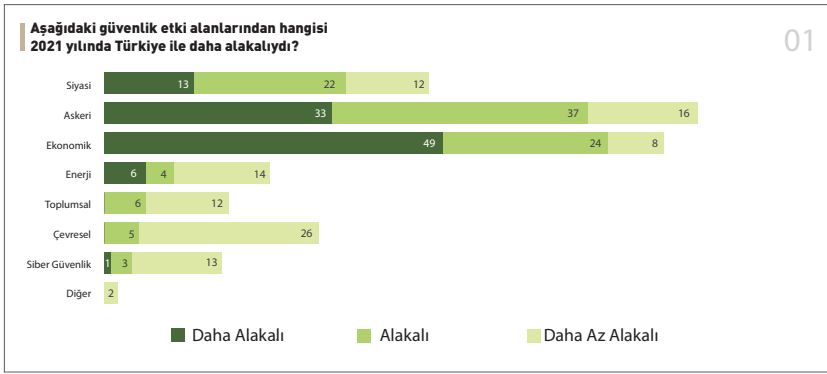
Türkiye'nin 2021'deki jeopolitik görünümünü ve 2022'den neler beklebileceğini daha iyi anlamak için *SETA Güvenlik Radarı* iki temel sütun üzerine inşa edilmiştir. İlk olarak alanında uzman kişiler Türkiye'nin ABD, Rusya ve Avrupa devletleriyle ilişkilerinin kapsamlı analizlerini yapmış ve ardından da Türkiye'nin Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika gibi bölgeler ile Suriye, Libya, Afganistan ve Dağlık Karabağ'da yaşanan krizlerle bağlantılı politikalarının ayrıntılı değerlendirmelerini ele almışlardır. Son olarak rapor Türkiye'nin bu alanda gerçekleştirdiği başarıları göz önünde bulundurulduğunda çok önemli olan terörle mücadele politikalarına ve savunma sanayii faaliyetlerine değinmektedir.

İkinci olarak Türkiye'nin 2022 jeopolitik ortamına daha geniş bir bakış açısı sağlamak için güvenlik ve dış politika uzmanlarıyla bir anket yapılmıştır.²² Raporda anketin bulguları ve bunların Türkiye'nin dış politikasına nasıl uygulanacağı ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

21 Aaron David Miller, "Israel and the Gulf States are Becoming Closer. But It Won't Make Biden's Life Much Easier", *Politico*, 16 Aralık 2021.

22 *SETA Güvenlik Radarı* araştırmasına 102 katılımcı çevrim içi anket üzerinden 19 Kasım-2 Aralık 2021 arasında katılım sağlamıştır. Katılımcıların çoğunluğu Türk ve yabancı uyruklu uzman ve akademisyenlerden oluşturulmuştur. Aynı zamanda gazeteciler, diplomat ve güvenlik uzmanları da katılım sağlamıştır.

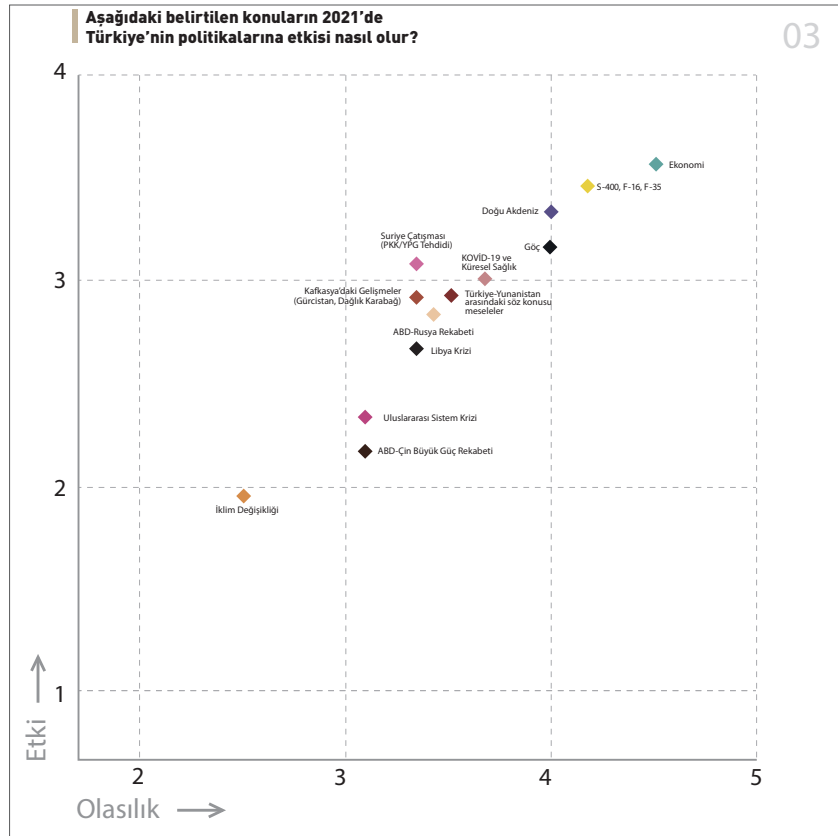
Anketin sonuçlarına göre 2021'de Türkiye için askeri güvenlik alanı daha ön plandayken 2022'de ekonomik güvenliğin hakim olması bekleniyor (Şekil 1 ve 2). Spesifik olarak yanıt verenlerden 66'sı ekonomiyi 2022 için "çok alakalı" olarak nitelendirmektedir. Aynı soru için 2021'de 49 kişinin ekonomik güvenliğin "çok alakalı" olduğuna inandığı düşünüldüğünde bu eğilimde önemli bir artış olduğu görünmektedir. Askeri güvenlik alanının alaka düzeyinin düşmesi beklenirken enerji, toplumsal, çevresel ve siber güvenlik gibi diğer güvenlik alanlarında ise küçük bir artış görüldüğünü belirtmekte fayda vardır.

Bu sonuçlar aslında Türkiye'nin askeri güvenliği önceleyen anlayışından kısmen uzaklaşarak daha bütüncül bir yaklaşıma doğru ilerlediğini ve yakın gelecekte ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik gibi konuların politikalarına hakim olacağını göstermektedir. Ancak bu yine de askeri güvenlik politikalarının gerileyeceği anlamına gelmemektedir. Ayrıca askeri güvenliğin öneminin azalması özellikle Suriye ve Irak'ta askeri müdahaleyi gerektiren tehditlerin en aza indirilmiş olmasıyla ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik güvenliğin artan önemi ise her şeyden önce Türkiye'nin "ekonomik bağımsız-

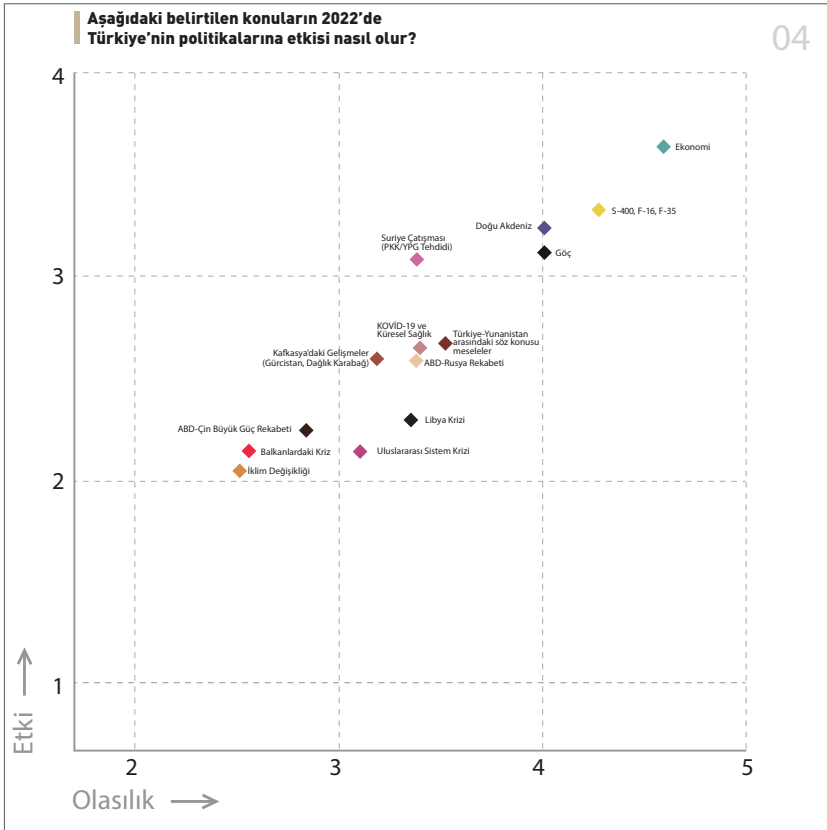
lık savaşı” diye tanımladığı yeni politikasının bir sonucudur. Türkiye yeni bir ekonomik model ortaya koyarken stratejisinde belirleyici bir faktör olabileceği için tüm dikkatler izleyeceği yola odaklanmıştır. Burada şunu vurgulamak gerekir ki Milli Güvenlik Kurulu 2021’de ilk kez yaptığı açıklamasında ekonomik güvenliğe yer vermiştir.²³

Yanıt verenlerden ayrıca çeşitli sorunların 2021’de Türkiye’nin politikaları üzerinde sahip olduğu ve 2022’de oluşturacağı etkinin olasılığını 1’den 5’e kadar bir ölçekte ve bu etkinin ciddiyetini 1’den 4’e kadar bir ölçekte derecelendirmeleri istenmiştir.

23 Milli Güvenlik Kurulu açıklamasından: “Türkiye’nin inşa ettiği sağlam altyapı üzerinde, hedeflerine uygun şekilde yatırım, üretim, istihdam ve ihracat odaklı ekonomi politikalarını hayata geçirme sürecinde karşılaştığı ve karşılaşılabileceği sınamalar ile tehditler değerlendirilmiştir.” Bkz. “25 Kasım 2021 Tarihli Toplantı”, MGK, 25 Kasım 2021, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/25-kasim-2021-tarihli-toplantı>, (Erişim tarihi: 1 Aralık 2021).

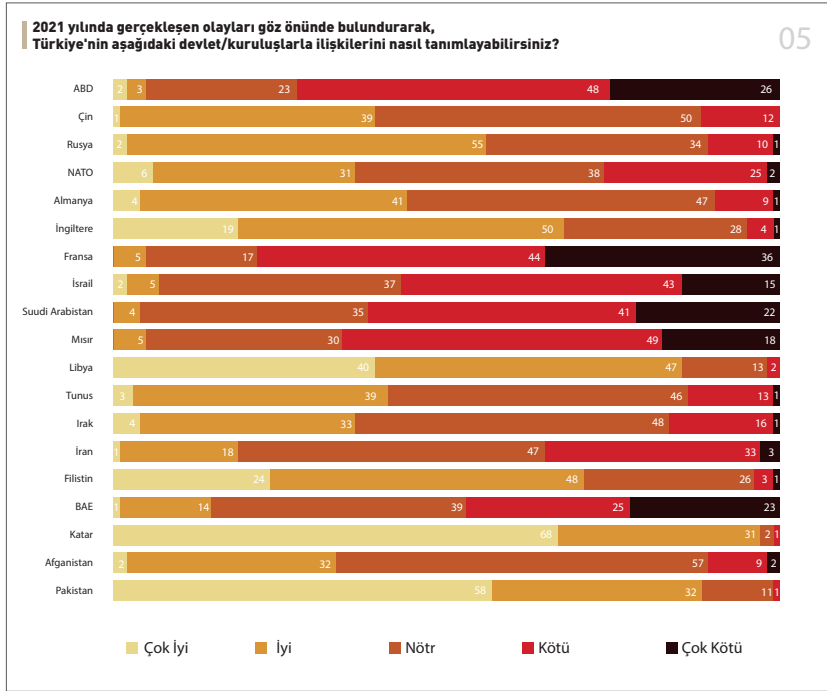
Daha önce belirtildiği gibi Türkiye'nin jeopolitik portföyü makro düzeyde küresel ve bölgesel gelişmeler tarafından etkilenirken daha orta düzeyde ise belirli devletler ve devlet dışı aktörler tarafından sınırlandırılabilir. Bu nedenle konular arasında ABD-Çin büyük güç rekabeti, ABD-Rusya rekabeti, uluslararası sistem krizi, iklim değişikliği, Libya krizi, Doğu Akdeniz, Suriye çatışması (PKK/YPG tehdidi), Türk savunma tedariki projeleri (S-400, F-16, F-35) gibi konular ile ekonomi konuları göz önünde bulundurulmuştur. Şekil 3 ve 4'ten de görüleceği üzere 2022'de pek bir değişiklik yaşanması beklenmemektedir. S-400, F-16 ve F-35 konuları gibi ekonomi ve savunma tedariki projeleri de Türkiye'nin politikaları üzerinde en etkili konular gibi görünmektedir. Bunları PKK/YPG tehdidi ve göç meselesi izlemektedir ki bu da Suriye ve Irak'taki gelişmelerin etkisi geçmiş yıllara göre küçülse de Türkiye'nin ulusal çıkarları için tehdit unsurları olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Ankete göre Doğu Akdeniz bölgesindeki gelişmeler 2021’de Türkiye’nin dış politikasını en çok etkileyen ve 2022’de değişmesi beklenmeyen konular arasında yer almaktadır. Bölge hem Türkiye ve Yunanistan gibi bölgesel aktörlerin hem de Rusya ve ABD gibi küresel güçlerin dahil olduğu stratejik bir rekabete sahne olmakta ve bu durum Ankara’nın stratejik önceliklerini şekillendirmektedir. Ancak 2022’de dış politikada daha ılımlı bir atmosfer beklendiğinden bu durum Türk-Yunan ilişkileri ve Libya krizi gibi konulardaki Türkiye’nin politikalarına etkisinin azalmasına yansımaktadır.

Son olarak Türkiye’nin politikaları üzerindeki etki şiddeti ve etki olasılığının en fazla değişmesi beklenen iki konu olarak koronavirüs ve iklim değişikliği öne çıkmaktadır. Koronavirüs ve beraberinde getirdiği zorluklar 2022’de Türkiye’nin dış politikasında belirleyici olmayacak gibi görünmektedir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır: Birincisi koronavirüsün dünya üzerindeki etkisinin devam ediyor olmasına rağmen gittikçe azalması, ikincisi de Türkiye’nin koronavirüsle mücadelede başarılı bir politika yürütmesi. Bu nedenle bu konuda radikal bir politika değişikliği beklenmemektedir. Öte yandan iklim değişikliğinin Türkiye’nin politikalarına etkisinin bir önceki soruda da belirtildiği gibi 2022’de artması yönünde tahminler ağırlıktadır. İklim değişikliğinin devletlerin politikalarına dahil edilmesindeki artış eğiliminin 2022’de Türkiye’ye de yansıtacağı ve bu bağlamda Ankara’nın daha aktif bir duruş sergileyeceği söylenebilir.

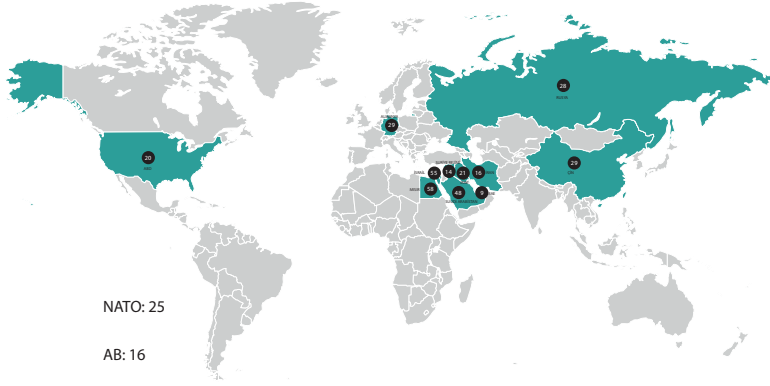
Türkiye’nin 2021’deki ikili ilişkilerine bakıldığında Fransa ve ABD ile ilişkiler en sorunlu ilişkiler gibi görünmektedir. ABD için katılımcılardan 26’sı ikili ilişkileri “çok kötü” ve 48’i de “kötü” olarak değerlendirmektedir. Fransa ile ikili ilişkiler açısından 36’sı “çok kötü” ve 44’ü “kötü” olarak kanaat belirtmektedir (Şekil 5). Türkiye ile ABD arasında yıllardır süregelen soğukluk düşünüldüğünde bu tepkiler şaşırtıcı değildir. Aynı zamanda Türkiye ve Fransa’nın Doğu Akdeniz’de karşı karşıya gelmesi son yıllarda ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. İsrail, Suudi Arabistan, Mısır ve BAE ile ilişkiler de (anket MbZ’nin Türkiye ziyareti öncesinde ve sırasında gerçekleştirilmiştir) ABD ve Fransa düzeyinde olmasa da “kötü” olarak algılanmaktadır. Yel pazenin diğer tarafında Katar ise Türkiye’nin en iyi ikili ilişkilere sahip olduğu devlettir ve onu Libya’nın Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH), Pakistan ve Filistin izlemektedir. Türkiye’nin İngiltere, Almanya, Çin, Rusya ve NATO ile ilişkilerinin çoğunlukla iyi durumda olduğunu da belirtmek gerekir ki bu da Ankara’nın 2021’de izlediği refleksif politikaların bir yansımasıdır.

Ankara'nın ikili ilişkilerinin 2022'de nasıl görüneceğine dair bir perspektif sağlamak için katılımcılardan Türkiye'nin önümüzdeki yıl ilişkilerini geliştirebileceği devletleri/kuruluşları seçmeleri istenmiştir (Şekil 6). Şekil 5'te adı geçen devletler dikkate alındığında Fransa hariç anket sonuçları Türkiye'nin ABD, İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır ile ilişkilerini geliştirme olasılığının çok yüksek olduğunu söylemektedir. Ancak şunu da belirtmekte fayda var ki Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişeceğine inananların sayısı Türkiye'nin bölgesel komşularıyla daha da yaklaşacağına inananların sayısına oranla oldukça düşüktür. Nitekim bu Ortadoğu'daki bölgesel değişim ve hizalanmanın 2022'de de devam etmesinin beklendiğini göstermektedir.

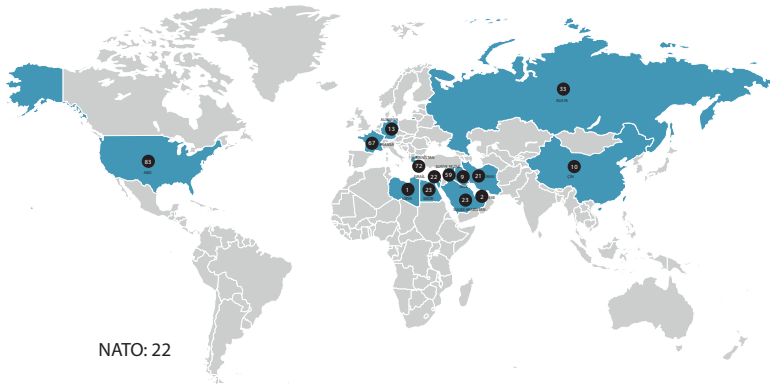
Bölgesel açıdan bakıldığında yanıt verenlerin yaklaşık yüzde 20'si Türkiye'nin Mısır, İsrail, Suudi Arabistan ve İran gibi komşularıyla siyasi sorunları olabileceğine inanıyor. Fakat Fransa, Yunanistan veya ABD gibi diğer ülkelerle birlikte ele alındığında bunun düşük bir yüzde olduğu görülüyor (Şekil 2). Ancak yanıt verenlerin yaklaşık yüzde 60'ı Türkiye'nin Suriye rejimiyle var olan sorunlarının devam edeceğine inanmakta ve bu da iki ülke arasında görüşmelerin başlaması olasılığının düşük olduğuna işaret etmektedir.

2021'deki gelişmeler ve 2022 yılına ilişkin beklentiler dikkate alındığında, aşağıdaki hangi devletler/kuruluşlar ile Türkiye önümüzdeki yıl ilişkilerini geliştirebilir/yakınlaşabilir?

06

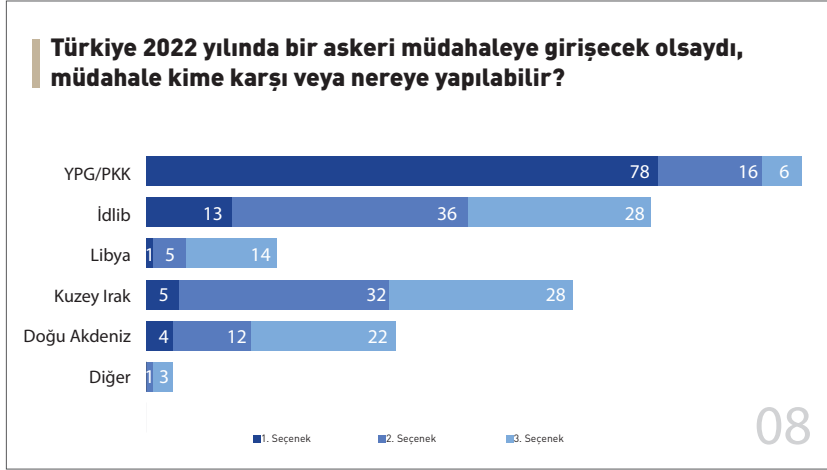
2022 yılında Türkiye'nin aşağıdaki ülkelerden/kuruluşlardan hangisiyle siyasi sorunlar yaşaması muhtemeldir?

07

Askeri etki alanı, ekonomik güvenlikle karşılaştırıldığında bir miktar zemin kaybedebilse de Türkiye'nin dış politikasının halen önemli bir belirleyicisidir. Anket sonuçlarına göre Türkiye 2022'de askeri müdahaleye

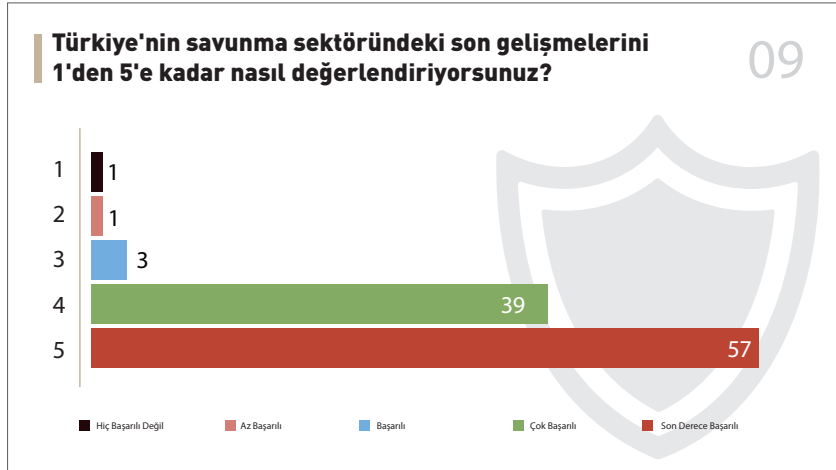
girişecek olsa büyük olasılıkla YPG/PKK'ya, ardından İdlib ve Irak'ın kuzeyine operasyonlar yapabilir. Bu cevaplar Suriye meselesi ve terörün Türkiye'nin odak noktası olmaya devam edeceği ve ulusal güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda Türkiye'nin buna müsamaha göstermeyeceği gerçeğine yönlendiriyor.

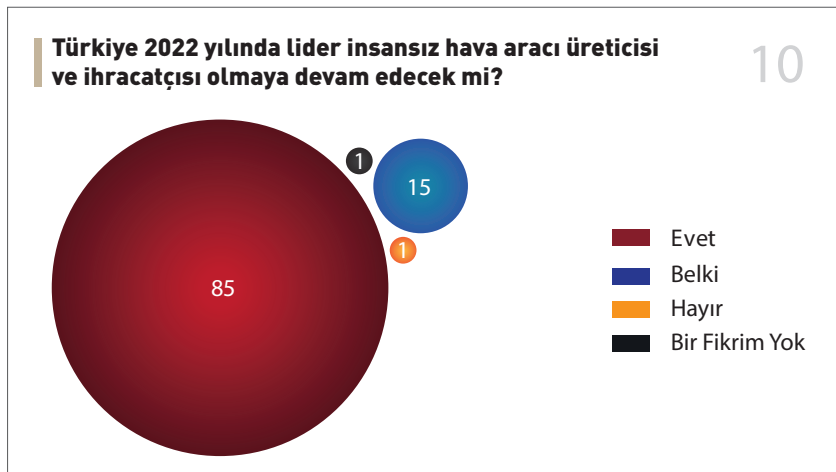
Türk savunma sanayii “büyük ölçüde dış ithalata dayalı bir tedarik modelinden güçlü bir araştırma ve geliştirme temelli ve artan sayıda ihracata sahip çok daha bağımsız bir modele” geçerken çok önemli bir evrim geçiriyor.²⁴ Bu politikadan hareketle Türk savunma sanayii Türkiye’yi hem ilgi odağı yapan hem de bazı durumlarda bazı devletlerin eleştirilerinin hedefi haline getiren birçok gelişmiş silah sistemini tasarlamış ve üretmiştir. *SETA Güvenlik Radarı* araştırması savunma sanayiinin Türkiye’nin politikalarındaki önemini göz önünde bulundurarak bu konuya yönelik de çeşitli sorular oluşturmuştur.

Türkiye’nin savunma sektöründeki son gelişmeleri nasıl algıladıkları sorulduğunda yanıt verenlerin yüzde 94’ü gelişmeleri başarılı bulmuştur. Spesifik olarak yüzde 56’sı gelişmelerin “son derece başarılı” olduğunu belirtirken yüzde 38’i “çok başarılı” olduğunu belirtmektedir (Şekil 7).

²⁴ İsmail Demir, “Transformation of the Turkish Defense Industry: The Story and Rationale of the Great Rise”, *Insight Turkey*, Cilt: 22, Sayı: 3, (2020), s. 17-40.

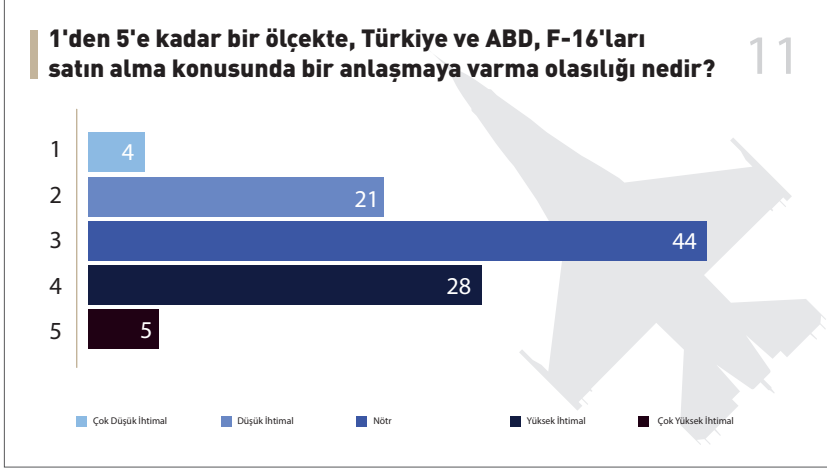

Türk silahlı insansız hava araçları (SİHA) Türkiye savunma sanayiinin başarısının en büyük göstergesidir. Libya, Suriye veya Dağlık Karabağ gibi çeşitli krizlerde Bayraktar TB2, ANKA veya Kargu gibi Türk İHA'ları yalnızca güç dengesini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda savaşın kendisini de değiştirmiştir. Ayrıca Türkiye, İHA'ların önde gelen ihracatçısı olma yolundadır. Halihazırda Türkiye uzun yıllardır dünyanın önde gelen İHA üreticisi ve ihracatçısı olan ABD, İsrail ve Çin gibi ülkelerle rekabet halindedir. Türkiye'nin 2022 için aynı pozisyonda kalmaya devam edip etmeyeceği sorulduğunda 102 kişiden 85'i olumlu yanıt verirken katılımcılardan sadece biri Türkiye'nin lider üretici ve ihracatçı olmaya devam edeceğini düşünmediğini ifade etmiştir (Şekil 10).

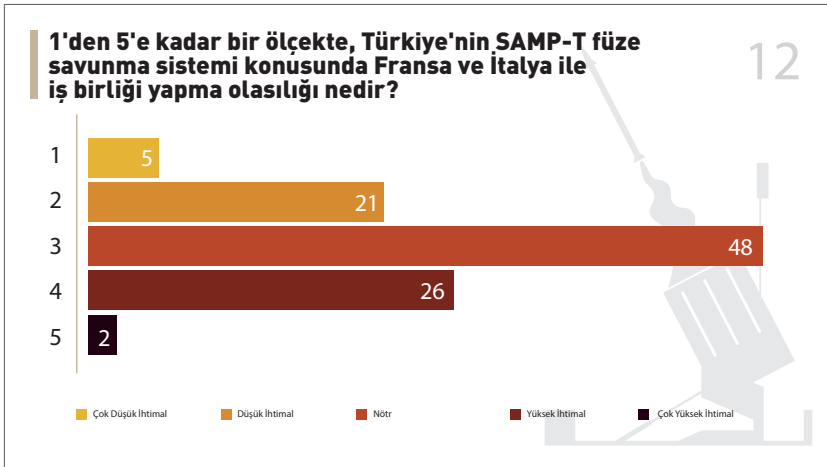

Türkiye-ABD ilişkileri üzerine anket sonuçları iki devlet arasında F-16 alımına dair olası bir anlaşmaya ilişkin belirsizliği ön plana çıkarmaktadır. Yanıt verenlerin yaklaşık yüzde 43'ü bu konuda tarafsız kalırken bu durum An-

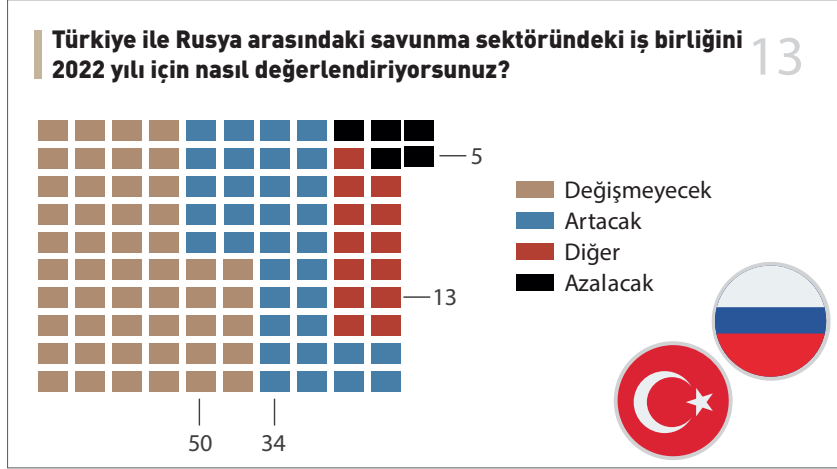
kara-Washington ilişkilerinin geleceğini çevreleyen belirsizliğin bir yansıması olarak görülebilir. Ayrıca yanıt verenlerin yüzde 32'sinin 2022'de F-16'lar üzerinde olası bir anlaşmayı "muhtemel değil" veya "çok muhtemel değil" olarak gördüğü, sadece yüzde 24'ünün ise "muhtemel" veya "çok muhtemel" olacağını savunduğu da eklenebilir (Şekil 11).

Kasım 2021'deki G20 zirvesinde Türkiye ile Fransa ve İtalya arasında SAMP/T füze savunma sistemi konusunda olası bir anlaşmaya ilişkin tartışmalar ortaya çıkmıştır. F-16 anlaşmasına benzer şekilde yanıt verenlerin çoğunun SAMP/T üzerinde olası bir anlaşma konusunda tarafsız kaldığı görülmektedir. Ayrıca anlaşmayı mümkün görmeyenlerin oranı (yüzde 27) anlaşma olasılığının yüksek olduğunu düşünenlerin oranından (yüzde 25) daha yüksektir (Şekil 12).

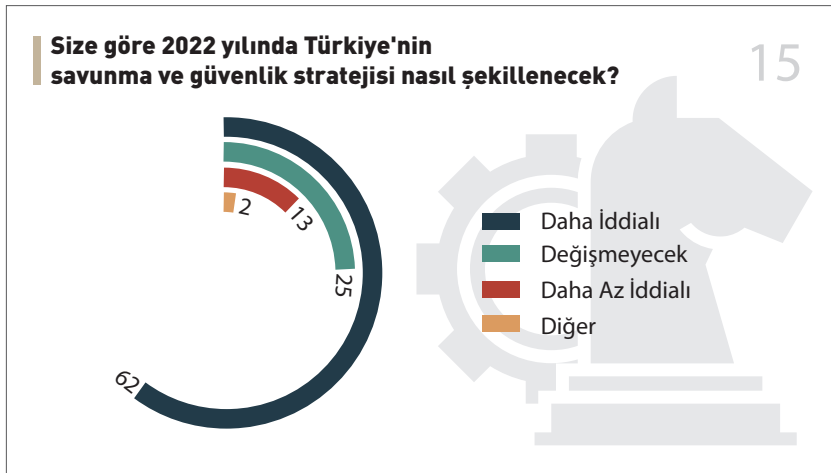
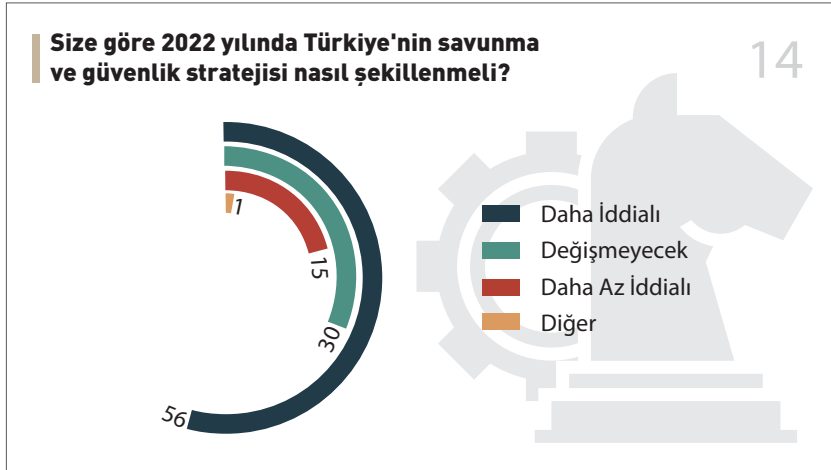

Ankara ile Moskova yönetimleri arasındaki savunma iş birliği özellikle Türkiye'nin S-400'ü satın almasının ardından son birkaç yılda ivme kazanmıştır. Ancak bu iş birliği ABD tarafından oldukça eleştirilmiş ve Türkiye'nin Rusya'ya yönelik politikalarında köklü bir değişim olarak görülmüştür. Katılımcılara Türkiye ile Rusya arasındaki savunma iş birliğini 2022 için nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda yanıt verenlerin yaklaşık yarısı değişiklik olmayacağını, 34'ü ise artma ihtimalinin olduğunu belirtmiştir (Şekil 13). Diğer tepkiler dikkate alındığında Türkiye ile ABD'nin F-16 konusunda anlaşmaya varıp varmayacakları ve önümüzdeki aylarda Ukrayna'daki gelişmelerin seyrinin, Türkiye ile Rusya arasındaki savunma iş birliğinde belirleyici unsurlar olacağı söylenebilir.

Son olarak katılımcılardan Türkiye'nin 2022'de savunma ve güvenlik stratejisinin nasıl şekilleneceğini ve nasıl şekillenmesi gerektiğini genel olarak değerlendirmeleri istenmiştir (Şekil 14 ve 15). Yanıt verenlerin 56'sı Türkiye'nin daha iddialı bir politika izleyeceğine inanırken 62'si Türkiye'nin daha iddialı bir politika izlemesi gerektiğini düşünmektedir. Yanıt veren 102 kişiden sadece 13'ü Türkiye'nin daha az iddialı bir politika izlemesi gerektiğine inanmaktadır.

Bu istatistikler ve sonuçlar jeopolitik ortam dikkate alındığında Türkiye'nin karşı karşıya olduğu dış politika sorunlarının ancak iddialı bir politika ile çözülebileceğini göstermektedir.

TÜRKİYE'NİN ENERJİSİ

POLİTİKALAR VE STRATEJİLER

EDITÖR
İSMAİL KAVAZ

dr.com.tr, babel.com, kitapyurdu.com, idefix.com

[setavakfir](#) [setav](#) [setavakfi](#)

www.setav.org • kitap@setav.org (0212) 395 11 00

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE TIRMANAN GERİLİMLER: 2022 İÇİN BİR UMUT IŞIĞI VAR MI?

Gloria Shkurti Özdemir

02

2021'İN ÖZETİ

- 1 Joe Biden Beyaz Saray'a gelirken Türkiye-ABD ilişkileri, birkaç gelgit ile yıl boyunca nispeten gergin kaldı. Daha önceki kritik noktaların hiçbiri çözülemedi, ikincil öneme sahip küçük krizler yaşandı ve yeni olumlu gündemler tartışıldı.
- 2 Erdoğan ve Biden 2021'de (Haziran ve Ekim) iki kez bir araya geldi. Her iki toplantı da olumlu tonda gerçekleşti ve her iki lider de daha fazla iş birliği olasılığını vurguladı.
- 3 30 Eylül 2021'de Türkiye, ABD'li Lockheed Martin tarafından üretilen 40 adet F-16 ve 80'e yakın F-16 modernizasyon kitinin satın alınmasını talep etti. Fakat bu konuyla ilgili Biden yönetimi ve Amerikan Kongresinin tutumu uyum içinde olmadığı görüldü.
- 4 ABD, YPG/PKK'ya hem askeri hem de mali açıdan desteğini sürdürdü. Biden yönetimi 2022 mali yılında YPG'ye 177 milyon dolar tahsis etti.
- 5 Türkiye ve ABD, ABD'nin çekilmesinin ardından Kabil Havalimanı'nın işletilmesine yönelik olası bir çözüm için Katar ile birlikte çalıştı.

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginlikler yaşanırken iki ülkenin dış politikaları arasında da farklılık gösteren noktalar artmaya ve ortak paydalar ise azalmaya devam etti. ABD Başkanı Joe Biden'ın Beyaz Saray'a gelişinin genel olarak ikili ilişkileri olumsuz etkilemesi bekleniyordu fakat 2021'de ilişkilerin daha da kötüye gitmesine neden olacak kadar önemli bir olay yaşanmadı. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Başkan Biden gerçekleştirdikleri iki görüşmede masaya bazı olumlu unsurlar getirirken her iki taraf da yapıcı bir ilişkiye vurgu yaparak ikili ilişkileri güçlendirmek için ortak bir mekanizma oluşturulması konusunda mutabakata varmış görünüyor.

Ankara-Washington arasındaki soğukluğun başlıca nedeni her iki devletin mevcut uluslararası sisteme ve tehditlere yönelik algılarına dayanmaktadır. Buna göre her iki devlet de çoğu zaman birbiriyle uyumsuz ve çelişkili ulusal çıkar ve hedefler belirlemektedir. Bir yanda dış politikasını ağırlıklı olarak Çin ve bir ölçüde de Rusya ile olan büyük güç rekabetine yoğunlaştıran ABD diğer yanda ise bölgesel bir lider ve küresel bir aktör olarak uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalışan Türkiye. Bu hedefe ulaşmak için Türkiye'nin ana stratejisi “yakın komşularında hiçbir büyük güç askerine izin vermemek” ve “hiçbir komşusunun önemli bir askeri tehdit oluşturmadığı bir komşuluk çekirdeği oluşturarak sınırlarını güvence altına almak” prensiplerine dayanıyor.¹

Bu noktada Çin ve Asya'nın Biden yönetiminin ve PKK/YPG'den gelen tehdidin ise Türkiye'nin ana öncelikleri olduğu dikkate alındığında her iki devletin ortak bir tehdide sahip olmadığı söylenebilir. Birçok durumda bu, Suriye'deki

1 Şener Aktürk, “Turkey's Grand Strategy and the Great Powers”, *Insight Turkey*, Cilt: 23, Sayı: 4, (2021).

Ankara-Washington arasındaki soğukluğun başlıca nedeni her iki devletin mevcut uluslararası sisteme ve tehditlere yönelik algılarına dayanmaktadır.

gibi krizlerde kendini gösteren algılarda farklılaşmaya neden olmuştur. Ancak ortak bir tehdidin olmaması çoğunlukla Türkiye ile ABD arasındaki temel ayrışma noktalarını yani S-400 alımını ve ABD'nin YPG'ye desteğini açıklamaya yeterli olacaktır. İkili ilişkilere zarar veren Amerikan siyasetinin bir başka nedeni de Kongrede Türkiye'ye karşı yükselen karşıtlıkla ilgilidir.

Tüm bu gelişmeler ABD'nin Türkiye'yi müttefik olarak kaybetmekten korkmamasına yol açmaktadır. Ancak 2021'in sonunda Doğu Avrupa'daki bazı gelişmeler bir kez daha Rus tehdidini Batı'nın önüne çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Rusya tehdidini engellemedeki rolü masaya yeni iş birliği alanları getirebilir.

Bu bölümde ilk olarak Ankara-Washington arasındaki ilişkilerin temel dinamiklerine odaklanılmaktadır. Daha sonra 2021 için ikili ilişkiler ve söz konusu dinamiklerin 2022'de nasıl gelişebileceğine dair genel bir projeksiyon sunulmaktadır. Daha iyi bir anlayış için ikili ilişkilere hakim olan ana konular iki farklı değişkende tasvir edilmektedir: uyuşmazlık-yakınsama boyutu, önem düzeyi.

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN DİNAMİKLERİ

2021 *SETA Güvenlik Radarı*'nda Türk-Amerikan ilişkilerinin doğasının net olmadığı ve yeniden tanımlanması gerektiği belirtilmiştir.² O zamandan bu yana pek bir şey değişmemiş ve iki ülke ilişkilerindeki belirsizlik günümüzde de devam etmektedir. Ancak bir önceki yıldan farklı olan nokta Biden'ın gelişyle Beyaz Saray ve Kongre arasında Donald Trump yönetimi döneminde var olan retorik ve politika tutarsızlığının ortadan kalktığı gerçeğidir. Bu bölümde daha ayrıntılı olarak açıklanmakta olan bu konu ikili ilişkileri belli bir dereceye kadar olumsuz etkileyen Türkiye'ye yönelik tepkisini yoğunlaştırmak için Kongrenin yolunu açmıştır.

Ankara-Washington ilişki dinamiklerinde baskın olan konulara odaklanıldığında radikal bir değişimden söz etmek mümkün olmayacaktır. Rusya'dan S-400 hava ve füze savunma sistemi alımı ve ABD'nin PKK/YPG'ye desteği öne çıkan konular olmaya devam etmektedir. Bunları terör örgütü FETÖ elebaşı ve üyelerinin iadesi, Doğu Akdeniz ve Libya krizi izlemektedir.

2 Murat Yeşiltaş (ed.), *SETA Security Radar: Turkey's Security Landscape in 2021*, (SETA, İstanbul: 2021), s. 19.

Savunma: Ayrışma mı İş Birliği mi?

2021'de Türkiye ile ABD arasındaki gündem Afganistan gibi yeni konuların öne çıkmasıyla biraz değişmiştir. Bu bağlamda S-400 hava ve füze savunma sisteminin ikili ilişkilerde önem payı azalma gösterse de bu mesele bir gerilim unsuru olma özelliğini korumaktadır. Halen S-400 konusu Ankara ile Washington arasındaki en büyük ayrışma noktalarından biri olmaya devam etmektedir.

Türkiye ile Rusya arasında imzalanan S-400 anlaşması nedeniyle ABD 2020'de F-35'lerin Türkiye'ye teslimatını durdurmaya karar vermiştir. Trump yönetimi satın almada rol oynayan kilit kişilerle birlikte Türkiye'nin Savunma Sanayii Başkanlığına yaptırım uygulamıştır. Biden yönetimi de her iki kararın Nisan 2021'de resmiyet kazanmasıyla aynı duruşu sergilemeye devam etmiştir.³ ABD'nin bu tutumu karşısında Cumhurbaşkanı Erdoğan ise Türkiye'nin Rusya ile muhtemel ikinci parti S-400 alımı konusunda görüşmeleri sürdürebileceğini belirtmiştir.⁴ Savunma Sanayii Bakanı İsmail Demir Türkiye'nin Rusya'dan Su-35 veya Su-57 satın alma seçeneğini değerlendirebileceğini dile getirmiştir.⁵

2021'in ikinci yarısında gerginlik yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. 30 Eylül 2021'de Türkiye ABD'den 40 adet Lockheed Martin yapımı F-16 savaş uçağı ve mevcut savaş uçakları için 80'e yakın modernizasyon kiti satın almak istemiştir. İki liderin G20 zirvesinde yaptığı görüşmede Biden F-16'ların alımına olumlu yaklaşarak satış yetkisi konusunda "elinden geleni yapacağını" taahhüt etmiştir.⁶ Aynı zamanda Amerikan Dışişleri Bakanlığının Avrupa ve Avrasya İşlerinden Sorumlu Yardımcısı Karen Donfried de Türkiye ziyareti sırasında ABD'nin Türkiye'nin talebini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir.⁷ Bu kapsamda Türk-Amerikan heyetleri muhtemel bir anlaşmayı görüşmek üzere önemli toplantılar gerçekleştirirken görüşmelerin 2022'de de devam etmesi beklenmektedir.⁸ Bu noktada bazı Amerikalı milletvekillerinin Başkan Biden ve Dışişleri Bakanı Antony Blinken'e yazdıkları bir mektupta "derin endişeler"ini dile

3 "Notice of Department of State Sanctions Actions", ABD Dışişleri Bakanlığı, 7 Nisan 2021, <https://public-inspection.federalregister.gov/2021-07048.pdf>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021); "US Formally Removes Turkey from F-35 Programme", TRT World, 22 Nisan 2021.

4 "Turkey to Continue Talks with Russia on 2nd Batch of S-400s as Planned: Erdoğan", *Hürriyet Daily News*, 15 Ocak 2021.

5 "İsmail Demir: F-16'lar Olmazsa SU-35 Alırız", YouTube, 17 Ekim 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=gdDY2ORwnRc>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

6 "Turkey Asks US to Buy 40 Lockheed Martin F-16 Jets: Sources", *Daily Sabah*, 8 Ekim 2021.

7 "US Positive on Turkey's Bid to Purchase 40 F-16s: Erdoğan", *Hürriyet Daily News*, 1 Kasım 2021.

8 Nazlı Yuzbasioglu, "US Committed to Deepening Cooperation with Turkey: Official", Anadolu Agency, 19 Kasım 2021.

getirmeleri göz önüne alındığında Kongrenin iki devlet arasındaki anlaşmayı engelleyebileceğini de belirtmek önemlidir.⁹

ABD'nin YPG'ye Yönelik Politikası: En Vahim Ayrışma

S-400 meselesi Türk-Amerikan ilişkileri üzerindeki etkisi açısından az da olsa önemini yitirmiş görünmektedir. Ancak ABD'nin YPG'ye desteği için aynı şey söylenemez. Nitekim YPG/PKK'nın Türkiye'nin ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturması nedeniyle bu konu Türkiye için en önemli öncelik olmayı sürdürüyor. Her iki devletin politikaları açısından 2021'de pek bir şey değişmemiş ve YPG/PKK sorunu ana ayrışma konusu olmaya devam etmiş ve halen de devam etmektedir.

Biden Beyaz Saray'a gelir gelmez Brett McGurk'ün Ortadoğu ve Kuzey Afrika koordinatörü olarak atandığı açıklanmıştır. Barack Obama döneminde ABD'nin DEAŞ ile mücadelede özel temsilcisi olan ve ABD-YPG iş birliğinin mimarı olarak görülen McGurk'ün¹⁰ bu konuma getirilmesi Biden'in Suriye'de Obama politikalarını devam ettireceği ve YPG'ye verdiği destekle ilerleyeceğinin bir yansımasıdır. Şüphesiz bu, ikili ilişkiler için iyi bir haber değildir. ABD'nin Türkiye ile ilişkilerini olumsuz etkileyen bir diğer adımı 7 Ekim 2021'de Başkan Biden'ın 2019'da çıkarılan olağanüstü hal (OHAL) kararnameini bir yıl daha uzatmasıyla gelmiştir. Açıklamada “Özellikle Türkiye hükümetinin Kuzeydoğu Suriye'ye askeri bir saldırı düzenlemeye yönelik eylemlerinin DEAŞ'ı yenme hareketini baltaladığı (...) ve ABD'nin ulusal güvenliğine ve dış politikasına alışılmadık ve olağanüstü bir tehdit oluşturmaya devam ettiği” iddia edilmiştir.¹¹ Birçok Amerikalı yetkili ve YPG terör örgütünün liderleri tarafından açıkça ifade edildiği gibi OHAL'in uzatılması YPG'ye daha fazla destek anlamına gelmektedir.¹²

Washington yönetiminin bu yaklaşımı ABD'nin YPG'ye yönelik mali ve askeri desteğinde de kendini göstermiştir. Özellikle 2022 mali yılı için Biden

9 Patricia Zengerle, “U.S. Lawmakers Express Concern Over Reports of Potential Turkey F-16 Purchase”, Reuters, 27 Ekim 2021.

10 Zengerle, “U.S. Lawmakers Express Concern over Reports of Potential Turkey F-16 Purchase”.

11 “Notice on the Continuation of the National Emergency with Respect to the Situation in and in Relation to Syria”, The White House, 7 Ekim 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/07/notice-on-the-continuation-of-the-national-emergency-with-respect-to-the-situation-in-and-in-relation-to-syria>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

12 “US Reaffirms Stance on Turkey's S-400, Support for Syria's Kurds”, Al-Monitor, 22 Temmuz 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/07/us-reaffirms-stance-turkeys-s-400-support-syrias-kurds>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021); “CENTCOM Head Reiterates US Support for YPG Terrorists in Syria”, *Daily Sabah*, 15 Ekim 2021; “US Made YPG Clear Promise to Stay in Syria: Terrorist Ringleader”, *Daily Sabah*, 7 Ekim 2021; “Acting Assistant Secretary Joey Hood Travels to Northeast Syria”, U.S. Department of State, 17 Mayıs 2021, <https://www.state.gov/acting-assistant-secretary-joey-hood-travels-to-northeast-syria>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

yönetimi savunma bütçesine 778 milyar dolar ayırmış ve bunun 177 milyon dolarının “denetlenen Suriyeli gruplar ve bireyler” olarak adlandırılan YPG'ye tahsis edileceği anlaşılmaktadır.¹³ Aynı zamanda ABD, YPG'ye hem askeri eğitim hem de tırlarla askeri destek sağlamaya devam etmiştir.¹⁴

ABD'nin YPG ile attığı adım Türkiye için kırmızı çizgidir ve Washington yönetiminin bu duruşu, meseleyi ayrışma ekseninin sınırlarına konumlandıran ve ikili ilişkilerdeki en tehlikeli konu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Türkiye'nin ABD'nin YPG'ye desteği konusunda herhangi bir uzlaşmayı kabul etmeyeceği de açıktır.

İkili İlişkilerde Diğer Kırılma Noktaları

15 Temmuz darbecilerinin ABD'den Türkiye'ye iadesi Ankara-Washington ilişkilerindeki temel ayrılık noktalarından biridir. 2021'de Ankara'nın çok sayıda iade talebine rağmen Washington'ın tutumunda bir değişiklik olmamıştır. (Türkiye için en önemli öncelik olmasına rağmen) FETÖ'cülerin iadesi konusunda ikili ilişkilerdeki ayrışma 2021'de aynı düzeyde sürerken bir yan konu haline geldiği söylenebilir.

Biden yönetiminin net bir Akdeniz politikası bulunmamaktadır. Yeni yönetimin önceliği büyük güç rekabeti çerçevesinde Çin'in ve bir ölçüde de Rusya'nın yükselişidir. Bu durum Doğu Akdeniz bölgesini 2021 için Biden'in ilgisi dışında bırakmışsa da bu, ABD'nin bölgesel gelişmelere kayıtsız kaldığı anlamına gelmiyor. Bilakis ABD –Türkiye'nin aksine– Yunanistan'ı desteklemeye devam edeceğini göstermiştir. Bu kapsamda 14 Ekim 2021'de ABD ve Yunanistan Karşılıklı Savunma ve İş Birliği Antlaşması'nı yenileyip kapsamını genişletmiştir. Sonuç olarak Yunanistan'daki ABD askeri varlığının artması beklenmektedir.¹⁵ Böyle bir politika hem Ankara hem de Washington'ın dış politikalarını aralarındaki ayrışmayı daha da artıracak şekilde konumlandığını göstermektedir. Ancak bu noktada her iki devletin Doğu Akdeniz politikalarının ikili ilişkileri etkilemede ikinci planda kaldığı söylenebilir.

13 “Budget of the U.S. Government: Fiscal Year 2022”, The White House, (2021), s. 39, https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/05/budget_fy22.pdf, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021); “Overview – FY 2022 Defense Budget”, ABD Savunma Bakanlığı, (Mayıs 2021), s. 7-8, https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2022/FY2022_Budget_Request_Overview_Book.pdf, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

14 “US Sends Military Assistance to YPG/PKK Terrorists in Syria from Iraq”, *Daily Sabah*, 14 Şubat 2021.

15 Constantine Atlamazoglou, “A New Deal and a Major Operation Show How the US Military is Bulking up in a Tense Corner of Europe”, *Insider*, 23 Kasım 2021, <https://www.businessinsider.com/us-greece-expand-defense-cooperation-amid-tension-with-turkey-russia-2021-11>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

“

Ülkemizin hiçbir devletle kurduğu ilişki diğerlerinin alternatifi değil tam tersine kendimiz, muhataplarımız, bölgemiz ve tüm insanlık için birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görüyoruz. ABD ile olumlu ve yapıcı temelde yeni bir dönemin kapılarını araladığımızı inanıyoruz.

Recep Tayyip Erdoğan
Türkiye Cumhurbaşkanı

”

Her iki devletin de Rusya destekli Hafter'e karşı Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınan Milli Mutabakat Hükümetini destekledikleri göz önüne alındığında Libya, Ankara-Washington ilişkilerinde potansiyel bir parlak nokta olarak görülüyordu. Ancak Libya'da Amerikan politikası belirsiz hale geldi. 24 Aralık'ta yapılması planlanan seçim sürecinde spesifik olarak ABD adaylardan hiçbirine desteğini açıklamadı ve aynı zamanda Türkiye dahil olmak üzere yabancı güçlerin Libya'dan çekilmesi çağrısında bulundu.¹⁶ Ayrıca Eylül 2021'de ABD Temsilciler Meclisi Libya'da birbirine rakip grupları destekleyen yabancı aktörlere yaptırım uygulayabilecek bir yasa tasarısını onayladı.¹⁷ Libya'da seçimin nasıl sonuçlanacağından bağımsız olarak ABD'nin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırı bir politika izlemesi nedeniyle ikili ilişkilerde Libya sorununun ayrışma bölgesine yaklaşma ihtimali yüksek görünmektedir.

Libya örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin Rusya'nın güçlü bir şekilde desteklediği Ermenistan'a karşı Azerbaycan'ı desteklediği düşünüldüğünde Dağlık Karabağ sorununda da ABD ve Türkiye'nin aynı safta olması beklenebilir. Fakat özellikle ABD'li milletvekilleri söz konusu olduğunda durum böyle değildir. 2021'de ABD senatörü Bob Menendez Azerbaycan'ın 2020 sonbaharında Dağlık Karabağ'ı özgürleştirmesindeki rollerini göz önünde bulundurarak Türkiye'nin insansız hava aracı (İHA) programına karşı önlem alınması çağrısı yapmıştır. Menendez “Türkiye'nin İHA satışları tehlikeli, istikrarsızlaştırıcı ve barış ve insan hakları için bir tehdit”

16 “Libya and U.S. Policy”, Congressional Research Service, 2 Eylül 2021, s. 2, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11556>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

17 “US Passes Bill Enabling Sanctions on Foreign Actors in Libya”, Al Jazeera, 29 Eylül 2021.

açıklamalarında bulunmuştur.¹⁸ Ayrıca Temmuz 2021'de Amerikan Temsilciler Meclisi Azerbaycan'a dış askeri finansman ve eğitim yardımını sınırlamak için 2022 Mali Yılı Dış Yardım Yasası'nda bir değişiklik lehine oy kullanmıştır.¹⁹ Son olarak Biden 24 Nisan 2021'de yaptığı açıklamada Türkiye için kabul edilemez görülen sözde "Ermeni soykırımı" nı kabul etmiştir.²⁰ Böyle bir açıklama önceki Amerikan başkanlarının duruşundan bir kopuştur ve ancak bunun dolaylı yoldan Türkiye'ye sopa göstermeye çalışan Biden yönetimi tarafından atılan stratejik bir adım olduğu söylenebilir. Bütün bu konular birlikte düşünüldüğünde ABD'nin Rusya'nın bölgedeki rolünü dolaylı olarak destekleyen ve artıran adımlar atması ise kafaları karıştırmaktadır. Bununla birlikte Beyaz Saray çoğunlukla sessiz kalırken Kongrenin sadece Ankara-Washington ilişkilerini değil aynı zamanda ABD'nin ulusal çıkarlarını da olumsuz etkileyen politikalar izlediği görülmektedir.

Son olarak Türk-Amerikan ilişkileri sözde büyükelçi krizi sırasında bir kez daha sarsılmış görünüyor. 18 Ekim 2021'de on ülkenin (ABD, Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İsveç, Kanada, Norveç ve Yeni Zelanda) büyükelçileri Türkiye'den Avrupa Mahkemesinin kararına uymasını isteyen ortak bir bildiri yayımladı. 2013 Gezi Parkı Şiddet Eylemleri ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimine karışmakla suçlanan tutuklu Türk iş adamı Osman Kavala hakkında İnsan Hakları Mahkemesinde dava açılmıştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan (büyükkelçilerin hamlesine) cevaben böyle bir açıklamanın Türkiye'nin iç işlerine müdahale olduğunu belirterek ilgili büyükelçilerin "istenmeyen kişi" (*persona non grata*) ilan edilmesi ihtimalini gündeme getirdi. Büyükelçiliklerin Viyana Sözleşmesi'nin 41. maddesine bağlılıklarını yineleyerek geri adım atmasıyla kriz kontrol altına alındı. Kriz devam etseydi Türkiye ile ABD arasındaki mevcut gergin ilişkileri daha da kötüleştirebilirdi.

Beyaz Saray çoğunlukla sessiz kalırken Kongrenin sadece Ankara-Washington ilişkilerini değil aynı zamanda ABD'nin ulusal çıkarlarını da olumsuz etkileyen politikalar izlediği görülmektedir.

18 "US Senator Moves to Ban Turkish Drone Exports, Azerbaijan Aid", *Daily Sabah*, 5 Kasım 2021.

19 "House Adopts Pallone Amendment to Protect Global Human Rights, Reign in Billion Dollar Defense Program", Congressman Frank Pallone Jr., 20 Temmuz 2021, <https://pallone.house.gov/media/press-releases/house-adopts-pallone-amendment-protect-global-human-rights-reign-billion-dollar>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

20 "Statement by President Joe Biden on Armenian Remembrance Day", The White House, 24 Nisan 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance-day>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

2022 İÇİN ÖNGÖRÜLER: POTANSİYEL KIRILMA NOKTALARI VE UMUT IŞIKLARI

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler 2021'in büyük bir bölümünde gergin olmaya devam etti. Gerginlikler ara ara arttı (Biden'in sözde "Ermeni soykırımı" nı kabul etmesi, büyükelçiler krizi ve ABD'nin YPG'ye artan desteği örneklerinde olduğu gibi) ancak Biden ve Erdoğan'ın Brüksel ve Roma'daki görüşmeleri sırasında ilişkilerin geleceği adına olumlu sinyaller verildi. Her iki lider mevcut soğukluğu çözme niyetlerini yineledi. Her iki devlet de artık S-400 ve F-16 gibi birçok konuda olası çözümlere ulaşmak ve aynı zamanda Afganistan gibi konularda iş birliğini artırmak için kurumsal düzeyde çalışmaktadır.

Biden'in Beyaz Saray'daki ilk yılını tamamlamasıyla 2022'de neler olacağını görmek mümkündür. Ancak ABD Kongresinde Türkiye'ye karşı yükselen muhalefetin her iki devletin atacağı olumlu adımları büyük ölçüde engelleyebileceğini de belirtmek gerekmektedir.

Türkiye-ABD ilişkisinin dinamiklerini ve 2022'de nasıl bir seyir izleyeceğini detaylandırmadan önce duruma daha geniş bir perspektiften bakmak gerekiyor: her iki devletin tehdit algısı tarafından yüksek oranda şekillendirilen mevcut büyük stratejileri. Bölümün başında da belirtildiği gibi Türkiye ve ABD'nin tehdit algıları son yıllarda farklılık göstermektedir. Türkiye daha çok PKK/YPG'den gelen tehdide ve bölgesel istikrarsızlığa, ABD ise daha çok Çin ve Rusya'dan gelen tehdide odaklanmaktadır. Ancak aynı zamanda Türkiye, stratejisini bölgesel ve küresel olaylarda rolünü artırmaya da odaklanmıştır. Bu bağlamda Türkiye; Suriye, Libya, Dağlık Karabağ ve Afganistan krizlerinde önemli bir aktör olmuş, Ukrayna ile ilişkilerini güçlendirmiş, Afrika ve Orta Asya başta olmak üzere varlığını artırmıştır. Tüm bu politikalar doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bölgelerdeki Rusya ve Çin politikalarını dengelemektedir. Böyle bir perspektiften bakıldığında Türkiye birçok durumda ABD'nin ana tehditlerine (Çin ve Rusya) karşı dengeyi koruması için çok önemli bir ortak olabilir ve sonuç olarak her iki devlet için de iş birliği alanlarının olduğu ve bunların 2022'de daha da artabileceği söylenebilir.

Potansiyel Kırılma Noktaları: S-400 ve YPG/PKK

2022'de F-16 alımı konusunda anlaşmaya varılması birçok kişi tarafından Türkiye-ABD ilişkileri için bir test olarak görülüyor. Anlaşma sağlanamazsa bu yalnızca ABD ile Türkiye arasında savunma konusunda bir ayrışma anlamına gelmeyecektir. Ayrıca ikili ilişkilerde düzelmeye şansı olmayan bir çıkmaza da yol açabilir. Bu durumda Türkiye'nin yeni bir S-400 alımı için Rusya ile müzakerelere başlamaktan başka seçeneği kalmayacak ve (daha

önce de belirtildiği gibi) böyle bir senaryoda Türkiye Rusya'dan Su-35 veya Su-57 satın almaya da devam edebilir. Ancak bu ihtimalin ABD'ye fayda sağlamayacağı gibi aynı zamanda Rusya'dan gelen tehdidin oldukça arttığı bir dönemde önemli bir NATO müttefiki olan Türkiye'yi uzaklaştırmak anlamına geleceğini belirtmekte de fayda vardır. Türkiye, ABD ve Avrupa'nın Rus etkisini caydırmasına yardımcı olabilecek en önemli bölgesel aktörlerden biridir. "Türkiye'yi kaybetme korkusu" bazı uzmanlar tarafından modası geçmiş kabul edilirken ABD tarafından Türkiye'yi kaybetme korkusunun yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini anlamak için Rusya'nın Avrupa sınırında ne yaptığına bakmak yeterlidir.

Buna karşılık bir anlaşmaya varılması Türkiye-ABD ilişkilerini yeni bir düzeye taşıyacak, daha fazla iş birliğinin önünü açacak ve belki de "stratejik ortaklık" statüsünü tekrar masaya getirecektir. Sonuç olarak S-400 konusu ilişkilerde bir "engel" olmaktan çıkmakla birlikte hem Türkiye'nin hem de ABD'nin daha fazla ortak zemine odaklanmasına izin verebilir.

ABD, YPG'nin Türkiye'nin güvenliği için oluşturduğu tehdidi kabul etmeye başlamadıkça ve YPG'ye desteğini kesmedikçe 2022'de bu konuda çok az şey değişebilir. Ancak Biden, Afganistan'da olduğu gibi ABD'nin "bitmeyen savaşları"na sona erdirmeyi amaçlasa da 2021'de ABD'nin YPG'ye desteğini pekiştirecek adımlar attığı düşünüldüğünde bu yakın gelecek için mümkün görünmemektedir. Yine de Ankara ve Washington arasında F-16 konusunda bir anlaşmaya varılması ve/veya ABD'nin Rusya'ya yönelik tehdit algısının artması durumunda ABD'nin Suriye'deki dış politikasını yeniden gözden geçirebileceği düşünülebilir.

Potansiyel Umut Işığ: Ukrayna ve Afganistan

Son aylarda dikkatler Rusya-Ukrayna sınırındaki gelişmelere yönelmiştir. Her iki tarafta da askeri yığınak yapıldığından muhtemel bir Rus taarruzuna dair korkular her geçen gün artmaktadır. Ukrayna'ya yönelik bir Rus saldırısı Batı düzeni ve özellikle Biden yönetimi için başka bir fiyasko olacak ve aynı zamanda Türkiye'nin ulusal çıkarlarına karşı bir tehdit oluşturacaktır.

Türkiye her iki ülke ile diğerlerine ilaveten askeri iş birliğini artıran ve bu ülkelere desteğini göstermek için önemli adımlar atan önde gelen ülkelerden biridir. Dahası Türkiye, ABD'nin Karadeniz'e iki savaş gemisi konuşlandırma talebini (ABD'nin daha sonra planlarını iptal etmesine rağmen) kabul etmiştir.²¹ Sonuç olarak Ukrayna, Türkiye ile ABD'nin çıkarlarının kısmen birleşti-

21 "U.S. Cancels Deployment of Warships to Black Sea, Turkey Says", Bloomberg, 15 Nisan 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-15/u-s-cancels-deployment-of-two-warships-to-black-sea>, (Erişim tarihi: 9 Aralık 2021).

ği bir noktada yer alıyor görünmekte ve konunun öneminin 2022’de artması ABD ve Türkiye için olası bir iş birliği alanı sağlayabilir. Ancak yine de Türkiye, ABD ve Batı’nın Rusya karşısındaki pozisyonunu tam olarak destekliyor görünmemekte ve buna karşın Ukrayna karşısında Moskova’ya diplomasiyi kullanma telkininde bulunmaktadır.

Afganistan ikili ilişkilerde olumlu gündem oluşturan bir diğer konu olarak öne çıkmaktadır. ABD 31 Ağustos 2021’de Afganistan’dan çekilerek ülkeyi Taliban’ın eline bıraktı. Afganistan’da durum oldukça kırılgan ve sorunluymen Kabil Hamid Karzai Uluslararası Havalimanı’nın kontrolünü kimin devralacağı konusunda tartışmalar başladı. Yirmi yıldır Afganistan’da bulunan Türkiye Kabil Havalimanı’nın işletilmesi için yardım teklifinde bulundu. Nitekim son Erdoğan-Biden görüşmesinde tartışılan konulardan biri de buydu. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken ile Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu arasında gerçekleştirilen diğer görüşmeler nihai bir karara varılması halinde 2022’deki ikili ilişkiler adına parlak bir noktaya işaret etmektedir.

ABD ile Türkiye arasında F-16 konusunda bir anlaşmaya varılması ve/veya ABD’nin Rusya’ya yönelik tehdit algısının artması durumunda ABD’nin Suriye’deki dış politikasını yeniden gözden geçirebileceği düşünülebilir.

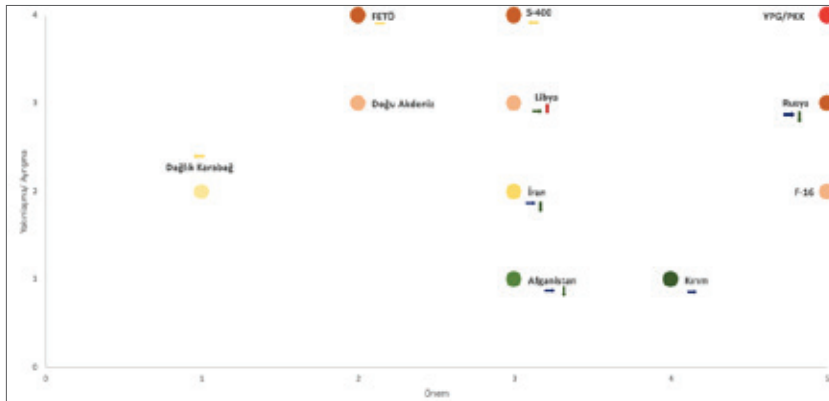
Özetlemek gerekirse Grafik 1, Türkiye-ABD ilişkilerinin ana dinamiklerini ve bunların 2021’den 2022’ye nasıl değişebileceğini göstermektedir. 1’den 4’e kadar bir ölçekte (1 yaklaşmayı ve 4 ayrışmayı ifade eden bir ölçekte)²² YPG/PKK, S-400, FETÖ, Doğu Akdeniz, Libya ve Rusya dahil olmak üzere konuların çoğunun “anlaşmazlık/ayrılık bölgesi”nde kalacağı görülmektedir. 2021’e kıyasla Libya krizinde iki ülke arasındaki ayrışma seviyesinin artabileceği, Rusya konusunda ise ayrılığın bir miktar azalabileceği söylenebilir. Belirtildiği gibi hem Türkiye hem de ABD Libya Ulusal Mutabakat Hükümetini desteklerken ABD son aylarda Türkiye’nin Libya’daki askeri varlığına karşı çıkmaktadır. Yaklaşan seçimler de düşünüldüğünde Türkiye ve ABD’nin politikaları daha da farklılaşabilir. Türkiye’nin Rusya ile ilişkileri ise ABD tarafından her zaman eleştirilmiştir. Birçok durumda bu, her iki devlet arasındaki en büyük ayrılıklardan biri olmuştur. Ancak Türkiye, Ukrayna ve Karadeniz’de Rusya’ya karşı dengeleyici adımlar atabileceğinden 2022’de Türkiye’nin ve ABD’nin politikalarının tam bir “ayrılık bölgesi”nden “anlaşmazlık bölgesi”ne geçtiği görülebilir.

22 1- Yakınsama, 2- Anlaşma, 3- Anlaşmazlık, 4- Ayrılık.

Ağırlıklı olarak “yakınsama ve anlaşma bölgeleri”nde bulunan Kırım, Afganistan, İran, F-16’lar ve Dağlık Karabağ 2022’de ikili ilişkiler için bazı olumlu gündemler oluşturabilecektir. Biden yönetiminin İran nükleer anlaşmasını canlandırmak için görüşmelere başladığı göz önüne alındığında 2021’e kıyasla İran “anlaşmazlık bölgesi”nden “anlaşma bölgesi”ne geçebilir. Bu bağlamda İran ile müzakereler hem ABD hem de Türkiye için olumlu bir iş birliği alanı sağlayabilir.

Aynı zamanda bu dinamiklerin ikili ilişkilerdeki etki ölçeğini daha iyi anlamak için bu konular önem derecesine göre 1-5 arasında (1 hiç önemli değil ve 5 çok önemli şeklinde) sıralanmıştır.²³ Bu açıdan bakıldığında YPG/PKK, Rusya ve F-16’lar Türkiye-ABD ilişkilerine yön veren en önemli konulardır. 2021’e kıyasla FETÖ ve S-400 meselesinin, temel ayrılık noktaları olarak kalsa da ikili ilişkilerin odak noktasının F-16’lara ve Rusya’nın iddialı politikalarına (özellikle Avrupa’nın doğu cephesinde) kayması nedeniyle bir nebze olsun önemini kaybedebileceği söylenebilir.

GRAFİK 1. 2022’DE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Bununla birlikte 2022’de her iki taraf da istekli olduğunda olumlu bir gündeme dayalı yeni bir ton belirlenmesi önceki yıllara göre daha kolay olacaktır. Ancak Amerikan siyasetinde Türkiye karşıtı algı hakim olduğu sürece Washington’ın Ankara’nın rolünü küçümsemesi ve Türkiye’nin çıkarlarına ters düşecek adımlar atması mümkündür. Bununla birlikte ABD kendi hegemonyasını kaybetmekten korktuğu bir dönemde Türkiye’yi “kaybetme korkusu”nu yeniden gözden geçirebilir.

23 1- Hiç önemli değil, 2- Biraz önemli, 3- Önemli, 4- Oldukça önemli, 5- Çok önemli.

TABLO 1. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE 2022 BEKLENTİLERİ

KONU	ABD	TÜRKİYE	POTANSİYEL SONUÇ
S-400	Türkiye'den S-400'ü kaldırmasını talep edecektir.	S-400 sistemlerini kendi topraklarında tutmaya devam etmeyi hedeflemektedir.	Her iki devlet de F-16'ların satın alınması konusunda bir anlaşmaya varmadıkça S-400 ayrılma noktası olmaya devam edecektir.
YPG/PKK	YPG'yi desteklemeye devam etmektedir.	YPG, Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik birincil tehdit olmaya devam edecektir.	Hem Türkiye hem de ABD, iki ülke arasındaki en büyük ayrılık noktalarından biri haline gelerek, zıt uçlar olmaya devam edecektir.
Doğu Akdeniz	Bölgesel gelişmelerde mesafeli olmaya devam edecektir.	Doğu Akdeniz'de özellikle enerji kaynaklarının keşfi konusunda daha iddialı bir politika izleyecektir.	ABD, büyük bir gelişme olmadığı sürece denklemin dışında kalacaktır. Ancak Türkiye Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları bulursa, bu özellikle Yunanistan'ın tepkisi düşünüldüğünde bölgesel çalkantılara yol açacaktır. Bu durumda ABD'nin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına ters düşen politikalar izleme ihtimali vardır.
Ukrayna	Ukrayna'ya yönelik herhangi bir olası saldırı Amerikan hegemonyasına doğrudan bir saldırı olacağından, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikalarını kınamaktadır.	Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemektedir.	2022'de Ukrayna'ya bir Rus saldırısı mümkün olabilir. Türkiye'nin bölgedeki Rus etkisini dengeleyebilecek birkaç Batılı devletten biri olduğu düşünüldüğünde bu ABD ve Türkiye'yi aynı sayfaya koyacaktır.
Afganistan	Afganistan'dan çekilerek ülkeyi kaos içinde bırakmıştır.	Kabil Havalimanı'nın işletilmesinde olası her türlü iş birliğine açıktır.	ABD, Türkiye ve Katar arasında Kabil Havalimanı'nın işletilmesi konusunda anlaşma sağlanacaktır. Bu gelişme Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri biraz daha yakınlaştıracaktır.

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ: ARTAN ANLAŞMAZLIKLAR VE DERİNLEŞEN İŞ BİRLİĞİ

Mehmet Çağatay Güler

03

2021'İN ÖZETİ

1

2021'de Türkiye-Rusya ilişkilerinde ön plana çıkan konuların başında Ukrayna meselesi gelmektedir. Bu yılın başlarında Rusya hem Kırım hem de Donbas bölgesine tahkimat yapmış ve Belarus'taki askeri pozisyonunu güçlendirmiştir. Yeni bir çatışma olasılığı, NATO'da ve örgütün güney kanadını teşkil eden Türkiye'de ciddi endişelere yol açmıştır.

2

Türkiye'nin Kırım'ın statüsüne ve Tatarların içinde bulunduğu duruma ilişkin sıkça dile getirdiği endişe, Türkiye-Rusya arasındaki gerginliği daha da artırmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Ukrayna'ya insansız hava aracı (İHA) satışı ve bu ülkenin bu araçları Donbas sahasında ayrılıkçılara karşı kullanmış olması, Türkiye-Rusya ilişkilerini daha da karmaşık bir hale sokmuştur.

3

Rusya, Suriye Milli Ordusu (SMO) kontrolündeki Afrin ve İdlib bölgelerini hedef almaya devam etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mevzilerine yakın bombardımanlara rağmen Türkiye-Rusya ilişkilerinde herhangi bir hasara veya krize yol açacak bir kayıp yaşanmamıştır. Genel olarak Suriye'deki açmaz devam etmiş, iki taraf arasında ciddi bir çatışmaya neden olacak bir gelişme yaşanmamıştır.

4

Türkiye ve Rusya arasında Azerbaycan'ın Ağdam kentinde Karabağ'daki ateşkesi gözlemlmek üzere ortak gözlem merkezi kurulmuş ve faaliyetler başlatılmıştır. Ancak ortak misyon kapsamındaki görevleri dışında Rusya'nın ateşkesi sağlama noktasında barış gücü görevlerini yerine getirmediği müşahede edilmektedir. Bilakis Rusya, bölgedeki askeri gücünü ve nüfuzunu tahkim ederken Erivan hükümetinin Laçın koridoru üzerinden Hankendi'ye silah ve asker transfer etmesine izin vermektedir.

GİRİŞ

2021'de Türkiye-Rusya ilişkilerinde öne çıkan konular arasında Ukrayna, Suriye, Karabağ ve Türk dünyası eksenli gelişmeler yer almıştır. Bu yıl öncekilerden farklı olarak Ukrayna ve Türk dünyası konularına daha fazla mesai harcanmıştır. Farklılık arz eden önemli hususlardan bir diğeri de yüz yüze görüşmelerde ve lider diplomasisinde yaşanan düşüş olmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 2021'de yalnızca bir kez yüz yüze görüşme gerçekleştirmiştir.¹ Ancak bu durumdan büyük sonuçlar çıkartılmaması gerekmektedir.² Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın geçtiğimiz yıl içerisinde en çok telefonla görüştüğü lider Putin olmuş ve Rusya iktisadi ilişkilerde ilk üçteki yerini korumuştur. Özetle iki ülke ilişkilerini belirleyen parametrelerde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. 2021'de Ankara-Moskova arasındaki diyalog çatışma alanlarının çokluğuna ve mahiyetine rağmen oldukça yüksek seviyede seyretmiştir. Bu minvalde, iki ülke arasındaki iş birliği savunma sanayii ve enerji gibi sektörlerde daha da derinleşirken bir yandan da anlaşmazlık yaşanan hususlar ile alakalı kurulan diplomatik mekanizmalar ve ortak devriyeler devam etmiştir.

2021'de diğer konuların ötesinde Ukrayna'nın öne çıktığını söylemek mümkündür. Bu noktada bu meselenin öne çıkmasına neden olan bazı gelişmeler söz konusudur: ABD'de yaşanan yönetim değişikliği sonrası Ukrayna ve Kırım konusuna harcanılan mesainin artması ABD-Rusya ilişkilerinde Kırım ve Donbas gibi ihtilafı konulara vurgunun artması, NATO'nun bölgedeki hareketliliği ve askeri tatbikatlarını artırması, Rusya'nın Ukrayna sınırındaki

1 "Встреча С Президентом Турции Реджепом Тайипом Эрдоганом", Официальные Сетевые Ресурсы Президента России, 29 Eylül 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66800>, (Erişim tarihi: 1 Ocak 2022).

2 2020'de İdlid'de doğrudan karşı karşıya gelmiş olmasına, Rusya'nın desteklediği rejim güçlerinin saldırıları sonucu 34 şehit ve Şubat'ta toplamda 50'den fazla şehit verilmiş olmasına rağmen ilişkilerde bir kırılma yaşanmamıştır.

2021’de Türkiye-Rusya ilişkilerinde öne çıkan konular arasında Ukrayna, Suriye, Karabağ ve Türk dünyası eksenli gelişmeler yer almıştır. Bu yıl öncekilerden farklı olarak Ukrayna ve Türk dünyası konularına daha fazla mesai harcanmıştır.

olağan dışı askeri mobilizasyonu, Ankara’nın Kiev yönetimine verdiği desteğin artması ve iki ülke arasındaki iş birliğinin derinleşmesi, Türkiye’nin Ukrayna’ya silahlı insansız hava aracı (SİHA) satması ve bu SİHA’ların Donbas’ta ayrılıkçı güçlere karşı kullanılması, Türkiye’nin Kırım Tatarları konusunda benimsediği söylem yer almaktadır. Tüm bunlara ek olarak Gürcistan-Ukrayna-Moldova ittifakı³ ve NATO ile Ukrayna arasında artan iş

birliği bölgedeki jeopolitik fay hatlarını tetiklemiştir. Karşılığında ise Rusya, Belarus sınırı dahil Donbas ve Kırım bölgelerine askeri yığınak yapmış,⁴ Karadeniz’deki askeri tatbikatlarını artırmıştır. Ayrıca Rusya-Belarus arasında Birlik Devleti Anlaşması⁵ yeniden gündeme getirilmiş ve Belarus, ülkesinde mukim mültecileri Polonya’ya ve onun da ötesinde Avrupa Birliği’ne göçe zorlamaya başlamıştır.⁶ Diğer bir tabir ile mültecileri Batı’ya karşı araçsallaştırmaya başlamıştır.

Bu bağlamda Rusya tarafından atılan bu adımların, post-Sovyet coğrafyada ve Karadeniz’de artan NATO etkisine karşı önleyici ve zorlayıcı mahiyette oldukları söylenebilir. Bu adımların pek tabii Türkiye-Rusya ilişkileri bağlamında da

ele alınması gerekmektedir. Bunun yegane nedeni her iki ülkenin de Karadeniz coğrafyasının bir parçası olması veya Türkiye’nin haiz olduğu NATO statüsü değildir. Ankara’nın Ukrayna siyasetinin ve diskurunun Moskova açısından doğrudan bir ulusal güvenlik tehdidi olarak görülmesi de bu nedenselliğin bir parçasıdır. Adı ya da büyüklüğü ne olursa olsun üçüncül aktörlerin Kırım ve Donbas gibi konulara müdahaleleri, Kremlin tarafından hasmane bir tutum ve ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Nitekim Türkiye’nin Ukrayna konusundaki eylem ve söylemleri tam da bu perspektif üzerinden okunmaktadır. Söz konusu tehditkar yaklaşım Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov’un “Bu söylem devam ederse Türkiye’deki benzer konulara da dikkat et-

3 Rusçastı için bkz. Ассоциированное трио. Daha fazla bilgi için bkz. “Украина, Грузия И Молдова Создали Новый Формат Сотрудничества Для Совместного Движения В ЕС”, Европейская Правда, 17 Mayıs 2021, <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2021/05/17/7123240>, (Erişim tarihi: 1 Ocak 2022).

4 Mehmet Çağatay Güler, “Ukrayna-Rusya Cephe Hattında Artan Tansiyon”, *Sabah*, 3 Nisan 2021.

5 “Лукашенко Падпісаў Інтэграцыйны Дэкрэт, Пуцін Назіраў Па Відэасувязі З Севастопалі”, *Радыё Свабода*, 4 Kasım 2021.

6 Daha fazla bilgi için bkz. Lukas Kotkamp, “Russia Slams EU over Poland-Belarus Border Crisis”, *Politico*, 10 Kasım 2021.

memiz gerekir” sözleri alıntılanarak ifade edilmiştir.⁷ Ukrayna'nın Türkiye'den satın aldığı SİHA'ları Donbas'ta kullanması neticesinde Rus tarafı benzer uyarıları yinelemiştir. Ankara'yı Kiev ile ilişkileri konusunda uyararak Rusya, Ukrayna'nın militaristik duygularının kabartıldığını ve silahlanma konusunda yardım vaatlerinde bulunduğunu ifade etmiştir.⁸

Benzer şekilde Türkiye'nin Türk devletleri ve Türkistan bölgesine artan ilgisi ve mesaisi, Rusya'nın ulusal güvenlik stratejisiyle çatışmaktadır. Türkiye-Rusya arasında öne çıkan Karabağ ve Türk Dünyası konuları aslında Ukrayna hususuyla oldukça benzerlik göstermektedir. Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı ile birlikte Kafkasya jeopolitiğinde söz sahibi olması ve Türk devletleri-Türkistan bölgesini eksene alan politikalar izlemeye başlaması Rusya'dan sert tepkileri de beraberinde getirmiştir. Söz konusu tepkilerin arka planına bakıldığında (Ankara-Moskova ilişkilerinde yeni çatışma alanları oluşturan konular) nedensellik ilişkisi örtüşmektedir. Rusya'nın Sovyetler'in dağılmasıyla beraber post-Sovyet coğrafyayı kendi nüfuz alanı görmesi bir yana bu bölge üzerinde hiçbir yabancı aktörün etki sahibi olmasını da istememektedir. Bunun aksine İkinci Karabağ Savaşı ve savaş sonrası oluşan yeni denklemde Türkiye'nin Güney Kafkasya üzerinde belli bir oranda nüfuz sahibi olması Rusya'da endişe uyandırmaktadır.

ANOMALİDEN ZİYADE TARİHSEL SÜREKLİLİK

Çok büyük genellemeler ve kavramsallaştırmalar yapmadan Türkiye-Rusya ilişkilerinin doğası şu şekilde tanımlanabilir: hem çatışma hem de iş birliği geçmişine sahip iki ülke. İmparatorluk döneminden Sovyet yıllarına çeşitli yönlerden günümüz jeopolitik çatışmalarına ve iş birliklerine benzer partnerler olduğu görülmektedir. Akademisyenler genellikle ikili ilişkilerin doğasını stratejik bir rekabet olarak tanımlarken ağırlıklı olarak güncel jeopolitik çatışmalara odaklanıyor. Bu durum tabiatıyla iş birliğinin göz ardı edilmesine veya bu hususa yeterince önem verilmemesine neden oluyor. Bu bağlamda şunun ifade edilmesi gerekir ki tarihte vuku bulan çatışmalar veya anlaşmazlıklar iki ülkeyi düşman yapmayacağı gibi iş birliği emsalleri de onları müttefik kategorisine sokmaz. Sovyet döneminin ilk yılları ve

7 “Брифинг Официального Представителя МИД России М.В.Захаровой, Москва, 21 Мая 2021 Года”, Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, 21 Mayıs 2021, https://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4740448?p_p_id=101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw&_101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_languageId=ru_RU, (Erişim tarihi: 3 Ocak 2022).

8 Виктория Полякова, “Зеленский Объяснил Удар Дрона В ДНР Фразой «Не Наступаем, А Отвечаем»”, РБК, 29 Ekim 2021, <https://www.rbc.ru/politics/29/10/2021/617c1a139a79470b2d41ff50>, (Erişim tarihi: 4 Ocak 2022); “Russia Warns Turkey over Ties with Ukraine”, Reuters, 24 Mayıs 2021.

“

Askeri iş birliğine gelince, bunu ikili bir toplantıda görüş-tük. Bu çok önemli bir konu. Bölgemizdeki güvenlik me-selelerine gelince, Suriye’de akan kanın durdurulması için [Türkiye ve Rusya arasında] ortak çaba gösterilmesi gerek-tiğine inanıyorum.

Recep Tayyip Erdoğan
Türkiye Cumhurbaşkanı

”

hatta sonrası göz önünde bulundurulduğunda çeşitli sektörlerde özellikle de ağır sanayide yıllar boyunca devam eden bir iş birliği modeli görülmektedir. Bugün ise bu model enerji ve savunma sanayii sektörlerinde varlığını sürdürmektedir. Bu minvalde TürkAkım, Akkuyu Nükleer Güç Santrali ve S-400 füze savunma sistemleri gibi birçok örnek karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca iş birliği denildiğinde 20 milyar doları aşan ikili ticaret hacmi de kayda değerdir.

Diğer yandan –eski zamanlarda olduğu gibi– iki ülke muhtelif coğrafyalarda karşı karşıya gelmektedir. Suriye, Libya, Karabağ ve Ukrayna’da birbirine temelden karşıt pozisyonlarda yer almaktadırlar. Çıkarları, stratejileri ve desteklenen taraflar özellikle bu bölgelerde uyuşmazlık içerisindedir. Ancak bu durum iki ülke arasında süregelen iş birliği alanlarına etki etmemektedir. Ayrıca karşıt pozisyonlarda yer almalarına rağmen taraflar (Ukrayna hariç) tüm bu sahalarda bir şekilde ortak paydada buluşabilmeyi başarabilmektedir. Bu bağlamda diyalogu sürdürmek için tasarlanmış çeşitli ateşkes anlaşmaları, ortak devriyeler ve diplomatik mekanizmalar önemli göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıl-lık bir iş birliği ve çatışma geçmişine sahip olan Türkiye-Rusya ilişkileri değerlendirilirken yüzeysel yaklaşım ve basit genellemelerden kaçınmak gerekmektedir. İki ülkenin dış politika eylemlerinin mevcut seyri üzerinde yol bağımlılığı ve tarihsel miras göz ardı edilmesi güç bir etkiyi haizdir. Başka bir deyişle iki ülkenin günümüzdeki ilişkileri bir anomaliden ziyade tarihsel sürekliliğin yansımasıdır.

İki ülke hemen hemen her hususta karşıt kamplarda yer alıyor olmasına rağmen ortak paydada buluşabildiğini ve bir şekilde iş birliğini sağlayarak anlaşabildiğini kanıtlamıştır. Bahse konu iş birliği, her zaman ortak tehdit algısı üzerinden ve/veya ortak ulusal çıkarlar ekseninde gerçekleşmek mecburiyetin-

de değildir. Aynı şekilde anlaşmazlıklar da her zaman çıkar çatışmalarından ortaya çıkmamaktadır. Bu bağlamda sistemik faktörler ve iki ülkenin iç siyasetini etkileyen dinamikler de önemli belirleyiciler arasındadır.

GELECEK TASAVVURU: İŞ BİRLİĞİ GÜÇLENDİRİLİRKEN UYUŞMAZLIKLARIN ÇEŞİTLENMESİ

2022'de mevcut dinamiklerin evrimi değerlendirildiğinde Ukrayna, Karabağ ve Türk devletleri konularında anlaşmazlıkların ve jeopolitik farklılıkların artacağı ancak her zaman olduğu gibi iş birliği kanallarının da açık olacağı tahmin edilmektedir. 2021'deki olaylar Türkiye'nin Türk devletleri ve Türkistan bölgesini eksene alan politikalarını sürdüreceğini ve bu durumun ise Rusya ile ilişkileri daha fazla etkileyeceğini göstermektedir. Zira Rusya bu bölgeyi daha genel olarak da Sovyet sonrası coğrafyayı "yakın çevre" olarak görmekte, kendi nüfuz alanı olarak tasavvur etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu coğrafya üzerinde etki alanı kazanması ve proaktif politikalar izlemesi, Rusya tarafında endişe uyandırmakta ve dikkatle takip edilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik söylemi ve Kırım'ın statüsü konusundaki tavrı, Ukrayna'ya verdiği destek ve İHA satışı Ankara-Moskova arasındaki gerilimi büyük ihtimalle artıracaktır. Rusya açıkça tehdit ettiği üzere Türkiye'nin iç meselelerine müdahale ederek veya iki ülkenin de faaliyet gösterdiği bir sahada gerilimi tırmandırarak misilleme yapabilir. NATO-Rusya güç mücadelesinin derinleştiği son dönemde Karadeniz'in gündemin ilk sıralarında yer alacağı ve iki tarafın da karşı karşıya gelebileceği temel bölgelerden biri olacağına dair tahminde bulunmak güç değildir.

Ek olarak Suriye özellikle İdlib bölgesi önceki yıllarda olduğu gibi infilak etmeye hazır bir bomba olma özelliğini koruyacaktır. Önümüzdeki dönemde –kısa veya orta vadede– Rusya İdlib'i araçsallaştırarak gerek Suriye sahasında gerekse diğer alan ve bölgelerde tavizler elde edebilmek adına Türkiye'ye olan baskısını daha da artırabilir. Bu amaçla Rusya nihayetinde istikrarsızlık ve yeni bir göç dalgası ile sonuçlanacak girişimlerde bulunabilir; hava ve kara unsurlarıyla Türkiye'nin mevzilerini geriletecek ve kendi kontrol alanını ilerletecek adımlar atabilir.

2022'de mevcut dinamiklerin evrimi değerlendirildiğinde Ukrayna, Karabağ ve Türk devletleri konularında anlaşmazlıkların ve jeopolitik farklılıkların artacağı ancak her zaman olduğu gibi iş birliği kanallarının da açık olacağı tahmin edilmektedir.

Kafkasya'ya bakıldığında ise Karabağ'da ne istikrar ne de ateşkes tam olarak sağlanamamıştır. Bölgede barışın sağlanması ve savaş sonrası sürdürülebilir yeni bir statükonun kurulması için ortaya konulan diplomatik çabalar sonuçsuz kalmaktadır. Ermenistan tarafı çok kez ateşkesi ihlal ederken yeni statükoyu tanıma ve savaştaki kayıplarını kabul etme niyetinde olmadığını göstermektedir. Moskova yönetiminin barışı ve istikrarı koruması gereken bölgelerde Erivan tarafı ateşkesi bozmaktadır. Hem Ruslar hem de Ermeniler, Karabağ sınırında yaşanan bu küçük çaplı çatışmaları ve ateşkes ihlallerini bir nevi araçsallaştırmaktadır. Bu durum haliyle savaş sonrası oluşan koşulları barışçıl olmaktan uzak, daha çok muğlak, belirsiz ve huzursuz kılmaktadır. Hulasa Karabağ'da savaş sonrası oluşan yeni statüko oldukça kırılğan ve söz konusu kırılğan yapı önümüzdeki dönemde Türkiye-Rusya arasında yeni bir anlaşmazlığa yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Tüm bunlarla birlikte ikili ilişkilerin doğası ve tarihsel süreklilik dikkate alındığında enerji ve savunma sektörlerindeki iş birliğinin mevcut ve olası tüm çatışmalara rağmen devam etmesini ve hatta derinleştirilmesini beklemek makul olacaktır. İkinci parti S-400 sistemlerine ve Rus yapımı diğer savunma sanayii ürünlerine olan ilgi ve artan doğal gaz arzı bu noktada önemli göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak zaten yüksek seviyelerde seyreden ikili ticaret hacminde önümüzdeki yıllarda daha da artış yaşanmasının bekleniyor olması dikkate değer emareler arasındadır. Ayrıca Suriye ve Karabağ gibi muharebe alanlarında oluşturulan mekanizmaların ve iş birliği için harcanan çabaların olası çatışma ve sürtüşme ihtimallerine rağmen önümüzdeki dönemde de sürdürülmesi beklenmektedir.

TABLO 1. 2022'DE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE DAİR BEKLENTİLER

KONU/ALAN	RUSYA	TÜRKİYE	POTANSİYEL SONUÇ
Türk dünyası	Güç Konsolidasyonu	Öncelik Stratejisinin Sürdürülmesi	Sürtüşme
Ukrayna	Kırmızı Çizgi	Desteğin Devamı	Karşılıklı Misillemeler
İdlib	Yeni Bir Saldırı	Direnç	Yüzleşme
Karabağ	Güç ve Nüfuz Tahkimi	Mevcut Konumun Konsolidasyonu	Sürtüşme
İkili Ticaret	Güçlendirme/ Pekiştirme	Güçlendirme/ Pekiştirme	Karşılıklı Bağımlılığın Derinleştirilmesi

TÜRKİYE VE ORTADOĞU: POST-AMERİKAN HİZALANMA

Murat Yeşiltaş

Batu Coşkun

04

2021'İN ÖZETİ

- 1 Al-Ula'da Körfez ülkeleri Suudi Arabistan önderliğinde Katar ambargosunu sona erdirmeye karar vererek ilişkilerini normalleştirdiler.
- 2 İsrail ve İran arasındaki vekalet savaşı şiddetlenerek arttı.
- 3 Gazze ve Batı Şeria'da İsrail'in yerleşimci politikaları sonucu şiddet tırmandı.
- 4 İsrail ve İran'da yeni hükümetler iktidara geldi. Bölgede başka siyasi değişiklikler de beklenmektedir.
- 5 Lübnan sonu gözükmeyen ekonomik ve siyasi bir krizle boğuşuyor.
- 6 Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Abu Dabi Veliyaht Prensi Muhammed bin Zayed Kasım 2021'de olağanüstü bir zirvede bir araya gelerek Türkiye ve BAE arasındaki gergin ilişki sürecini sonlandırmış oldu.

GİRİŞ

2021 yılı bölgenin yeni paradigması olan İbrahim Anlaşmaları himayelerinde devam etmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İsrail arasında ikili ilişkileri normalleştirme anlaşması bölgenin siyasetinde önemli bir söylem olarak ortaya çıkmıştır. Bu paradigma da artık Bahreyn, Fas ve Sudan'ı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu paradigma bir başka “normalleşme” süreci ile de eş güdümlü şekilde devam etmektedir. Bu süreçlerin sonucu olarak bölgede diplomatik hareketlilik artmış durumdadır. Bu durum özellikle Körfez ve İsrail arasında daha da belirginleşmiş gözüküyor.

Bu normalleşme süreçleri İran'daki yeni hükümet tarafından dikkatli bir şekilde izlenmektedir. İran aynı zamanda bölgedeki agresif tavrını da şiddetlendirmiş gözüküyor. Gazze ve Filistin topraklarında yaşanan şiddet ortamı da İsrail'in yerleşimci ajandası sebebiyle alevlenmiş durumdadır. ABD'nin bölgeye dair ilgisinin oldukça az olduğu da bu noktada belirtilebilir. Zira ABD, İsrail gibi bölgedeki müttefiklerine sükunet ve itidal çağrısı yaparken İran'ın hırslı bölgesel ajandasını kısıtlamak istemektedir. Biden yönetimi beklendiği gibi Ortadoğu'yu gündemde tutmayarak bölgenin post-Amerikan gerçeğini pekiştirmiştir.

Türkiye her zamanki gibi bu gelişmelerin merkezinde yer alıyor ve dolayısıyla münhasır güvenlik ve dış politikası üretmekte kararlı gözüküyor. Ankara'da politika yapımı artık pragmatizm, orta yol bulma ve eski rakipleri dosta çevirme ilkeleri üzerine kurulu gibi gözükmektedir. Türkiye her ne kadar güvenlik merkezli stratejilerinden ödün vermese de dış politika opsiyonlarını çeşitlendirmiş durumdadır.

TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN DİNAMİKLER

Seçimler Sarmalı

2021’de bölgede yeni siyasi güçler doğuran ve yerel siyasi dinamikleri değiştiren üç seçim gerçekleşmiştir. Bu değişimlerden ilki İsrail’de Netanyahu’nun on seneyi aşkın iktidarının sona ermesiyle ortaya çıkmıştır. Netanyahu’nun Likud Partisi yerine artık İsrail’de bir olağanüstü konsensüs koalisyon hükümeti iktidardadır. Hükümetin yapısı incelendiğinde dini Siyonistler, İsrail sağından eski Netanyahu kurmayları, sol-Siyonistler ve hatta İsrail’in Arap vatandaş-

ABD, İsrail gibi bölgedeki müttefiklerine sükunet ve itidal çağrısı yaparken İran’ın hırslı bölgesel ajandasını kısıtlamak istemektedir. Biden yönetimi beklendiği gibi Ortadoğu’yu gündemde tutmayarak bölgenin post-Amerikan gerçeğini pekiştirmiştir.

larından oluşan bir yapıyla karşılaşmaktadır. Koalisyonun başbakanı olarak belirlenen Naftali Bennett merkez politikacı Yair Lapid ile bir güç paylaşımı modelinde iki senelik bir dönem için başbakanlık koltuğuna oturmuştur.¹

İsrail’deki seçimler Türkiye için oldukça fazla ehemmiyet arz ediyor. Zira Türkiye böylece İsrail’de yeni bir siyasi güç ile angaje olma fırsatını yakaladı. Türkiye’nin Netanyahu ile ilişkisi oldukça zorlu geçti, iki taraf da birbirine geçmiş husumetler sebebiyle güvenini tamamen kaybetmişti. İsrail’de kurulan yeni hükümet ile birlikte iki ülke arasında bir normalleşme yaşanması için bir fırsat penceresi doğmuş durumda. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Bennett telefonda görüşerek on üç yıl sonra bu düzeyde yapılan ilk irtibatı da gerçekleştirmiş oldu.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer seçim ise İbrahim Reisi önderliğindeki İran muhafazakarlarının zaferidir. Reisi, İran’ın Ruhani gibi sözde “ılımlı” güçlerinin tamamen siyasi olarak bir kenara atılmış olmasının artık bir vesikası olarak İran’da hükmediyor. Reisi’nin seçilmesi, siyasi ideolojisi nedeniyle Türkiye’de olduğu gibi Batı’da da yakından izleniyor. Bir “aşırı” olarak Reisi, İran’ın bölgesel ajandasında çitayı yükseltiyor, Tahran’ın vekillerini cesaretlendiriyor ve mezhepsel siyasi emeller güdüyor.

Reisi, bazı taviz vermeyen siyasi özellikleri göz önüne alındığında Türkiye için bir problem haline gelebilirken şimdiye kadar durum bu yöne evrilmeydi. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Reisi bir araya gelerek iyi

1 Batu Coşkun, “Israel’s Precarious Post-Netanyahu Order”, Anadolu Agency, 15 Temmuz 2021.

komşuluk ilişkilerine ve karşılıklı çıkar mevzuu olan terörle mücadele gibi konularda iş birliğine bağlı kalmayı taahhüt etmiştir. Bu açıdan Reisi'nin PKK ile mücadeleye dair yeni bir irade ortaya koyması oldukça önemli gözüküyor.

Bölgede ivme değişikliğine neden olan en son seçimler Irak'ta yapılan parlamento seçimleri olmuştur. Birkaç uzman, Irak seçim sonucunu İran'ın emellerine bir darbe olarak değerlendirirse de Bağdat'ta ortaya çıkan tablo oldukça nüanslı ve iktidarın çeşitli katmanlarında değişikliklere işaret ediyor. Gerçekten de Şii ilintili birçok parti sandalye kaybederken eski Başbakan Nuri Maliki'nin partisi ve her ikisi de Tahran'a yakın görülen Sadr Hareketi kazanımlar elde etmiştir. Ayrıca seçim sonuçlarına muhalefetteki çeşitli siyasi güçler tarafından meydan okunmakta ve bu da bir gerilim ve güvensizlik ortamını şiddetlendirmektedir.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki (IKBY) seçim sonuçları da oldukça önemlidir. Seçimlerden Kürt Demokratik Partisi (KDP) galip çıkarken İran ile de yakın olan ve terör örgütü PKK ile iç içe olan PUK ise seçim sonuçlarına itiraz ediyor. Irak seçimleri etrafındaki soru işaretleri Türkiye için potansiyel bir güvenlik riski teşkil etmekte ve bu nedenle artan bir güvenlik anlayışı Ankara'da gözlemlenebilir. DEAŞ'ın Irak'ta yeniden ortaya çıkma ihtimali de bu potansiyel riskler arasında yer almaktadır.

İsrail, İran ve Irak'taki siyasi güçlerin değişmesi, Türkiye'nin bölgeyle ilişkisini şekillendiren kilit bir dinamiklerdir. Değişiklikler fırsatlara dönüşebilirken aynı zamanda krizlerin de yolunu aralayabilir. Bu anlamda 2021, Ankara açısından büyük ölçüde bir angajman fırsatı doğurmuştur. Ancak Irak'taki durum gibi Türkiye'nin yakın çevresindeki gelişmeler dikkate alındığında, bu seçim dönüsü bölgenin siyasi çalkantılarına da katkıda bulunabilir niteliktedir.

Bölgesel Normalleşme

Normalleşme, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi ve ötesiyle angajmanı gündeminin başında yer almaya devam etmektedir. Bu “normalleşme rüzgarı” deyim yerindeyse sadece Türkiye'nin değil bölgedeki tüm siyasi güçlerin üzerinde durduğu bir olgudur. Bu anlamda 2021 bu konuda son derece önemli adımların atıldığı bir sene olmuştur. Bu adımların en sonuncusu BAE ile Türkiye arasındaki yakınlaşma olmuştur. BAE ulusal güvenlik danışmanının ziyareti ve bir dizi telefon görüşmesi sonrası Veliaht Prens Muhammed bin Zayed ve Cumhurbaşkanı Erdoğan tarihi bir zirve için bir araya gelmiştir.

BAE ve Türkiye, siyasi farklılıklarını bir kenara bırakıp bunun yerine ekonomik iş birliğine ve bir uzlaşma ruhuna endeksli karşılıklı çıkar alanlarına odaklanmayı kabul etti. Gerçekten de BAE, uzmanların Türkiye ile ilişkileri “normalleştirmesini” beklediği belki de son ülke iken ancak durum bunun tam tersi şekilde gerçekleşerek ilk ülke oldu. Bu kısmen BAE'nin pragmatiz-

“

Abu Dabi yönetimiyle, böyle bir talep geldiği için tabii ki biz de bu işi memnuniyetle kabullendik. Böyle bir süreç İsrail’le ilgili de niye olmasın. Çünkü biz barışın egemenliği için çalışıyoruz ve bölge barışı için de bunu hayırlı buluyoruz. Fakat İsrail’in bu noktada bölgede Filistin politikası üzerinde, Kudüs üzerinde, Mescid-i Aksa üzerinde hassas davranması gerekir.

Recep Tayyip Erdoğan

Türkiye Cumhurbaşkanı

”

minden kaynaklansa da liderlerin uzlaşısı söz konusu olunca nasıl hızlı kararlar alabileceklerini de gösteriyor. Kasım’da gerçekleşen Erdoğan-Zayed zirvesi, her iki ülkenin normalleşme gündemine o kadar güçlü bir şekilde yön verdi ki geçmiş yıllardaki endişeler bu sürecin üzerinde artık bir gölge olarak kalmadı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye’nin tüm Körfez halklarını kardeş olarak gördüğünü de ayrıca belirtti.²

Mısır, İsrail, Suudi Arabistan gibi bölgedeki diğer ülkelerle de benzer süreçler devam ediyor. Kahire ve Ankara çok sayıda orta düzey siyasi istişare toplantısını geçtiğimiz sene içerisinde gerçekleştirerek ikili ilişkileri onarmanın yolunu aradı. İsrail mevzusunda ise (daha önce belirtildiği gibi) yeni hükümet yeni bir Türkiye-İsrail angajmanı için bir fırsat sunuyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan, BAE ile ilişkilere benzer şekilde hem İsrail hem de Mısır ile ilişkilerin normalleştirilmesi arzusunu birçok kez yineledi.

Bu hususta İsraili bir çiftin Türkiye’de gözaltına alınması ve ardından serbest bırakılması, İsrail ile Türkiye arasında bir yakınlaşmanın ilk işaretlerini verdi. Naftali Bennett’in Erdoğan’ı Türk makamlarının iş birliğinden dolayı araması iki ülke ilişkileri açısından yeni bir sürecin başlangıcına işaret etti. Bu, Türk ve İsraili yetkililerin bir kez daha en üst düzeyde görüştüklerinin vesikası olmakla beraber yakın gelecekte tam anlamıyla bir normalleşmenin yaşanacağını sinyali verdi.

Türkiye’nin normalleşme gündemine ek olarak bölgedeki diğer ülkeler de benzer gündemler ile hareket etmekte. Bu bağlamda başta BAE olmak üzere birçok ülke Beşar Esed rejimiyle ilişkileri normalleştirme sürecine girişmiş du-

² Burhanettin Duran, “How is the New Era for Turkey and UAE?”, *Daily Sabah*, 27 Kasım 2021.

rumdadır. Bu, Türkiye'nin taraf olmadığı ve desteklemeyeceği bir süreç olarak görünmektedir. Ankara'dan bakıldığında Esed rejimi tamamen gayrimeşru, ağır savaş suçlarının sorumlusu ve Suriye halkını temsil etme iddiasını yitirdiği için diplomatik olarak ilişkiler katiben kurulamaz. Bu sav Batı'daki birçok ülke tarafından da paylaşılan bir gerçektir.

Yeni Soğuk Savaş

İran ve İsrail bölgede yeni bir soğuk savaşa girmiş görünüyor. Her iki ülke de birbirine karşı yıkıcı saldırılara 2021 boyunca girişti. İsrail, Natanz'da İran'ın kilit nükleer altyapısını hedef aldı ve İran da buna karşılık olarak Basra Körfezi'nde İsrail bağlantılı bir gemiyi saldırarak misilleme yaptı. Ayrıca İran himayesindeki Hizbullah unsurlarının İsraililere karşı sınır ötesi ateş açması nedeniyle İsrail-Lübnan sınırında birkaç kez şiddet patlak verdi.³

Türkiye –Körfez'deki aktörlerin aksine– bu çatışmada taraf olmak için doğrudan bir çıkara sahip olmasa da teyakkuzda kalmaya devam ediyor. Türkiye'nin İran konusundaki tutumu düşmanca değil ancak Ankara İran'ın bölgesel yayılmacılığının farkında ve bu konuya endişeyle yaklaşıyor. Aynı şekilde Türkiye, İran söz konusu olduğunda bu ülkeyi hedef göstermek yerine diplomasi yolunu tercih etmekte ve bu yüzden İsrail'in saldırılarına da sıcak bakması beklenemez.

Ancak İsrail ve İran arasındaki çatışma, bölgedeki diğer güçleri (Türkiye gibi) yükselen tehdit ortamında proaktif savunma mekanizmaları kurmaya zorluyor. Türkiye, İran'a yönelik tek taraflı askeri müdahalelere karşı olmakla birlikte çatışma yerine diplomasi ve diyalog için baskı yapmaya devam etmektedir.

2022 İÇİN ÖNGÖRÜLER

Türkiye'nin 2022'de Ortadoğu'yla yeniden angajman beklentileri oldukça umut verici gözüküyor. Birincisi normalleşme sürecinin artık geçmişte olduğu kadar koşullu olmadığı, daha çok Türk dış ve güvenlik politikasının bir ayağı haline geldiği belirtilebilir. 2022'de de sonuçlarını vermeye devam edecek olan ikili normalleşmeler bağlamında bunu irdelemek gerekir. Mısır, İsrail ve Suudi Arabistan bu açıdan en önemli dosyalar olarak öne çıkıyor. Bu süreçten kaynaklı olarak Türk dış politikasının ikili sorunlarla daha az ilgilenmesi ve iş birliğine daha fazla odaklanması beklenirken 2022'de daha az kriz olması çok daha büyük bir olasılık. Bu gelişmeler kapsamında yeni savunma anlaşmalarının da gün yüzüne çıkacağını, BAE'nin de Türk İHA'larını tedarik etmeye şimdiden ilgi gösterdiğini belirtmek mümkün.

3 "What is behind the Recent Clashes between Israel and Hezbollah?", Anadolu Agency, 12 Ağustos 2021.

Bölgede görülen ideolojik yorgunluk, Türkiye'nin kurucu unsuru olduğu bu normalleşme dalgasını tetiklemiş durumda. Bu çerçevede Ortadoğu ülkelerinin çoğu uzman tarafından bir tehdit olarak görülmediği *SETA Güvenlik Radarı* anket sonuçlarında da gözlemlenebilir ve normalleşmenin kalıcı olduğunun artık vesikası olarak değerlendirilebilir.

2022 için ikinci bir önemli olasılık Afganistan meselesi üzerindedir. Afganistan giderek Ortadoğu gündeminin bir parçası haline gelmekte. Ortadoğu çerçevesinde Afganistan'da şüphesiz 2022'ye de taşacak bir dizi çok taraflı gündem belirleme olayı var. Türkiye bu gelişmelerin bağlantı noktasında –Katar ve BAE ile birlikte– yer alıyor ve dolayısıyla bunun bir parçası olarak sürecin kurucusu olarak önümüzdeki yılda beliriyor. Türkiye, bu Körfez ülkeleriyle birlikte güvenlik düzenlemeleri ve diplomatik girişimler yoluyla Afgan duruma müdahil olacaktır.⁴

Ortadoğu'nun post-Amerikan realitesi 2022'de de güçlenerek devam edecektir. Biden'ın bölge ile etkileşimlerinin ölçek olarak sınırlı olması muhtemel. Sınırlı girişimler ise yalnızca ABD'nin güvenlik endişeleri ve daha öncesinde gündeme gelen seçim kampanyası vaatleriyle ilgili olacaktır. Bu anlamda bölgenin yeniden düzenlenmesi, Türkiye dahil ilgili aktörler tarafından daha geniş çok taraflı konumlandırma ile birlikte devam edecektir. Bölgeye aktif olarak ilgi duyan Fransa ve Birleşik Krallık gibi bu aktörler ise Ortadoğu'ya yeni dış politika ideallerini taşıyor. Türkiye de esasında sıra dışı denilebilecek yeniden hizalanma modunu inşa eden normalleşme ve uzlaşma rüzgarlarıyla birleşen bir sürecin parçası haline geliyor.

TABLO 1. TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ANGAJMANI İÇİN 2022 ÖNGÖRÜLERİ

MESELE	TÜRKİYE'NİN POZİSYONU	MUHTEMEL SONUÇ
Seçimler Sarmalı	Belirsiz	İran, İsrail ve Irak'ta oluşan yeni hükümetlerle devam eden angajman
Bölgesel Normalleşme	Pozitif	Türk dış politikasının bir ana sacı haline gelen normalleşmenin artık şartsız olarak devam etmesi
Yeni Soğuk Savaş	Belirsiz	Türkiye'nin çıkarları üzerindeki etkiyi sınırlamaya yönelik girişimlerle beraber her iki tarafa da sınırlı doğrudan destek politikasının devamı

4 Murat Yeşiltaş, "Türkiye'nin Afganistan Siyaseti Nasıl Olmalı?", *Sabah*, 14 Ağustos 2021.

DOĞU AKDENİZ: DEĞİŞEN ÖNCELİKLER VE BİR SONRAKİ RAUND İÇİN HAZIRLIK

Ferhat Pirinççi

05

2021'İN ÖZETİ

- 1 Doğu Akdeniz, bir önceki yıl ile kıyaslandığında, rekabet ve gerilimler açısından 2021'de görece sakin bir dönem geçirmiştir.
- 2 Diplomatik görüşmeler devam etse de bölgede sorun oluşturan konularda çözüme yönelik herhangi bir önemli ilerleme sağlanmamıştır.
- 3 Aktörlerin 2021 içinde önceki pozisyonlarını değiştirmekten ziyade bekleme (*stand-by*) konumuna geçtikleri görülmektedir.

GİRİŞ

Doğu Akdeniz'de 2021'de yaşanan gelişmeler birbiriyle ilişkili dört kategoride ele alınabilir. Bunlardan ilki bölgesel güç mücadelesi, ikincisi Kıbrıs meselesi, üçüncüsü enerjiyle ilişkili gelişmeler ve dördüncüsü de Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin yansımasıdır. Her bir kategori diğerleri olmadan tam olarak anlaşılamayacağı gibi herhangi bir konuda meydana gelen bir gelişme diğer konuları etkilemektedir. Zira bütün kategorilerde aktörler benzeşmekte hatta birçoğunda aynı aktörler yer almaktadır.

BÖLGESEL GÜÇ MÜCADELESİNE KISA BİR ARA

Doğu Akdeniz'de bölgesel güç mücadelesinin temel özelliği çok sayıda aktörün farklı amaçlarla bu güç mücadelesi içinde yer almasıdır. Bu aktörlerin önemli bir kısmının Doğu Akdeniz'de dominant bir güç olma arzusu bulunmamakta ancak bir başka gücün dominant hale gelmesini engelleme veya diğer güçlerden algıladıkları tehdidi dengeleme amaçları bulunmaktadır. Bölge bu nedenle 2020'de çok sayıda gerilime, güç gösterisine ve farklı ittifaklara sahne olmuştur.

Bununla beraber 2021'in bir önceki yıla göre daha sakin geçtiği görülmektedir. Bu durumun ana nedeni aktörlerin amaçlarından veya iddialarından vazgeçmeleri değildir. Bölgesel güç mücadelesine kısa bir ara verilmesi olarak tanımlanacak 2021'deki sakin ortama yol açan başlıca faktörler üç tanedir.

İlk olarak Türkiye ve rekabet içinde olduğu aktörler açısından özellikle tırmanma potansiyeli taşıyan gerginlikler giderek daha maliyetli hale gelmiştir. Bu maliyetlere rağmen kısa vadede net bir kazanma beklentisinin olmaması, tarafların daha fazla yıpranmaktansa sorunu ana gündemden çıkarma veya soğutma yönünde tavır almalarına yol açmıştır.

İkinci faktör Türkiye ve farklı çıkar algılaması içinde olduğu aktörlerin bütün ilişkilerini bir gerginlik konusuna rehin bırakmak istememeleridir. Belirli bir konuda yaşanan gerginlik, iş birliği yapılabilecek potansiyel alanlarının önünde ciddi bir engel olarak durmakta ve bu nedenle sorunlar çözülmek bir yana giderek daha karmaşık hale gelmektedir.

Üçüncü faktör ise gerek Türkiye gerekse ilişki içinde bulunduğu aktörler açısından daha acil ele alınması gereken gündemlerin ortaya çıkmış olmasıyla ilişkilidir. Bu gündem değişikliği bazı alanlarda iki taraf için de aynı derecede sahiplenilirken bazı alanlarda taraflar arasındaki yaklaşım farklılıkları bulun-

maktadır. Her halükarda daha hayati gündemlerin ortaya çıktığı düşüncesi önceki gerginlik konularının ötelenmesine neden olmuştur.

Bu faktörlerin etkisiyle Türkiye ile Yunanistan arasında 2016'dan beri ara verilen istişari görüşmelere yeniden başlanmış ve 61. turu Ocak'ta İstanbul'da yapılan görüşmelerin 62. turu Mart'ta Atina'da ve 63. turu da Ekim'de Ankara'da gerçekleştirilmiştir.¹ İstişari görüşmelerde somut bir sonuç alınmamış olsa da taraflar görüşmelere devam edeceklerini açıklamıştır.

Türkiye-Mısır ilişkileri açısından da 2021'de önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2013'ten beri kopuk olan siyasi ilişkiler önce üstü örtülü bir şekilde yürütülmüş, daha sonra dışişleri bakan yardımcılarının katılımıyla düzenlenen toplantılarla diplomatik ve siyasi bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda taraflar Mayıs'ta Kahire'de iki günlük bir toplantı gerçekleştirmiş ve görüşmelerin ikinci turu Eylül'de Ankara'da yapılmıştır.

Doğu Akdeniz'deki güç mücadelesine dışarıdan taraf olan Fransa ile de görüşmeler devlet başkanları düzeyinde Haziran'daki NATO zirvesinde ve Ekim'de G20 seviyesinde gerçekleşmiştir. İki görüşme sonunda da taraflarca yapılan açıklamalarda pozitif gündemler ön plana çıkarılmış ve taraflar birbirlerini suçlayıcı söylemlerde bulunmaktan sakınmıştır.

KIBRIS SORUNU

Kıbrıs sorunu 2021'de Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının merkezinde yer alan konulardan birisi olmaya devam etmiştir. En son 2017'de Crans-Montana'da gerçekleşen görüşmeler sonucunda sorunda herhangi bir ilerleme sağ-

Doğu Akdeniz'de bölgesel güç mücadelesinin temel özelliği çok sayıda aktörün farklı amaçlarla bu güç mücadelesi içinde yer almasıdır.

¹ "Turkey Says Next Round of Talks with Greece to be in Ankara on Oct. 6", Reuters, 1 Ekim 2021.

lamamıştır. Dört yıl boyunca kesintiye uğrayan çözüme yönelik görüşmeler bu kez çözüm için ortak bir payda bulmak amacıyla 27-29 Nisan 2021'de Cenevre'de gerçekleştirilmiştir.² Görüşmelere BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in öncülüğünde garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Rum ve Türk tarafları katılmıştır. Ancak bu görüşmelerde taraflar ortak bir paydaya ulaşamamıştır.

Bununla beraber Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik iki devletli çözüm önerisini güçlü bir şekilde dile getirmesi, ikilinin sorunda yeni bir perspektife sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu öneri Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) tarafından kabul görmemiştir.

DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBON KAYNAKLARI

Enerji konusunda 2021'deki gelişmeler üç boyutta kendisini göstermiştir. Bunlardan birincisi GKRY'nin adanın güneyinde ilan ettiği sözde münhasır ekonomik bölgede enerji şirketleri üzerinden yeni sondaj faaliyetlerinde bulunma girişimidir.³

Bununla ilişkili olarak ikincisi söz konusu alanın ve diğer alanların Türkiye ve/veya KKTC'nin ilan ettiği kıta sahanlığı alanlarıyla çakışması, diğer bir ifadeyle deniz yetki alanları konusunda yaşanan uyumsuzluktur.⁴

Üçüncüsü ise daha geniş kapsamlı olup Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin paylaşımı ve özellikle de nakline ilişkin planlamalardır. Esasında bölgesel güç mücadelesiyle de yakından ilişkili olan bu durum, sadece 2021'de değil bundan sonraki dönemde de bölgedeki dengeleri etkileyecek niteliktedir. Nitekim 2020'de İsrail, Yunanistan ve GKRY arasında imzalanan EastMed boru hattı projesi her ne kadar maliyet ve fizibilite açısından yoğun tartışmalara konu olsa da nihayetinde Doğu Akdeniz'den çıkarılan gazın Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya naklini öngörmektedir.⁵ Yunanistan ve GKRY projenin gerçekleşmesine yönelik yapılan tartışmalara

2 Peter Kenny, "Turkish, Greek Cypriot leaders, Guarantors Meet in UN-led Talks", Anadolu Agency, 28 Nisan 2021.

3 "Cyprus Says will Continue East Med Gas Exploration, Rebuffs Turkey", Reuters, 3 Aralık 2021.

4 "Nautical Geo in Block 1 of Cyprus EEZ", *Ekathimerini*, 22 Ekim 2021.

5 Bkz. Elena Sanchez Nicolas, "Controversial EastMed Pipeline Not Necessary, Report Warns", euobserver, 3 Kasım 2020, <https://euobserver.com/green-deal/149929>, (Erişim tarihi: 11 Mart 2021); "The distribution of the gas through Greece bypassing the island of Cyprus is also discussed in the project." Bkz. "Athens and Cairo Mull Changing the Route of EastMed Pipeline", Euractiv, 4 Mart 2021, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/athens-and-cairo-mull-changing-the-route-of-eastmed-pipeline>, (Erişim tarihi: 8 Mart 2021).

“

Biz Türkiye olarak uluslararası hukuka saygılıyız. Haklarımızı korumaktan da çekinmiyoruz. Bizim burada karşı olduğumuz şey, uluslararası hukuku bahane ederek bize dayatılmaya çalışılan çifte standart. Şimdi Doğu Akdeniz’de haklarımızı korumayacak mıyız? Masa başında üretilmiş haritaları kabul mu edeceğiz?

”

Recep Tayyip Erdoğan
Türkiye Cumhurbaşkanı

rağmen 2021’de Navtex yayımlayarak EastMed’in öngörülen güzergahına bir araştırma gemisi göndermiştir.⁶ Bu güzergah, Türkiye’nin ilan ettiği kıta sahanlığı alanında bulunduğu geminin Türk kıta sahanlığında izinsiz araştırma yapması engellenmiştir.

TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin Doğu Akdeniz boyutu, 2020’de yaşanan gerginliklerle kıyaslandığında 2021’de görece sakin bir dönem geçirmiştir. Bu durumun nedeni büyük ölçüde Yunanistan’ın taktik tavır değişikliğiyle ilişkilidir. Zira Yunanistan 2020’de ikili ilişkilerin Doğu Akdeniz boyutunu agresif bir şekilde gündem haline getirmiş ancak yaptığı bütün hamlelere rağmen Türkiye karşısında avantajlı bir durum elde edememiştir. Bunun üzerine 2021’de Türkiye ile istişari görüşmelere devam etmiş ancak aynı zamanda Doğu Akdeniz’de gelecekteki bir karşılaşmada daha hazırlıklı olmak için bazı adımlar atmıştır.

2021’de Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’i de ilgilendiren iki önemli hamlesi olmuştur. Bunlardan ilki Eylül’de Fransa ile imzaladığı güvenlik ve savunma stratejik iş birliği antlaşmasıdır. Fransa’nın Yunanistan’a yaklaşık üç milyar avroluk üç savaş gemisi ve ilave altı Rafale savaş uçağı satışı içerir. Antlaşma Yunanistan’ın Ocak’ta Fransa’dan yaptığı önceki Rafale savaş uçağı alımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde Fransız-Yunan ittifakının Doğu Akdeniz’deki güç dengesine kaçınılmaz bir şekilde etkisi olacaktır.

⁶ “Cyprus Sends Vessel for Exploration in Eastern Mediterranean”, Greek City Times, 23 Kasım 2021, <https://greekcitytimes.com/2021/11/23/cyprus-sends-vessel-drilling-eastern-medditerranean/>, (Erişim tarihi: 20 Kasım 2021).

Öte yandan antlaşmada açıklamaların ve silah satışlarının dışında en öne çıkan nokta “iki devletten birinin topraklarının işgal edilmesi durumunda, diğerinin askeri güç göndermek dahil her türlü askeri desteği vereceği” şeklinde ifade edilen ikinci maddesi olmuştur.⁷ Askeri ittifakları taçlandıran bu önemli *casus foederis* durumunu içeren antlaşmanın gerçek hayatta ne kadar etki oluşturacağı, ne denli gerçekleştirilebilir olduğu ve Doğu Akdeniz'deki Yunan iddialarını kapsayıp kapsamayacağı ayrı bir tartışma konusudur.

İkincisi ise Yunanistan'ın ABD ile 1990'da yaptığı ve belirli aralıklarla yenilediği savunma ve iş birliği anlaşmasını süresiz hale getiren yeni bir anlaşma yapmasıdır.⁸ Yunanistan 2020'de Türkiye ile başta Doğu Akdeniz olmak üzere uğradığı hayal kırıklıkları üzerine ABD ile ittifak ilişkisini yoğunlaştırma yoluna gitmiştir. Bunun sonucunda ABD, Yunanistan ile ikili anlaşmaları doğrultusunda 2021'de daha önce hiç olmadığı kadar askeri yığınak yapmış ve bu durum da Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın ABD'den yeni silah alımları yapması ve ABD ile sahil güvenlik iş birliği anlaşması imzalaması yine Ege'nin yanı sıra Doğu Akdeniz'i de ilgilendirecek önemli gelişmeler olmuştur.

Zira Yunanistan 2020'de ikili ilişkilerin Doğu Akdeniz boyutunu agresif bir şekilde gündem haline getirmiş ancak yaptığı bütün hamlelere rağmen Türkiye karşısında avantajlı bir durum elde edememiştir.

TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DEKİ HEDEFLERİNDE DEĞİŞİKLİK YOK

Türkiye 2021'de Doğu Akdeniz'de önceki dönem dile getirdiği hedeflerinden vazgeçmemiştir. Yukarıda bahsedilen faktörlerin etkisiyle Yunanistan ve diğer aktörlerle ilişkilerinde müzakere ve diyalog kanallarını artırmıştır. Diğer aktörlerin de bu yönde adım atmasıyla bölgede 2021 nispeten sakin geçmiştir. Bu bağlamda Yunanistan'la istişari görüşmeler devam ederken Kıbrıs sorununun çözümü konusunda taraflara iki devletli çözüm çağrısını güçlü bir şekilde yapılmış; Fransa, Mısır, İsrail ve BAE gibi aktörlerle de farklı alanlarda pozitif gündemler içeren görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

7 Anna Wichmann, “The Entire France-Greece Defense and Security Agreement”, Greek Reporter, 28 Eylül 2021, <https://greekreporter.com/2021/09/28/the-entire-france-greece-defense-and-security-agreement>, (Erişim tarihi: 30 Eylül 2021).

8 “Greece, US to Sign Extension of Mutual Defense Cooperation Agreement”, *Ekathimerini*, 14 Ekim 2021.

Öte yandan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki taktik ve stratejik seviyedeki hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmek için kullandığı araçlar aynı şekilde devam etmektedir.⁹ Taktik seviyede Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki amacı Yunanistan ve GKRY tarafından öngörülen deniz sınırlarını kesin bir şekilde reddederek ilan edilen Türk kıta sahanlığına (ve doğal olarak KKTC kıta sahanlığına) uygun bir deniz sınırının bütün taraflara kabul ettirilmesidir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının stratejik seviyedeki amacı ise –kıyıdaş olsun küresel olsun– Doğu Akdeniz'de bir başka gücün Türkiye'nin bölgede artan etkisini kısıtlama, manevra alanını daraltma, Türkiye'yi kuşatma veya Anadolu kıyılarına hapsedme girişimlerine engel olmaktır.

2022'DE DİNAMİKLER NASIL GELİŞECEK?

Doğu Akdeniz'de 2021'de yaşanan göreceli düşük yoğunluklu gerilimlerin 2022'de etkisini artırması beklenmektedir. Gerilimi artırma ihtimali olan alanların büyük ölçüde GKRY ve Yunanistan kaynaklı olacağı düşünülmektedir. Olası gerginliğin deniz yetki alanları konusunda veya enerji alanında yaşanması yüksek ihtimaldir.

Atina yönetimi bir yandan Ankara ile diplomatik görüşmelere devam ederken diğer yandan Ege veya Doğu Akdeniz'de Türkiye ile yeni bir karşılaşma için hazırlık yapmaktadır. Bu hazırlık aşamasında 2022'de zaman zaman Türkiye'nin limitlerini ve reaksiyonunu test etmesi olasıdır. Kendisini hazır hissettiğinde ise GKRY ile birlikte Doğu Akdeniz'de daha kararlı adımlar atması beklenmektedir. Bunu gerçekleştirirken de ikili iş birliğine gittiği aktörlerden ve AB'den yararlanmaya çalışacaktır.

Bununla beraber 2022'de iki sene önce olduğu kadar geniş bir Türkiye karşıtı cephenin oluşması düşük ihtimaldir. Zira Türkiye'nin karşı cephenin önemli aktörleriyle yürüttüğü ve Doğu Akdeniz'in dışına taşan gündemleri de içeren görüşmeler kaçınılmaz bir şekilde bölgedeki güç mücadelesinde lehine katkıda bulunacaktır. Kaldı ki Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de olası gerginliklerde reaksiyon göstermemesi ihtimal dışıdır. Zira düşük bir reaksiyonun veya hareketsizliğin maliyeti oldukça yüksektir.

9 Ferhat Pirinççi, "Turkey's Eastern Mediterranean Policy: A Geopolitical Assessment", *SETA Report*, Sayı: 186, (2021), s. 25-33.

TABLO 1. 2022'DE DOĞU AKDENİZ'DEKİ GELİŞMELERE YÖNELİK BEKLENTİLER			
KONU	YUNANİSTAN VE GKRY	TÜRKİYE	OLASI SONUÇ
Bölgesel güç mücadelesi	Türkiye karşıtı bloku harekete geçirmek	Bu duruma engel olmak	2020'den daha dar ve daha az etkili bir blok oluşması
Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge	Bölgede yeni araştırma ve sondaj izinleri vermek ve yeni araştırma ve sondaj faaliyetlerinde bulunmak	Bu girişimleri caydırmak ve Türk/ KKTC kıta sahanlığına donanma eşliğinde araştırma/sondaj gemisi göndermek	Gerginliğin artması ve tırmanma
Kıbrıs sorunu	KKTC'nin dışlanmaya devam edilmesi ve Türkiye'nin garantörlüğünün kaldırılması	İki devletli çözümde ısrar	Statükonun devamı
Enerji	EastMed projesinin gerçekleştirilmesi için çabaları artırmak	Diğer tarafları iş birliği yapmaya davet etmek ve güzergahın yeniden planlanmasını sağlamak	Düşük seviyeli gerginlikler

SAVUNMA POLİTİKALARINA GİRİŞ

EDİTÖRLER
FERHAT PİRİNÇÇİ
MURAT YEŞİLTAŞ

2021'İN ÖZETİ

- 1 Türkiye ile Rusya arasında imzalanan ateşkes anlaşmasına rağmen rejim güçleri ve Rusya, İdlib'e yönelik bombardımanlarını yoğunlaştırdı.
- 2 YPG'nin terör saldırıları Suriye'nin kuzeyinde bombalı araç saldırıları, topçu ateşi ve çatışmalarla devam etti. Türkiye ve Suriye Geçici Hükümeti, tehdidi ortadan kaldırarak ve güvenlik önlemleri alarak karşılık verdi.
- 3 Esed rejimi ile normalleşme çabaları bölgede ilerleme kaydetti.

GİRİŞ¹

2021'deki gelişmeler Suriye ile ilgili olarak iki aşamaya ayrılabilir. İlk Suriye'de cumhurbaşkanı seçimine kadar olan döneme denk gelen yılın ilk yarısını kapsarken ve ikinci aşama cumhurbaşkanı seçiminden sonra başlamaktadır. İlk aşamada İdlib ve Hama gibi bölgelerin kaderi gündemdeyken ikinci aşamada uluslararası hareketlilik ön plana çıktı ve Esed rejiminin meşruiyeti gündeme geldi. Ancak iki konu tüm yıl boyunca devam etti. İlk konu her ay daha da kötüleşen Suriye'nin ekonomik durumu iken ikinci konu ise Esed rejimi ile normalleşme çabaları,² Suriye'deki ABD politikaları,³ YPG'nin bombalı araç saldırıları,⁴ Türkiye ve Suriye muhalif güçleri tarafından YPG'ye karşı yeni bir askeri operasyon ihtimaliydi.⁵

Askeri gerginlik ve saha dinamikleri açısından 2021'in ilk üç ayında Suriye'deki durum 2020'ye benzer şekilde gerçekleşti. Rejim ve Rus güçlerinin Türk kuvvetlerine karşı olduğu İdlib cephesi gergindi. Türkiye ile Rusya arasında imzalanan ateşkes anlaşmasına rağmen rejim güçleri ve Rusya, İdlib'e yönelik bombardımanlarını yoğunlaştırdı.⁶ Esed rejimi 2020'nin başında Rusya'nın yardımıyla İdlib'i kontrol altına almayı başardı.⁷ Sonuç olarak İdlib vilayetinin

1 Yazar, bölüme yaptığı katkılardan dolayı Lüceyn Alravi'ye teşekkür etmeyi bir borç bilir.

2 Servet Gunerigok, "US Senator Slams Countries Normalizing Ties with Syria's Assad", Anadolu Agency, 11 Kasım 2021.

3 Ömer Özkizilcik, "What Does CENTCOM Gain by Helping Russia in Syria?", TRT World, 3 Kasım 2021.

4 Behlül Çetinkaya ve Muhammet Tarhan, "YPG/PKK Terror Group Aims to Create Chaos, Disorder in Syria with Car Bomb Attacks: Report", Anadolu Agency, 28 Ekim 2021.

5 "Syrian Opposition Forces Prepare for Possible Turkish Op in Syria", *Daily Sabah*, 4 Kasım 2021.

6 Suleiman Khalidi, "Russia Escalates Strikes in Northwest Syria, Turkey Sends Reinforcements Ahead of Summit", Reuters, 26 Eylül 2021.

7 Ahmet Karaahmet ve Burak Karacaoğlu, "Syrian Regime, Allies Kill 66 Civilians in Past 45 Days", Anadolu Agency, 26 Temmuz 2020.

kurtarılan bölgeleri Suriye'de sıcak çatışma noktaları ve her türlü olasılığa açık tek cephe olarak kaldı. Buna karşılık Türkiye Milli Savunma Bakanlığı, Haseke vilayetine bağlı Rasuleyn şehrine komando göndererek Hama'nın stratejik konumdaki Kastun kasabasında iki askeri nokta kurdu.⁸

İkinci safhada rejim ve Rus güçleri dikkatlerini Suriye iç savaşının başladığı Deraa vilayetine çevirdi.⁹ Ürdün, artan gerginlik nedeniyle sınırlarının açılmasını erteledi.¹⁰ Rejim Deraa'daki durumu “çözdükten” sonra rejim güçleri ve Rusya yönünü kuzeye çevirdi ve askeri tansiyon yükselişe geçti.

Askeri gerginlik ve saha dinamikleri açısından 2021'in ilk üç ayında Suriye'deki durum 2020'ye benzer şekilde gerçekleşti.

Rusya hava saldırılarını artırdı. Ancak Eylül'deki Putin-Erdoğan zirvesi tansiyonu indirdi.¹¹ Yılın ikinci bölümünün diğer bir önemli olayı ise Rusya'nın sınır ötesi insani yardımın Suriye'nin kurtarılmış bölgelerine Esed rejiminin rızası olmadan girmesine izin verme kararını veto etmesinde ısrar etmesiydi. Rusya ancak yoğun diplomatik müzakereler ve açık koşullardan sonra sınır ötesi yardım programını uzatmayı kabul etti.¹²

TÜRKİYE'NİN SURIYE STRATEJİSİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER

Esed Rejimi ile Normalleşme Çabaları

Biden yönetiminin Suriye politikasındaki belirsizlik ve Esed rejimiyle diplomatik ilişkiye karşı muhalefeti, Suriye meselesinin tamamını etkilemeye ve Esed rejimiyle normalleşme çabalarının güçlü bir dinamiği olmaya devam etmektedir. ABD Senatosu CAATSA yasasını ve Esed rejimine karşı diğer yaptırım biçimlerini formüle ederken Biden yönetimi feragat etmeye ve devletleri bunlardan

8 “تقرير الوضع السوري: كانون الثاني\يناير 2021”, Idrak Report, (2021).

9 “Syria Regime and Russian Flags Fly in Destroyed Daraa after Truce Deal”, Euronews, 12 Eylül 2021.

10 “Concern in Jordan over Presece of Iran Militias Near Northern Border”, *The Arab Weekly*, 18 Ağustos 2021, <https://theArabweekly.com/concern-jordan-over-presence-iran-militias-near-northern-borders>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

11 Anton Mardasov, “Putin, Erdogan Hold Closed-Door Summit in Sochi”, *Al-Monitor*, 29 Eylül 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/putin-erdogan-hold-closed-door-summit-sochi>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

12 Mehmet Burak Karacaoğlu ve Ahmet Karaahmet, “NGO's in Syria Oppose Russia's Attempt to Block Aid”, *Anadolu Agency*, 24 Haziran 2021.

muaf tutmaya istekli görünüyor. En önemlisi de Arap Doğal Gaz Projesi için Biden yönetiminin feragati etrafında dönen tartışmalar, normalleşme çabalarına bir Amerikan yeşil ışığı olarak görülmektedir.¹³ Biden yönetiminin önceki Amerikan yönetimine göre daha zayıf konumu, devletlerin Esed rejimiyle ilişkilerinde normalleşmeyi kolaylaştıran bir faktör gibi görünüyor. Interpol'ün Esed rejiminin kendi ağına yeniden katılmasına izin verme kararı,¹⁴ Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Esed rejimiyle diplomatik açılımı ve ekonomik anlaşmalarının¹⁵ yanı sıra Ürdün'ün normalleşmesi¹⁶ Esed rejimini normalleştirmeye yönelik devam eden çabaların temel itici güçleri arasında yer almıştır. Ancak geride kalan yıla bakıldığında normalleşme konusunda atılan adımlara Esed rejiminin verdiği karşılık ve İran'ın bu konudaki isteksiz tutumu normalleşmeye dair tam bir rol haritasının ortaya çıkmasını da engellemiş görünmektedir.

Türk-Rus Müzakereleri ve Rusya'nın YPG'yi Koruması

Türkiye'nin Suriye politikasını şekillendiren en önemli dinamiklerinden bir diğeri de Rusya'nın İdlib'deki muhalif gruplara yönelik askeri faaliyetleri ve YPG'ye yönelik angajmanıdır. Bu da Türkiye ile Rusya arasında Suriye üzerine varılan karşılıklı "anlayışı" zedelemektedir. Rusya, görünüşe göre, Suriye içindeki mülteci kamplarını hedef alarak ve Türkiye'ye doğru yeni bir kitlesel göç dalgası oluşturarak İdlib'deki hava üstünlüğünü Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaktadır.¹⁷ Ayrıca Ankara'nın Suriye, Libya ve Dağlık Karabağ'da ABD'nin yardımı olmadan Rusya'yı nasıl sınırlayacağına dair "Türk modelinin uygulanması" olarak görülen Polonya'ya İHA satışına karşılık Rusya Suriye'deki hava etkinliğini artırmıştır.¹⁸ Bu kapsamda Rusya, Suriye Geçici Hükümetinin bölgelerine dahi hava saldırıları düzenlemiş ve Suriye Ulusal Ordusunun yanı sıra petrol pazarlarını, petrol rafinerileri-

13 Suleiman Al-Khalidi, "Lebanon to Get Egyptian Gas via Syria in Plan to Ease Crisis", Reuters, 8 Eylül 2021.

14 Bethan McKernan, "Interpol Faces Criticism for Allowing Syria to Rejoin Its Network", *The Guardian*, 5 Ekim 2021.

15 "Emirati Normalization with the Syrian Regime: Motives and Implications", The Doha Institute, 16 Kasım 2021, <https://www.dohainstitute.org/en/PoliticalStudies/Pages/UAE-Normalisation-with-the-Assad-Regime-in-Syria.aspx>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

16 Victoria Silva Sánchez, "Normalization with Syria 'a Breakthrough' for Jordan's Regional Role", *Amwaj*, 10 Kasım 2021, <https://amwaj.media/article/normalisation-with-assad-how-it-impacts-jordan-s-ties-with-ksa-and-the-uae>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

17 "Turkey Fears Another Syrian Refugee Crisis as Damascus Ramps up Attacks Against Idlib", RFI, 27 Kasım 2021, <https://www.rfi.fr/en/podcasts/international-report/20211027-turkey-fears-another-syrian-refugee-crisis-as-damascus-ramps-up-attacks-against-idlib>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

18 Thomas Newdick, "Russian Su-35 Fighters Appear for the First Time at Northeastern Syria Airbase: Reports", *The Drive*, 28 Ekim 2021, <https://www.thedrive.com/the-war-zone/42916/russian-su-35-fighters-appear-for-the-first-time-at-northeastern-syria-airbase-reports>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

Türkiye olarak biz mutabakatlarda üzerimize düşen ne varsa bunları ciddiye alıyor ve dikkatle uyguluyoruz. Oradaki sorumluluklarımızı yerine getiriyoruz. Aynı şekilde Ege, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta iyi komşuluk ilişkileri içinde, uluslararası hukuk çerçevesinde bize düşen ne varsa bunları yapıyoruz. Biz barıştan, diyalogdan, konuşma, görüşmeden yanayız. Diğer taraftan da hiçbir oldubittiye izin vermeyeceğimizi söyledik, söylemeye devam ediyoruz. Bu konuda azimliyiz, kararlıyız ve buna da muktediriz.

Hulusi Akar

Milli Savunma Bakanı

ni ve altyapıyı hedef almıştır.¹⁹ Erdoğan ile Putin arasında yapılan zirvenin ardından yenilenen tırmanış tekrar sakinleşmiştir. Ancak Rusya, YPG'nin Tel Rıfat, Münbiç ve Fırat'ın doğusunda 30 kilometrelik şeritteki varlığına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Aksine Rusya, YPG'ye askeri korumasını ve yardımını artırmıştır.²⁰ YPG, 2021'in ilk on ayında 48 araçlı bombalı saldırıya ek olarak Türk askerlerine yönelik saldırılar düzenlemiştir. Bundan dolayı da Türk dışişleri bakanı hem ABD'yi hem de Rusya'yı YPG'ye destek vermekle suçlamıştır.²¹

CENTCOM'un Rusya'ya Yardımı

Suriye'deki bir diğer önemli dinamik, Türkiye ve Suriye Geçici Hükümetini sınırlama bağlamında CENTCOM yetkililerinin Rusya'ya karşı yaklaşımlarıdır. 2019'da CENTCOM, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Suriye Ulusal Ordusundan daha fazla saldırıya uğramaması için bir Amerikan üssünü Rusya'ya devretmişti. 2021'de Türkiye ve Suriye Geçici Hükümetinin artan retoriği ve hazırlıklarının ardından CENTCOM hava sahasını Rusya'ya açmıştır. Ameri-

¹⁹ Seth J. Frantzman, "Ballistic Missiles Target North Syria Oil Facilities in Rare Attack", *The Jerusalem Post*, 6 Mart 2021.

²⁰ "US, Russia Did Not Keep Promises on YPG Withdrawal: FM Cavusoglu", *Daily Sabah*, 28 Ekim 2021.

²¹ "US, Russia Bear Responsibility in Recent YPG Attacks: FM Çavuşoğlu", *Daily Sabah*, 13 Ekim 2021.

kan-Rus hava kontrolünün bölünmesinden bu yana ilk kez Rus savaş uçakları Suriye'nin doğusuna girmiş ve YPG'ye karşı yeni bir Suriye-Türkiye askeri operasyonunu önlemek için askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir.²² CENTCOM'un bu hamlesi Rusya'nın Suriye'deki güç projeksiyon kapasitesini güçlendirmiş ve Rusya'ya Türk-Rus müzakerelerinde bir koz sağlamıştır. Geçmişin aksine Türkiye, Rus S-400 hava savunma sistemlerinin menzilinın sınırlı olduğu Fırat'ın doğusunda bir Rus hava varlığını hesaba katmak durumdadır.

2022'DE MEVCUT DİNAMİKLER NASIL GELİŞECEK?

Esed Rejiminin Normalleştirilmeye Devam Edilmesi

Diğer Arap devletleri BAE'yi takip ederse ve Arap Birliği Esed rejimini Suriye'nin temsilcisi olarak tekrar davet ederse Suriye'de siyasi çözüm umutları daha da vahim bir noktaya ilerleyecektir. Bu nedenle Türkiye'nin Astana sürecindeki çabaları ve Suriye'nin 2254 sayılı BM Kararı doğrultusunda siyasi bir çözüm yoluna girmesine yardımcı olan anayasa komitesi, daha da isteksiz bir Esed rejimi tarafından engellenecektir. Ayrıca bu yeni normalleşme çabaları, Esed rejiminin ve onun destekçileri olan Rusya ve İran'ın çatışmaya askeri bir çözüm getirmeye hazır olma durumunu etkileyebilir. Türkiye, Esed rejimiyle normalleşme çabalarının beklentileri ve motivasyonları konusunda oldukça şüpheli olsa da böyle bir senaryoda Türkiye'nin olası hareket tarzı, gelişmelerin nasıl sonuçlanacağını beklemek olabilir. Yukarıda belirtilen yönde gelişmeler yaşanırsa Türkiye, Esed rejiminin normalleşmesini engellemek için diplomasisini, çatışmaya sunulacak askeri bir çözümü engellemek için de askeri gücünü kullanabilir.

Geçmişin aksine Türkiye, Rus S-400 hava savunma sistemlerinin menzilinın sınırlı olduğu Fırat'ın doğusunda bir Rus hava varlığını hesaba katmak durumdadır.

Türk-Rus Anlaşması

Türk-Rus ilişkilerinin yeni evresinde Suriye'ye ilişkin dinamikler hiç olmadığı kadar karmaşık durumdadır. Moskova, Ankara'nın Sovyet sonrası bölgesinde kurulan devletlerle bağlarını daha da artırmasını önlemek için Suriye'yi bir koz olarak kullanmaya devam edebilir. ABD'nin Hint-Pasifik bölgesine doğru stratejik olarak kayması, Rusya'nın Türkiye'ye özellikle İdlib'e ve Heyet Tahrir el-Şam'ın (HTŞ) varlığına karşı baskısını artırması

²² "Syria War: Russian Jets Bomb IS Positions in Desert Region", BBC News, 3 Kasım 2021.

bir fırsat penceresi olarak görülebilir. Rusya, Suriye muhalefetinin garantör gücü rolündeki Türkiye'yi siyasi tavizler vermeye zorlayabilir. Özellikle İdlib'deki devasa nüfus yoğunluğu, Rusya tarafından Türkiye'ye doğru bir göç dalgası başlatmak için kullanılabilir. Öte yandan Türkiye'nin de Suriye'deki YPG durumu ile Suriye halkına yönelik devam eden terör faaliyetleri ve Türk kuvvetlerine yönelik saldırıları konusunda Rusya'ya baskı yapması beklenebilir. Dolayısıyla Suriye'deki bu ikiliğin bir anlaşma ile sonuçlanması beklenebilir. Ancak Türk-Rus ilişkilerinin genel boyutları, Ukrayna ve Türk dünyasındaki olası yeni gelişmeler Suriye'deki beklentileri değiştirebilir. İlişkilerde olası daha kapsamlı bir çerçevedeki değişiklik, her iki ulusun da karmaşık ilişkilerindeki dengeyi yeniden hesaplamasını gerektirecektir. Suriye muhtemelen Türkiye-Rusya ilişkisinde trend belirleyici olmayacak ancak Suriye'nin kaderi bu güçlere bağlı olacaktır.

YPG'nin Suriyelilere Yönelik Saldırıları Askeri Müdahaleyi Gerektirebilir

YPG'nin Rus askeri koruması ve ABD'nin desteğine dayanarak bombalı araç saldırıları şeklindeki terörist faaliyetlerine devam etmesi beklenebilir. YPG'nin bombalı saldırılarının öncelikli hedefi sivillerdir. Asıl amacı ise kaos ve kargaşa oluşturmaktır.²³ Dolayısıyla Suriye Geçici Hükümeti ve Türk hükümeti bu saldırıları görmezden gelmeyecektir. Türkiye'nin Suriye ve Irak'ta PKK/YPG liderlerine yönelik İHA'larıyla nokta atışı saldırılarına devam etmesi muhtemeldir.²⁴ Ayrıca Suriye'de cephe hattı dışındaki YPG mevzilerini hedef alma şeklindeki askeri eylemler masada olacaktır. Bu seçeneğin yanı sıra Türk-Rus ilişkilerine ve (daha önce açıklanan) olası anlaşmaya bağlı olarak Suriye Milli Ordusu ve TSK yeni bir askeri harekate geçmek zorunda kalabilir.²⁵

Suriye'deki Amerikan Politikaları

Suriye'de mevcut statüko Türkiye, Rusya ve ABD arasında korunmaktadır. ABD politikalarında olası bir değişiklik veya mevcut Amerikan politikalarının devamı güç dengesini değiştirebilir ve böylece mevcut çıkmaz kırılabilir. Nitekim Suriye'deki Amerikan politikalarının siyasi kadrolar ve CENTCOM arasında kapsamlı farklılıklara sahip olma hali devam etmektedir. Siyasi elitin Suriye'ye karşı bir ilgisi ya yok ya da statükoyu korumak

23 Ömer Özkizilcik ve Kutluhan Görücü, *The Logic of YPG Car Bomb Attacks in Syria: A Strategy of Chaos and Disorder*, (SETA Publications, İstanbul: 2021).

24 Sirwan Kajjo, "Reported Turkish Drone Attacks over Syria Raise Kurdish Concerns", Voice of America, 24 Ağustos 2021, https://www.voanews.com/a/europe_reported-turkish-drone-attacks-over-syria-raise-kurdish-concerns/6209939.html, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

25 Ömer Özkizilcik, "A New Turkish-Syrian Operation is Inevitable", TRT World, 19 Ekim 2021.

ve merkezi politika olarak yaptırımları kullanmak dışında formüle edilmiş bir politikası görülmemektedir.

CENTCOM'dakiler ise müşterisi YPG'yi temsilen ya ABD yerine müşterilerinin çıkarları doğrultusunda ya da kişisel kariyer hedeflerine göre hareket etmektedir. CENTCOM'un Rusya'ya sadece YPG'yi korumak için teşvik sağladığı mevcut durum devam ederse, Rusya sadece Suriye'deki konumunu güçlendirmekle kalmayacak aynı zamanda Esed rejiminin yeniden normalleştirilmesini öngören bir Rus-Amerikan anlaşmasına doğru önemli bir adım atılmasının önü açılabilecektir. Bununla birlikte ABD'li politika yapıcılar 2254 sayılı BM Kararı ile uyumlu bir siyasi geçiş sağlamak için bir Suriye politikası formüle ederse, Türkiye ve meşru Suriye muhalefetiyle çalışmak için YPG'den vazgeçerse ve Roj Peşmerge'yi bünyesine katarsa ABD yine de Suriye Kürtlerini terk etmeden Suriye'de oyun kurucu olabilir.

TABLO 1. 2022'DE BEKLENTİLER			
KONU	DİNAMİK	OLASILIK	OLASI SONUÇ
Esed Rejimi ile Normalleşme Çabaları	BAE liderliğindeki Esed rejimini normalleştirme çabaları ve ABD'nin isteksizliği	Belirsiz, bağımlı değişken	Amerikan politikalarına bağlı olarak BM'nin 2254 sayılı Kararı doğrultusunda anayasa komitesinin ve siyasi sürecin sona ermesi ve Suriye'de askeri çözümün teşvik edilmesi
Türk-Rus Anlaşması	Suriye'deki Türk-Rus ilişkileri, uluslararası gelişmelerden ve Türk-Rus angajmanının olduğu diğer alanlardan etkileniyor.	Muhtemel, bağımlı değişken	Ukrayna ve başka bölgelerdeki gelişmelere ve Suriye'deki Amerikan politikalarına bağlı olarak yeni bir Türk-Rus anlaşması, İdlib'de HTŞ'nin ve Suriye'nin kuzeydoğusunda YPG'nin varlığına ilişkin ikiliği çözüm olarak sunabilir.
YPG'ye Karşı Yeni Askeri Operasyon	YPG terör saldırıları, Rus askeri koruması ve ABD desteğiyle birlikte kaos ve düzensizlik oluşturuyor.	Muhtemel, bağımlı değişken	Türk-Rus anlaşmasının yanı sıra YPG'nin varlığı ve saldırılarına bağlı olarak Suriye Milli Ordusu ve Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yeni bir askeri operasyon gerçekleştirilebilir.
Suriye'deki Amerikan Politikaları	CENTCOM'un özerk politikaları ile siyasi elitlerin bir Suriye politikası formüle etmedeki isteksizlikleri Rusya'nın işini kolaylaştırıyor.	Belirsiz, bağımsız değişken	Amerikan politikalarındaki statüko devam ederse, Rusya daha fazla etki alanı kazanacak ve Suriye'de bir askeri çözüm daha olası hale gelecektir. ABD, Türkiye ile iş birliği yapma politikasını değiştirir ve Kürtleri terk etmeden YPG'yi terk ederse, Suriye'de halen oyun kurucu olabilir.

2021'DE TÜRKİYE

2021'de Türkiye kitabını
ücretsiz indirebilirsiniz.

SİYASET • DIŞ POLİTİKA • GÜVENLİK VE GÖÇ
EKONOMİ • ENERJİ • HUKUK VE YARGI

LİBYA: TÜRKİYE İÇİN YENİ BİR JEOPOLİTİK CEPHE

Bilgehan Öztürk

07

2021'İN ÖZETİ

1

12 Nisan'da Başbakan Dibeybe, kabinesinde bulunan on dört bakan ile birlikte Türkiye-Libya Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantısı çerçevesinde Ankara'yı ziyaret etti ve Türkiye ile beş anlaşma imzaladı.

2

13 Haziran'da Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Savunma Bakanı Hulusi Akar, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, İletişim Başkanı Fahrettin Altun ve Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın da yer aldığı üst düzey Türk heyeti Trablus'u ziyaret ederek Libyalı yetkililerle görüştü.

3

Heyetlerin de yer aldığı ziyaretler dışında Başbakan Dibeybe hem resmi hem de ilan edilmemiş ziyaretler olmak üzere Türkiye'yi ziyaret ederek en az üç kez Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü.

GİRİŞ

2019'dan başlayarak Libya, herhangi bir Kuzey Afrika ülkesi olmaktan çıkıp şiddetli bir jeopolitik mücadelenin merkezine dönüşmüştür. Öyle ki Libya 2021'de Rusya, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Türkiye, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikler (BAE) gibi bölgesel ve küresel birçok aktörün dış politika ve ulusal güvenlik gündemlerinin başında yer almıştır. Birleşmiş Milletler (BM) liderliğindeki süreç Libya'nın karşı karşıya olduğu mevcut fay hatları ve yapısal sorunları ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Bu durum birtakım Libyalı ve dış aktörlere süreci baltalama ve sabote etme imkanı vermiştir. Libya'daki krize kaynaklık eden dinamiklerin henüz çözülmemiş olması Libyalılar uluslararası toplum ve ülkede çıkarı olan aktörler için endişe kaynağıdır.

2019'un sonundan itibaren Libya'da herhangi bir gelişmeyi veya dinamiği Türkiye'yi referans almadan tartışmak mümkün değildir. Halife Hafter'in Trablus'a saldırısına karşılık olarak Türkiye, Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile yaptığı güvenlik ve deniz yetki alanı anlaşmalarına dayanarak o zamanlar Trablus'ta meşru hükümet olan UMH'ye somut desteğini artırmıştır. Türkiye'nin UMH'ye sağladığı aktif destek, Hafter'i önce ateşkese zorlayan ve BM öncülüğünde uluslararası bir krizin çözümü için siyasi bir sürecin önünü açan sahadaki askeri güç dengesini sağlamıştır.

TEMEL DİNAMİKLER

Libya'nın bir ülke ve kriz alanı olarak gidişatını ve Türkiye ile ilişkilerini iç içe geçmiş birkaç dinamik belirlemiştir. Ülkenin kabaca iki güç merkezi arasındaki fiili bölünmüşlüğü, devam eden güç mücadelesi ve krizin temel dinamiklerinden biridir. Ulusal Birlik Hükümeti (UBH) Başbakanı Abdülhamid

Libya'daki krize kaynaklık eden dinamiklerin henüz çözülmemiş olması Libyalılar uluslararası toplum ve ülkede çıkarı olan aktörler için endişe kaynağıdır.

Dibeybe'nin Halife Hafter tarafından önce doğuda Bingazi'yi¹ ve ardından güneybatıda Gat'² ziyaret etmesinin engellenmesi ülkedeki farklı güç merkezleri arasındaki bölünme ve tahkimatın boyutunu göstermektedir. UBH, uluslararası tanınırlığı ve meşruiyetine rağmen, doğudaki Barka bölgesinde Hafter'in askeri hakimiyetine ek olarak güneydeki Fizan bölgesinde sahip olduğu nüfuz sebebiyle, otoritesini Kuzeybatı Libya'da bulunan Trablusgarp bölgesinin ötesine taşıyamamıştır. Bu coğrafi ve siyasi bölünmenin aynı zamanda askeri, güvenlik ve ekonomi alanlarına da etkisi bulunmaktadır. Hafter, Dibeybe'nin savunma bakanı unvanını ve Başkanlık Konseyinin (BK) Libya Silahlı

Kuvvetleri üzerindeki yetkisini tanımamakta ve hem Barka'da hem Fizan'da bulunan kendinden menkul "Libya Ulusal Ordusu" (LUO) isimli silahlı unsurları ile güvenlik sektörüne hükmetmektedir. Aynı şekilde Libya Merkez Bankasının (LMB) El-Beyda'da bulunan doğu şubesinin Trablus'taki LMB'ye paralel ve özerk bir kurum olarak faaliyet göstermesi Libya ekonomisinin derinden bölünmüş halini özetlemektedir.

Libya'nın bölünmüş olması aynı zamanda Türkiye için de bir endişe kaynağıdır. Türkiye tu-

tarlı ve istikrarlı bir şekilde Trablus'ta bulunan meşru ancak otoritesini Barka ve Fizan'a genişletmesi engellenen otoritelerin yanında yer almakta ve desteklemektedir. Trablus'un sınırlı doğası, Hafter'in 2019 ve 2020'de uyguladığı petrol ablukasında görüldüğü gibi Libya'yı ana can damarı olan petrol gelirlerinden mahrum bırakan durumlarda "yumuşak karın" haline gelmektedir.³ Petrol kaynak ve terminallerinin büyük bir kısmı Barka bölgesinde olduğundan dolayı petrol ablukasını Trablus tek başına kaldıramamış ve bu da onu istikrarsızlaştırıcı bir unsur olarak gelecekte uygulanabilecek keyfi petrol ambargolarına açık hale getirmiştir.

Bu dinamik, Trablus'u sadece petrol gelirleri açısından değil aynı zamanda daha geniş anlamda siyasi kapasite açısından da istikrarsız bir duruma sürüklenme riskini ortaya koymaktadır. Libya neredeyse tamamen petrol gelirlerine bağlı bir "rantiyeci" devlet olduğundan dolayı, petrol ekonomik bir meta olmanın ötesinde devletin kapasitesini de belirlemektedir. Bu durum Trablus ile uluslararası ortakları arasındaki bağları tehdit etmektedir. Çünkü Trablus

1 "Libya PM Calls off Benghazi Visit after Security Turned Back", AP News, 26 Nisan 2021, <https://apnews.com/article/business-africa-middle-east-libya-khalifa-hifter-0e7eb1d3d4c2db59ffe4a81d-a02c1f4e>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

2 "Haftar's Forces Block PM Dbeibah's Visit to Libya's Ghat", *Daily Sabah*, 13 Ekim 2021.

3 "Haftar Announces Conditional Lifting of Libya Oil Blockade", *Al Jazeera*, 18 Eylül 2020.

–şimdilik– tam teşekküllü bir devlet kapasitesinden yoksundur ve Barka'dan yönlendirilen istikrarsızlaştırıcı dalgalara karşı belli ölçüde dayanıksızdır. Bu dayanıksızlık, bir kriz durumunda Libya'ya yapılan yabancı yatırımlar için ödeme yapılamaması gibi bir durumu ortaya çıkarabilir. Örneğin Türkiye 2014'te iç savaşın patlak vermesi nedeniyle yatırımları karşılığında alacağı olan 16 milyar dolarlık bir kayıp yaşamıştır.⁴

Bölünmüşlük durumu,- aynı zamanda Libya'daki başka bir temel dinamiğin hem nedeni hem de sonucu olmuştur: büyük ölçekli dış müdahale. Doğu-batı ayrımında Libyalı aktörler arasındaki güç mücadelesinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası sponsorluklarla birleşen kamp içi mücadeleler, her aktörün Libya içindeki konumunu tahkim etmektedir. Bu durum Libyalı aktörler arasında uzlaşmayı ve yakınlaşmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Devam eden güç mücadelelerindeki rekabet ve düşmanlık sebebiyle, Libya'da bulunan her aktör kendi rakiplerini veya düşmanlarını alt etmek için daha fazla dış desteği davet etmekte, bu da rekabet ve düşmanlığı derinleştirmektedir. Bu dinamik ters yönde de çalışmaktadır: Libyalı aktörler arasındaki herhangi bir yakınlaşma veya uyum, genellikle her aktörün yabancı hamilerinin onayı ile gerçekleşmektedir. Ancak bu, Libyalı aktörlerin kendi nüfuzları ve özne olma durumlarını koruyabilmek adına aynı anda birden fazla yabancı aktörle ilişki kurmalarından dolayı, onların bütünüyle yabancı sponsorların vekilleri oldukları anlamına gelmemektedir. Yine de dış aktörler ve onların gündemleri Libyalı aktörlerin davranışlarını belirlemede önemli bir faktördür. Ayrıca hem tekil devletler hem de uluslararası kuruluşlar gibi büyük uluslararası aktörlerin Libya'nın siyasi ve diplomatik gündemine ve yönelimine hakim olmak için geniş bir manevra alanına sahip olmaları anlamında dış müdahalenin başka bir boyutu daha bulunmaktadır. Libya krizinin çözümünün en güncel çerçevesi olan Libya Siyasi Diyalog Forumu (LSDF) büyük Batılı güçler tarafından desteklenen BM'nin himayesinde bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. LSDF tabandan veya aşağıdan yukarıya bir Libya oluşumu olmamasına rağmen hem BK'yi hem de UBH'yi var etmiş ve hatta seçimlerin anayasal temelini oluşturma görevi de BM tarafından LSDF'ye verilmiştir.⁵

Bu durum Türkiye'nin Libya ile olan ilişkilerinde de baskı oluşturmaktadır. Dibeybe başbakan olduktan sonra Türkiye ile yapılan anlaşmaların korunacağını ve bu anlaşmaların Libya'nın çıkarlarına uygun olduğunu vurgulamasına

4 "Ankara Looks to Sign Deal with Tripoli to Recuparate Contracting Losses", *Daily Sabah*, 10 Ocak 2020.

5 "LPDF Bridging Proposals Committee Concludes Its Deliberations on a Proposal of the Constitutional Basis for the Elections", UNSMIL, 3 Ağustos 2021, <https://unsmil.unmissions.org/lpdf-bridging-proposals-committee-concludes-its-deliberations-proposal-constitutional-basis>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2021).

“

Türkiye'nin müdahalesi, olayların (olumsuz) gidişatını değiştirdi, çatışmaya bir denge getirdi. (...) Birleşmiş bir Libya ordusu görmek istiyoruz. Türkiye olarak bu hedef doğrultusunda yardım etmeye her zaman hazırız. (...) Biz orada Libya hükümetine güvenliği sağlama ve birleşmiş bir ordu oluşturma amacıyla yapılan bir anlaşmanın parçası olarak bulunuyoruz.

İbrahim Kalın

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü

”

rağmen⁶ Trablus'ta bulunan aktörler, Türk askeri varlığına karşı tavır alma ve Libya'yı terk etmesini talep etme yönünde büyük Batılı güçler tarafından yoğun baskı altındadır. BM, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkelerin yayımladığı her basın açıklamasında “paralı askerlerin ve yabancı savaşçıların ülkeden çekilmesi” şeklinde kullanılan ifadeler Libya'daki Türk askeri varlığını ima edecek bir tarzda “yabancı askeri güçlerin ülkeden çekilmesi”⁷ şeklinde teşmil edilmiştir.

Libya'da devam eden krizin merkezinde otorite sorunu yer almaktadır. Libya'da Tunus, Cezayir, Fas ve hatta Mısır gibi Kuzey Afrika'da bulunan ülkelerdeki seviyede ve mahiyette bir “devlet” bulunmamaktadır. Bunun nedeni var olan devletin 2011 devrimi sırasında ve sonrasında çöküşü ile Kaddafi'nin devleti “kurumsuzlaştırma” mirasıdır. Önce Kaddafi, daha sonra DEAŞ ve En-saruş-Şeria'ya karşı savaşmak üzere kurulan silahlı yapılar ve operasyon odaları zaman içinde silah, maddi kaynak ve devletten bağımsız kendi dış ilişkilerini kurma gibi pek çok nüfuz alanı elde etmiştir. Düzensiz göçmenlerin Avrupa'ya akışını engellemek için belirli silahlı grupların rolü ve önemi onlara Avrupa ülkelerinden ve Avrupa Birliği'nden (AB) cömert destekler sağlamış, bunun karşılığında daha da güçlenmişlerdir. Bazı silahlı gruplar Libya'da çok karışık bir yapıyla sonuçlanan önceki güvenlik sektörü reformu girişimleri sebebiyle resmi bir kimlikten yararlanmaktadır. Silahlı gruplar resmi makam sahipleri

6 Muhammad Artimah, “Agreement with Turkey in Interest of Libya: Dbeibah”, Anadolu Agency, 9 Mart 2021.

7 “UN Security Council Calls for Withdrawal of Foreign Troops, Mercenaries”, France 24, 13 Mart 2021, <https://www.france24.com/en/africa/20210313-un-security-council-callsfor-withdrawal-of-foreign-troops-mercenaries-from-libya>, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2021).

sayesinde devlet kaynaklarından yararlanmakta ve karşılığında resmi makam sahipleri ve onların siyasi rakipleri, bu silahlı grupları siyasi mücadelelerinde veya gündemlerinde simbiyotik bir ilişki içinde kullanmaktadır. Aynı şekilde bazı silahlı gruplar, yabancı sponsorlarının gündemini sürdürmek için doğrudan yabancı ülkeler tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye gerçek anlamda profesyonel bir Libya ordusunun oluşumuna inanan ve buna yatırım yapan bir aktördür. Buna karşılık yerleşik silahlı gruplar, tam teşekküllü bir ulusal Libya ordusu oluşturmak uğruna nüfuz ve ayrıcalıklarından vazgeçmeye razı olmayacakları için silahlı grupların önceliği ile Türkiye'nin çabaları örtüşmemektedir.

Mevcut aktörlerin ve kurumların yeterli bir meşruiyetinin olmaması, sürdürülebilir barış ve çözüm beklentilerini baltalamaktadır. Hafter, Libya'nın önemli bir bölümünü güvenlik aygıtı altında yöneten darbeci bir figürdür. Akile Salih 2014'te kendi küçük seçim bölgesi El-Kubbe'den aldığı çok az sayıda oy sayesinde Libya Parlamentosu Temsilciler Meclisinin sözcülüğünü yapmaktadır. Temsilciler Meclisi üyeleri ise halkın büyük bölümü tarafından kendilerinin gerçek temsilcileri olarak görülmemektedir. Öte yandan ne BK ne de UBH seçilmiş yapılardır ancak geçiş dönemi yetkilerine sahiptirler. LSDF, Libya halkından ziyade BM tarafından seçildiği için popüler meşruiyet açısından mezkur yapılardan daha iyi bir durumda değildir.

2022'DE TEMEL DİNAMİKLER NASIL ŞEKİLLENECEK?

Libya'yı bugünkü haliyle tanımlayan temel dinamikler 2022'de de büyük ölçüde onu tanımlamaya devam edecektir. Birincisi Hafter sorununu çözme kapasitesi ve yetkisi olmadığı için Libya'daki bölünme mevcut LSDF çerçevesiyle aşamayacaktır. Tüm çerçeve seçimlerin yapılması üzerine inşa edildiği ve seçimlerin kendisi son derece bölücü ve çekişmeli bir konu haline geldiğinden dolayı bölünmeyi ortadan kaldıramayacaktır. Hafter'in kontrolünde olan Barka ve Fizan bölgelerinde seçim güvenliğini sağlayacak bir mekanizma veya

2022'de bölünmüşlük durumu ve dış müdahale dinamikleri muhtemelen devam edeceğinden dolayı, bunların otorite sorunu üzerindeki olumsuz etkileri de sürecektir. Ne çatışma ortamı ne de uzun soluklu restleşme pratikleri, otorite meselesi etrafındaki sorunları iyileştirmeye izin vermeyecek zira her ikisi de otorite sorununu hem oluşturmakta hem de derinleştirmektedir.

önlem olmadığı sürece seçimler Hafter'in lehine şaibeli olacağı için bu bölgelerdeki seçimler Hafter'in "ezici zaferi" ile sonuçlanacaktır. Bu bölgelerdeki hileli sonuçlar Trablus'ta ne siyasi aktörler ne de vatandaşlar tarafından kabul edilmeyeceği için bu da protestoları ve hatta yeni bir çatışmayı tetikleyebilecektir. Öte yandan seçimlerin kısmen özgür, adil ve uluslararası gözlemciler tarafından izleneceği Trablus'ta seçimi hangi bir aktör kazanırsa kazansın darbeci general Hafter sonucu kabul etmeyecek ve sivil otoriteye boyun eğmeyecektir. Tüm süreç ise daha fazla bölünmeyle sonuçlanacaktır.

Devam eden güç mücadelesinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası müdahalelerin seviyesi 2022'de azalmayacaktır. Yenilenen bir çatışma durumunda, bölgesel ve uluslararası vekalet savaşı dinamikleri hızla geri dönerek hakim olacak ve yabancı sponsorlar etkilerini artıracaktır. Çatışmadan kaçınılabılırsa uzun bir müzakere dönemi ve yeni konumlanmalar yine dış aktörlerin kontrolünde şekillenecektir. Her halükarda uluslararası toplum yani büyük güçler ve uluslararası örgütler sürecin gidişatını belirlemede etkili olacaktır.

2022'de bölünmüşlük durumu ve dış müdahale dinamikleri muhtemelen devam edeceğinden dolayı bunların otorite sorunu üzerindeki olumsuz etkileri de sürecektir. Ne çatışma ortamı ne de uzun soluklu restleşme pratikleri, otorite meselesi etrafındaki sorunları iyileştirmeye izin vermeyecek zira her ikisi de otorite sorununu hem yaratmakta hem de derinleştirmektedir.

Son olarak diğer tüm dinamiklere bağlı olarak Libya'da uygun yasal ve anayasal ilkelere dayalı gerçekten özgür ve adil bir seçim –tek çıkış yolu– mevcut koşullar ve çerçeve altında çok uzak bir olasılık olduğundan meşruiyet konusu çözülemeyecektir.

Muhtemelen Hafter'in başlatacağı yeni bir çatışma durumunda Türkiye yine Trablus'un yanında yer alacak ve onu destekleyecektir. Seçimler 24 Aralık'ta yapılmadığı için Türkiye, yeni bir seçim tarihi belirlenene ve seçimler fiilen buna göre yapılana kadar, şimdilik UBH ve Dibeyle temsil olunan meşru otoritenin yanında duracaktır. Seçimler yoluyla meşruiyet UBH'den yeni seçilen bir yapıya geçerse, Türkiye onunla iş birliği yapacak ve destekleyecektir. 2022'de Türkiye, UMH ile yaptığı güvenlik ve deniz yetki alanları anlaşmalarıyla temeli oluşturulan çıkarlarını UBH ile olan yakınlığı veya seçimle yerine seçilecek yeni bir otorite ile iş birliği üzerinden muhafaza etmeye çalışacaktır.

TÜRKİYE VE AVRUPA ARASINDA ZORLU ORTAKLIK

Hacı Mehmet Boyraz

08

2021'İN ÖZETİ

- 1 Polonya, Türkiye'den 24 adet Bayraktar TB2 silahlı insansız hava aracı satın almak için anlaşma imzaladı.
- 2 Yunanistan, Amerikan ordusunun Türkiye sınırından sadece 40 kilometre uzağında yer alan Dedeağaç kasabasında üs kurmasına izin verdi.
- 3 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Roma'daki G20 zirvesinin ardından yaptığı açıklamada, Türkiye'nin İtalyan ve Fransız ortaklığında kurulan EUROSAM konsorsiyumu tarafından geliştirilen SAMP-T hava savunma sistemi konusunda olumlu adımlar atacağını açıkladı.
- 4 Avrupa Birliği Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetleri nedeniyle, Türkiye'ye uyguladığı yaptırımları bir yıl daha uzatma kararı aldı.

GİRİŞ

Türkiye ve Avrupa, siyasi ve ekonomik alanlarda çok boyutlu iş birliklerini sürdürmek için uzun zamandır mücadele etmektedir. Geniş kapsamlı ayrışma alanlarına rağmen her iki taraf kaçınılmaz ortaklıklarını sürdürmektedir. Bu kaçınılmaz ortaklık, 2021'de devam etmiş ve mevcut dinamikler itibarıyla 2022'de de sürmesi beklenmektedir. Bu bağlamda 2022'de Türkiye'nin güvenlik ve jeopolitik ortamında, Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik pozisyonuyla ilgili köklü bir değişim beklenmemektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle ve tam üyelik müzakereleri yürüttüğü Avrupa Birliği (AB) ile ikili ilişkilerindeki statükonun büyük oranda korunması beklenmektedir.

AB üyesi ülkelerin büyükelçileri ile Ocak 2021'de Ankara'da yaptığı bir toplantıda konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, yapıcı bir yaklaşımla Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ve AB'yle olumlu bir gündem oluşturmaya ve ilişkilerde yeni bir sayfa açmaya hazır olduğunu ifade etmiştir.¹ Ancak Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ve AB ile ilişkilerindeki dinamiklere odaklanıldığında 2021'de köklü bir değişimin yaşandığını söylemek pek mümkün değildir. Kronik problemler olarak görülebilecek Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz'deki yüksek gerilim, Libya ve Suriye'deki farklı öncelikler ile Avrupa ülkelerinde terör örgütleri FETÖ'nün ve PKK'nın varlığına dair tartışmalar halen önemli birer sorun olarak durmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin Doğu Avrupa ülkeleriyle savunma sanayii alanındaki yakın teması, gelecek yıllarda olumlu gündem oluşturabilecek potansiyeller taşımaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Türkiye, değişken bir jeopolitik havzada bulunmaktadır. Bundan ötürü güvenlik öncelikleri, beklenmedik olaylardan ve oyunun kurallarını değiştirebilecek gelişmelerden kolaylıkla etkilenebilir.

¹ "Turkey, EU Need Concrete Steps for Positive Atmosphere", Anadolu Agency, 21 Ocak 2021.

SAVUNMA ALANINDA İŞ BİRLİĞİ

Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ve tam üyelik müzakereleri yürüttüğü Avrupa Birliği ile ikili ilişkilerindeki statükonun büyük oranda korunması beklenmektedir.

Merkezdeki büyük Avrupa ülkeleriyle yaşadığı sorunların aksine Türkiye, Doğu Avrupa ülkeleriyle genel olarak daha ılımlı ilişkilere sahiptir. Örneğin Türkiye ve Polonya arasındaki köklü ve olumlu ilişkiler 2021'de taraflar arasında savunma alanında yeni bir iş birliğini netice verdi. Mayıs'ta Polonya, Türkiye'den 24 adet Bayraktar TB2 silahlı insansız hava aracı (SİHA) satın almak için anlaşma imzaladı. Böylece Polonya, Türkiye'den SİHA satın alan ilk AB ve NATO üyesi oldu. Bu yönüyle Polonya'nın Türkiye'den

SİHA satın almasının sembolik önemi olduğunu belirtmek gerekir. Öncelikle SİHA'ların Polonya ordusunun envanterine girmesiyle, Türk yapımı SİHA'lar ilk kez Avrupa semalarında uçacaktır. Bunun akabinde diğer Avrupa ülkelerinin Türk SİHA'larına karşı tutumları değişebilir ve önümüzdeki süreçte Türkiye'den SİHA satın alma konusunda daha istekli olabilirler. Nitekim Arnavutluk, Belarus, Bulgaristan, Çekya, Macaristan, Letonya ve Sırbistan gibi bazı Doğu Avrupa ülkelerinin Türk yapımı SİHA'ları alma yolunda şimdiden olumlu sinyaller

vermesi önemli bir gelişmedir.² Bahsi geçen bu ülkelerin önümüzdeki süreçte Türkiye'den SİHA almaları durumunda, Türkiye-Avrupa ilişkilerinin savunma ayağı hiç şüphesiz güçlenecektir. Bu konuyla ilgili 2021'de yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, Türkiye'nin 2022'de Doğu Avrupa ülkeleriyle savunma sanayii alanında daha yakın ilişkiler tesis etmek için mesai harcayacağı beklenmektedir.

Bir başka önemli gelişme olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, Roma'da gerçekleşen G20 zirvesinin ardından yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Fransız MBDA ve İtalyan Thales firmalarının oluşturduğu EUROSAM konsorsiyumu tarafından geliştirilen ASTER 30 SAMP/T hava savunma sistemi konusunda olumlu adımlar atacağını açıkladı. Esasen üç ülkenin birlikte hava savunma sistemi geliştirme projesi, ilk kez Türkiye'nin Fransa ve İtalya ile bu alanda birlikte çalışmak için iyi niyet beyanı imzaladığı 2017'de gündeme geldi.³ Ancak bu süreç, Türkiye ile Fransa'nın Doğu Akdeniz, Dağlık Karabağ, Libya ve Suriye'de karşı karşıya gelmesinden ötürü ilerleyemedi.

² Ayşe Betül Bal, "Turkey Hopes to Shape Own Future with UAV-Supported Air Force", *Daily Sabah*, 9 Temmuz 2021.

³ "Turkey, France and Italy to Strengthen Cooperation on Missile Defense: Sources", Reuters, 8 Kasım 2017.

Rusya'dan alınan S-400 hava savunma sistemlerinden ötürü Türkiye-Avrupa ilişkilerinin gerildiği bir ortamda, Türkiye'nin Fransa ve İtalya ile kurmayı planladığı üçlü savunma iş birliğinin gerçekleşmesi, esasen merkezdeki büyük Avrupa ülkeleriyle siyasi ilişkilerin yenilenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bir yanda Türkiye'nin füze savunma sistemini geliştirmek istemesi diğer yanda ise Fransa ve İtalya'nın savunma sanayii alanında Türkiye ile iş birliği yapma yolunda sinyaller vermesi dikkate alınırca bu üçlü iş birliğinin ilişkilerin normalleşmesi ve hatta ilerletilmesi yolunda önemli bir fırsat olduğu aşıkardır.

Bu rapor kapsamında fikirleri alınan102 dış politika ve güvenlik uzmanına Türkiye, Fransa ve İtalya arasında SAMP/T füze savunma sistemiyle ilgili kurulması muhtemel iş birliğinin ne kadar mümkün olduğu sorulduğunda verilen cevaplar itibarıyla uzmanların bu konuda pek iyimser olmadıkları görülmektedir. Zira katılımcıların sadece 2'si bunun oldukça mümkün olduğunu söylerken 26'sı bunun mümkün olduğunu belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise konuyla ilgili olumsuz görüş beyan etmiştir. Yine de Türkiye'nin 2022 savunma ajandasında bu konunun önemli bir yer tutacağı beklenmektedir.

İLİŞKİLERDE FETÖ VE PKK/PYD DİNAMİKLERİ

FETÖ'nün ve PKK/PYD'nin Avrupa ülkelerindeki mevcudiyeti ve faaliyetleri, Türkiye'nin dış politika ve güvenlik ajandasında halen önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye FETÖ ile PKK/PYD'yi terör örgütü olarak tanıdığı halde Avrupa ülkelerinin çoğu, bu örgütlerin faaliyetlerine müsaade etmektedir. Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere ve Yunanistan'ın başını çektiği bu ülkelerin tutumları Türkiye ile ilişkilerine doğal olarak zarar vermektedir. Bunun yanında Türkiye'nin ilgili Avrupa ülkelerinden FETÖ ve PKK/PYD militanlarının iadelerini istemesine rağmen bugüne kadar az sayıda Avrupa ülkesi bu konuda Türkiye ile iş birliği yapmıştır. Kendi ülkelerindeki ceza kanunlarının farklı olmasını fırsat bilen bazı Avrupa ülkeleri bu durumu kullanarak Türkiye üzerinde etki oluşturmaya çalışmaktadır. Tamamına yakını Türkiye ile NATO şemsiyesi altında bulunan ve ortak savunma ilkesini benimseyen Avrupa ülkelerinin her iki örgüte kucak açan politikaları, Ankara ile ilişkilerinin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu noktada Almanya'ya iltica başvurusu yapan FETÖ militanlarının yüzde 74'ünün başvurusunun kabul edilmiş olması veya Türkiye merkezli medya organlarının tespitlerine göre Almanya'da 14 bin civarında PKK ile iltisaklı kişinin bulunması, önemli bilgiler olarak durmaktadır.⁴ Dolayısıyla Türkiye, Almanya başta

⁴ "Germany Accepts 74% of Asylum Applications by FETÖ Members, Report Says", *Daily Sabah*, 12 Ocak 2020; Ali Topchi, "Is Germany Starting to Understand Turkish Criticisms over PKK and FETÖ?", *TRT World*, 20 Eylül 2017.

“

Türkiye-AB ilişkilerinde pozitif atmosferin oluşturulması önemli. Ama bunun sürdürülebilir olması için somut adımlar atmamız gerekiyor. (...) Göç mutabakatının güncellenmesi konusunda biz teklifimizi iletmiştik. Bunun detaylarını görüşeceğiz. Ayrıca Doğu Akdeniz’de çok taraflı bir konferans önerimiz olmuştu. Bu konferansla ilgili atabileceğimiz adımları konuşacağız. Vize serbestisi, Gümrük Birliği anlaşmasının güncellenmesi dahil önümüzdeki süreçte atabileceğimiz somut adımları da değerlendireceğiz.

Mevlüt Çavuşoğlu

T.C. Dışişleri Bakanı

”

olmak üzere bazı Avrupa ülkelerini FETÖ ve PKK/PYD faaliyetlerine göz yummakla suçlamaktadır.

PKK/PYD’nin Avrupa ülkelerindeki varlığı ve faaliyetleri de Türkiye-Avrupa ilişkilerinde problemlili bir konu olmaya devam etmektedir. Zira FETÖ gibi Türkiye’nin milli bütünlüğü ve güvenliğine müşahhas bir tehdit teşkil eden PKK/PYD ile ilgili Avrupa ülkeleri oldukça farklı bir yaklaşıma sahiptir. PKK’yı terör örgütü olarak kabul ettikleri halde bu örgütün kendi sınırları içerisinde faaliyet göstermesine izin veren ve örgüt üyelerine sığınma hakkı tanıyan Avrupa ülkeleri, aynı zamanda örgütün uzantısı olduğu alenen bilinen PYD’ye Suriye’de destek vermektedir.

2021’de Avrupa ülkelerinin PKK/PYD’ye yönelik algılarında herhangi bir değişim olmadı. Ancak önceki yılların aksine Türkiye 2021’de özellikle İsveç’le PKK/PYD meselesinde sorunlar yaşadı. Örneğin Nisan’da İsveç Savunma Bakanı Hultqvist, PKK’nın uzantılarından Suriye Demokratik Güçlerinin (SDG) sözde komutanıyla görüşmesinde “İsveç olarak sizlerle uzun süre iş birliği yapmaya ve yardım etmeye hazırız” ifadesini kullandı.⁵ Daha sonra İsveç Dışişleri Bakanı Ann Linde, Türkiye’nin tepkilerine rağmen Aralık’ta SDG’nin siyasi temsilcisi İlham Ahmed’in başkanlığında bir heyeti kabul etti.⁶ Türkiye, her iki görüşmenin ardından İsveç hükümetini protesto etti. İsveç özelinde Avrupa ülkelerinin

5 “İsveç Savunma Bakanı Hultqvist’ten Terör Örgütü YPG/PKK’ya Destek”, Anadolu Ajansı, 20 Nisan 2021.

6 “İsveç’ten PKK’ya Desteğe Devam”, *Hürriyet*, 15 Aralık 2021.

örgüte yönelik tutumları, Türkiye’de bu ülkelerin terörle mücadelede gerçekten destek verip vermediği sorusunu yeniden gündeme getirdi.

Netice itibarıyla 2022’de Türkiye’nin Avrupa ülkeleriyle güvenlik ajandasında FETÖ ve PKK/PYD meseleleri önemli bir yer tutmaya devam edecektir. Ancak burada önemli bir husus olarak belirtmek gerekir ki Türkiye’nin yoğun taleplerine rağmen merkezdeki büyük Avrupa ülkeleri, farklı ceza kanunları ve farklı siyasi önceliklerinden ötürü FETÖ ve PKK/PYD militanlarının iadesi konusunda iş birliğine açık değildir. Buna rağmen Türkiye, konuyla ilgili taleplerinde önümüzdeki yıllarda da ısrarcı olacaktır.

YUNANİSTAN VE ABD ARASINDA SAVUNMA İŞ BİRLİĞİ

Yunanistan’daki Amerikan üsleri konusunu değerlendirmeden önce Atina’nın Washington ile daha önce yaptığı Savunma ve İş Birliği Anlaşmasını (MDCA) 2019’da revize ettiğini ve daha kapsamlı hale getirdiğini belirtmek gerekir. O zamandan beri, Yunanistan ve ABD arasında savunma alanındaki iş birliği giderek güçlenmiştir. Yenilenen anlaşmanın parçası olarak Yunanistan, geçen yıl Türkiye sınırına yakın bir kasaba olan Dedeğaç Limanı’nda Amerikan ordusu için deniz üssü tahsis etmiştir. Bunu takiben 2021 boyunca ABD, Dedeğaç’taki üslerine geniş kapsamlı askeri personel ve zırhlı araçlar sevk etmiştir. Sevkiyatların yıl boyunca ABD öncülüğünde düzenlenen askeri tatbikatlar için yapıldığı iddia edilse de iki ülke arasındaki iş birliğinin uzun vadeli olduğu anlaşılmaktadır.⁷ Bununla beraber Dedeğaç Deniz Üssü’ne devam eden askeri sevkiyat, Türkiye’de bölgedeki Amerikan varlığını güçlendirmeye yönelik büyük Amerikan stratejisinin bir parçası olarak algılanmaktadır.⁸

Ayrıca Amerikan ordusunun Dedeğaç’taki varlığı, Rusya’yı güneyden kuşatma ve bastırma konusunda doğrudan bir mesaj olarak algılanmaktadır. Burada bir yandan, doğuda Avrupa’nın kapı bekçisi olarak rol üstlenen Yunanistan’ın kendisini Amerikan koruması altına alarak Türkiye’den gelebilecek olası tehditleri en aza indirdiğini unutmamak gerekir. Öte yandan ABD,

2021’in son günlerinde Almanya’da SPD, Yeşiller ve FDP arasında tesis edilen yeni koalisyon hükümetinin, Almanya’nın ve AB’nin Türkiye’ye yönelik yaklaşımını değiştirmesi söz konusudur.

7 “Largest-ever US Military Shipment Set to Arrive in Greece in November”, Anadolu Agency, 18 Ekim 2021.

8 “ABD’den Yunanistan’a Sevkiyat: Dedeğaç Gözlemine Dönüşüyor”, TRT Haber, 9 Kasım 2021; “Yunanistan’da Her Yer ABD Üssü”, *Yeni Şafak*, 16 Kasım 2021.

bölgedeki askeri varlığını artırarak Avrupa'da Rusya'ya karşı jeopolitik çıkarlarını korumakta ve Yunanistan üzerinden Türkiye'yi de kontrol altına almayı amaçlamaktadır. ABD ve Yunanistan arasında karşılıklı faydaya dayanan bu müşterek iş birliğinin, 2022'de de devam edeceğine dair yaygın bir beklenti vardır. Ancak önemli bir husus olarak belirtmek gerekir ki Türkiye'ye karşı izlenen bu müteceviz politikanın genişlemesi ve derinleşmesi Ankara'yı daha fazla güvenlik ikilemine sevk edecek riskler taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye, sınırlarının hemen ötesinde yaşanan gelişmeleri daha yakından takip ederek yeni politikalara geliştirecektir.

2022'DEN BEKLENTİLER

Buraya kadar anlatılanların haricinde, Türkiye ve Avrupa ülkeleri arasındaki diğer ayrışma konuları da 2022'de güvenlik ajandasında yer almaya devam edecektir. Bunlardan Türkiye'nin güvenlik önceliklerinde önemli yer tutan Kıbrıs meselesi, gündemdeki konular arasında ilk sıralarda yer alacaktır. Kıbrıs Adası üzerinde garantörlük yetkisi bulunan Türkiye, bir süredir iki devletli çözüm modelini savunmaktadır. Buna karşın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin tamamı ve kurumsal olarak AB halen federasyon modelinde ısrar etmektedir. Kıbrıs meselesinin çözümüne dair taban tabana zıt tutum içinde oldukları için taraflar bu konuyla ilgili ayrışmaya devam edecektir. Bu bağlamda Ankara'nın Kıbrıs siyasetine karşı en sert tutumu sergileyen GKRY ve Yunanistan'ın, 2022'de AB ve diğer üye ülkelere Türkiye'ye karşı harekete geçmek için daha fazla baskı yapması beklenmektedir.

Doğu Akdeniz'deki çıkar çatışmaları nedeniyle Türkiye ile bölgede arama ve sondaj faaliyetlerinde bulunan Fransa, GKRY, İtalya ve Yunanistan arasında bir yumuşama beklenmemektedir. Aynı şekilde AB, kendi üyelerinin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini desteklemeye devam edecektir. Nitekim AB Konseyi sondaj faaliyetleri nedeniyle, Türkiye'ye uygulanan yaptırımları Kasım 2021'de bir yıl uzatma kararı alarak bu yönde sinyal vermiştir. Bu durum, AB'nin Doğu Akdeniz'de geri adım attırmak için Türkiye'yi zorlamaya devam edeceğini göstermektedir.

Ayrıca Libya ve Suriye'deki gelişmeler, 2022'de Türkiye ve Avrupa ülkelerinin güvenlik yaklaşımlarında farklılık gösterdiği alanlar olmaya devam edecektir. Başta Fransa olmak üzere hemen hemen tüm Avrupa ülkeleri, çıkarları zarar gördüğü için Türkiye'nin bölgede aktif olmasından rahatsızlık duymaktadır. Buna paralel olarak Türkiye, Avrupa ülkelerinin Suriye'de PKK/PYD'ye destek vermesinden ve Libya'nın meşru hükümeti dışındaki aktörlerle iş birliği yapmasından oldukça rahatsızdır. Bu nedenle Türkiye ve ilgili Avrupa ülkeleri, önümüzdeki süreçte Libya ve Suriye'de çıkarlarını korumak için sıkı mücadeleye devam edecektir. Bununla birlikte Libya konusunda farklı pozisyonlar

olmasına rağmen ülkede seçimlerin yapılmasına paralel olarak Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında Libya hususunda bir yumuşama meydana gelebilir.

Son olarak 2021'in son günlerinde Almanya'da SPD, Yeşiller ve FDP arasında tesis edilen yeni koalisyon hükümetinin, Almanya'nın ve AB'nin Türkiye'ye yönelik yaklaşımını değiştirmesi söz konusudur. Üçlü koalisyonun 177 sayfalık programında geçen şu ifadeler yeni hükümetin Türkiye'ye yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır: "Türkiye'de demokrasi, insan, kadın ve azınlık hakları yoğun bir şekilde kısıtlandı. Bu nedenle AB üyelik sürecinde yeni fasıl açılmayacak ve açılanlar kapanmayacak." Bu ifadeden anlaşılacağı üzere yeni Alman hükümeti, Türkiye'ye ve Türkiye'nin AB üyelik sürecine yönelik olumsuz bir algıya sahiptir. Bu çerçevede Merkel sonrası dönemde yeni hükümetin güçlü Türkiye karşıtlığının, ikili ilişkilerde siyasi ajandanın parçası olacağı beklenebilir.

TABLO 1. TÜRKİYE-AVRUPA İLİŞKİLERİNDE 2022 BEKLENTİLERİ

MESELE	TÜRKİYE	AVRUPA	MUHTEMEL SONUÇ
Savunma Alanında İş Birliği	Türkiye, Avrupa ülkeleriyle bu alanda iş birliği yapmaya isteklidir.	Büyük Avrupa ülkeleri, Türkiye ile bu alanda iş birliği yapmaya çok istekli değildir.	Türkiye; Arnavutluk, Bulgaristan, Çekya, Macaristan, Sırbistan ve Polonya gibi Doğu Avrupa ülkeleriyle savunma alanındaki iş birliklerini arttırmaya çalışacaktır.
FETÖ ve PKK/PYD	Terör örgütleri FETÖ ve PKK/PYD, Türkiye'nin milli güvenliği üzerindeki en büyük tehditler olmaya devam edecektir.	Avrupa ülkelerinin FETÖ ve PKK/PYD ile ilgili izlediği siyasette bir değişim beklenmemektedir.	Avrupa ülkelerindeki FETÖ ve PKK/PYD varlığı ile bu iki örgüte kucak açması ilişkilerde en problemleri alanlardan biri olacaktır.
Kıbrıs Meselesi	Türkiye, iki devletli çözümün savunucusu olacaktır.	Avrupa ülkeleri, yıllardır sonuç vermeyen federasyon temelli çözümü savunmaya devam edecektir.	Bu mesele, taraflar arasındaki sorunlu alanlarından biri olmaya devam edecektir.
Doğu Akdeniz	Türkiye, milli çıkarlarını korumak için Doğu Akdeniz'de daha iddialı bir politika izleyecektir.	Muhatap Avrupa ülkeleri olarak görülebilecek GKRY, Fransa, İtalya ve Yunanistan bölgede arama ve sondaj çalışmalarına devam edecektir. Bununla birlikte AB, üye ülkelerinin bölge siyasetlerine destek verecektir.	Bu mesele, taraflar arasında sorun oluşturmaya devam edecektir.
Libya ve Suriye	Türkiye, milli güvenliğini sağlamak ve çıkarlarını korumak için Libya ve Suriye'de askeri varlığına devam edecektir.	Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin Libya ve Suriye'deki aktif askeri varlığından rahatsızlık duymaya devam edecektir.	Taraflar Libya ve Suriye'de farklı önceliklere sahip oldukları için ayrılmaya devam edeceklerdir.

9 "Koalitionsvertrag", SPD, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf, (Erişim tarihi: 12 Aralık 2021).

BÖLGESEL GÜÇ DENGELERİNDE

TÜRKİYE KATAR İLİŞKİLERİ

MAHMUT ALRANTİSİ

dr.com.tr, babel.com, kitapyurdu.com, idefix.com

[setavakfi](https://www.instagram.com/setavakfi) [setav](https://www.facebook.com/setav) [setavakfi](https://www.youtube.com/channel/UCsetavakfi)

www.setav.org • kitap@setav.org (0212) 395 11 00

 SETA

TÜRKİYE'NİN AFRIKA POLİTİKASI: AÇILIMDAN PROAKTİF ORTAKLIĞA

Tunç Demirtaş

09

III. TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ
İSTANBUL, 16-18 ARALIK 2021

THIRD TÜRKİYE-AFRICA PARTNER
İSTANBUL, 16-18 DECEMBER 2021

COMMET DE PARTENARIAT TÜRKİYE-AFRIQUE
İSTANBUL, 16-18 DÉCEMBRE 2021

القمة الثالثة للشراكة التركية-الأفريقية
إسطنبول، 16-18 ديسمبر/كانون الأول 2021

2021'İN ÖZETİ

- 1 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, dört günlük Afrika gezisi kapsamında Angola, Togo ve Nijerya'yı ziyaret etti.
- 2 Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afrika ziyaretinin ardından Togo, Liberya ve Burkina Faso cumhurbaşkanlarıyla diplomasi zirvesi gerçekleştirdi.
- 3 Türkiye-Afrika III. Ekonomi ve İş Forumu Ekim'de İstanbul'da gerçekleştirildi.
- 4 III. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi Aralık'ta İstanbul'da gerçekleştirildi.

GİRİŞ

Afrika, 2021'de küresel sistemde en fazla bahsedilen coğrafyalardan biri olarak öne çıkmıştır. Açılımdan “proaktif ortaklığa” evrilen süreçte ilişkilerin geleceği 2021'de daha fazla önem kazanmıştır. Türkiye'nin Afrika'daki ekonomik, siyasi, diplomatik ve sosyal varlığı, sürece güvenlik boyutunun da eklenmesiyle giderek derinleşmektedir. Afrika'da ilk olarak yumuşak güç araçlarıyla faaliyetlerine başlayan Türkiye, 2021'de akıllı güç araçlarıyla bu kıtada ortaklıklarını derinleştirmeyi ve ilişkilerini stratejik bir düzeye taşımayı hedeflemektedir. Türkiye-Afrika ilişkilerinde “refah için güçlendirilmiş ortaklık” ve “ortak güvenlik/savunma” politikalarına yönelik somut adımlar geleceğe yönelik beklentiler arasında yer almaktadır.

TÜRKİYE'NİN AFRIKA POLİTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ

Türkiye'nin Afrika politikasının insani, eşit ortaklık ve sömürgecilik düzeni karşıtlığı olmak üzere üç temel dinamiği bulunmaktadır. Bu dinamikler doğrudan Türkiye'nin çıkarlarını oluşturmaktan ziyade kıta ülkelerinin istikrarı, güvenliği ve kalkınmasına yönelik olarak ortaya çıkmaktadır.¹

Türkiye'nin Afrika Kıtası'nda insanı merkeze alan anlayışı ve kalkınmaya dayalı politikaları, kıtanın kalkınmasına önemli katkı sağlamaktadır. TİKA, AFAD, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Anadolu Ajansı, Türk Hava Yolları ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile Türkiye, insani yardım projelerini sürdürmektedir. Eşit ortaklık çerçevesinde ekonomik, siyasi ve güvenlik temellerinde kazan-kazan politikası uygulayan Türkiye, sömürgeci düzenin oluşturduğu hiyerarşik temelli yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Afrika ül-

¹ “Turkey-Africa Relations”, Ministry of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa>, (Erişim tarihi: 8 Kasım 2021).

kelerinin iç işlerine karışmadan hükümetlerinin yanında, antidemokratik hareketlerin ise karşısında durmak ve istikrarı oluşturmaya katkı sağlamak için çaba göstermektedir. Türkiye, kıtada sömürgeci düzene ve geçmişten gelen etkilerine karşı çıkararak reformist bir yaklaşımla küresel sistemde Afrika'nın sesinin daha fazla duyurulması için çaba sarf etmektedir.²

İkili, bölgesel, kıtasal ve küresel olmak üzere dört boyutu olan Türkiye'nin Afrika politikasında her boyutu kendi içinde kültür, ekonomi, siyasi ve insani sütunlara sahiptir. İkili ilişkiler bağlamında Türkiye'nin siyasi ağırlığının göstergesi kıtada artan diplomatik varlığıdır. Türkiye'nin 2002'de 12 olan

Eşit ortaklık çerçevesinde ekonomik, siyasi ve güvenlik temellerinde kazan-kazan politikası uygulayan Türkiye, sömürgeci düzenin oluşturduğu hiyerarşik temelli yaklaşıma karşı çıkmaktadır.

büyükelçilik sayısı 2021'de 43'e yükselmiştir.³ Ayrıca kurduğu ikili ilişkilerde, karşısındaki ülkenin iç işlerine karışmayan Türkiye, ülkede siyasi ve ekonomik istikrarın bulunması durumunda iş birliğini arttırmayı hedeflemektedir. Ekonomik alanda iş birliği yapılması bir yandan siyasi ortamın istikrarını temin ederken diğer yandan ticaretin artmasına katkı sağlamaktadır. Buna ek olarak terör sorunu yaşayan ülkelerde siyasi istikrar ve ekonomik refahın artması ile toplumsal güven artış gösterip terörün ülke içinde barınmaması söz konusu olmaktadır. Bölgesel boyutta ise kıtada farklı alt bölgesel sistemler Türkiye'nin politikalarını

ni çeşitlendirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin 2002'de Afrika Kıtası genelinde 3 milyar dolar olan dış ticaret hacmi 2021'de 25 milyar dolara yükselmiştir.⁴ Afrika'da 61 destinasyona uçuş gerçekleştiren THY aracılığı ile Türkiye, 40'ı Afrika ülkesi olmak üzere 128 farklı ülkeye ulaşarak Afrika halklarının dünyaya erişiminde kavşak noktası niteliğindedir.⁵

2022'YE YÖNELİK BEKLENTİLER

Türkiye'nin artan kurumsal kapasitesi ile ekonomik, diplomatik, siyasi ve güvenlik konularındaki tecrübesi sayesinde Afrika'daki etkisinin art-

2 "Turkey-Africa Relations."

3 "Bakan Çavuşoğlu: Türkiye'nin Afrika'daki Büyükelçilik Sayısı 44 olacak", TRT Haber, 30 Eylül 2021.

4 Can Altan, "Afrika Ülkeleriyle Ticari İlişkilerimiz", *Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 13, <https://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi13/AfrikaileliskilerII.pdf>, (Erişim tarihi: 8 Kasım 2021).

5 Enver Alas, "THY'nin Afrika'daki 61'inci Uçuş Noktası Luanda Oldu", DHA, 13 Ekim 2021; Gökhan Kavak ve Tufan Aktaş, "Türkiye'nin Afrika'da Etkisi Artıyor", Anadolu Ajansı, 21 Ekim 2021.

ması beklenmektedir. Türkiye'nin Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkileri incelendiğinde, küresel ekonomik krizin neden olduğu istisnai durum dışında genel eğilimin sürekli yükselişte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin Afrika ile son on yılda 186,5 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaştığı görülmektedir.⁶

TABLO 1. TÜRKİYE-AFRİKA TİCARET HACMİ VERİLERİ				
Yıllar	Afrika ile Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	Tablo Bağlamında Önceki Döneme Göre Değişim Oranı (Yüzde)	Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	Türkiye'nin Dış Ticaretinde Afrika'nın Payı (Yüzde)
2021 (İlk On Ay)	23,4	27,2 artış	354,2	5,8
2020	25,3	12,9 artış	389,1	6,5
2019	22,4	1,3 artış	391,1	5,7
2018	22,7	16,9 artış	408,2	5,7
2013	21,4	43,5 artış	422,2	4,7
2008	14,6	170 artış	339,9	4,2
2003	5,4	25,8 artış	116,5	4,6
2002	4,3	7,5 artış	87,6	4,9
2000	4,0	-	82,2	4,8

Kaynak: TÜİK, <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase/SC-2851FY777F34D2R/db-5jlb1c29xcw0899?filters=18792%3D2020%2618792%3D2021%2618792%3D2018%2618792%3D2013&token=8d79727fff862a891cc574d27220bfbbf66fedc>, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2021).

Türkiye'nin Afrika Kıtası genelinde son on yılda yüzde 80'e yakın artış göstermesi geleceğe yönelik beklentileri artırmaktadır. Bu kapsamda yaşanan pozitif yönlü gelişmeler ile Türkiye'nin ticaret hacmine yönelik hedefi kısa vadede 50 milyar dolar, orta vadede ise 75 milyar dolar seviyesine getirmektir.⁷ Ticaret hacminin artmasına yönelik beklentiler aynı zamanda gümrük vergilerinin kaldırılmasına yönelik beklentileri de oluşturmaktadır.

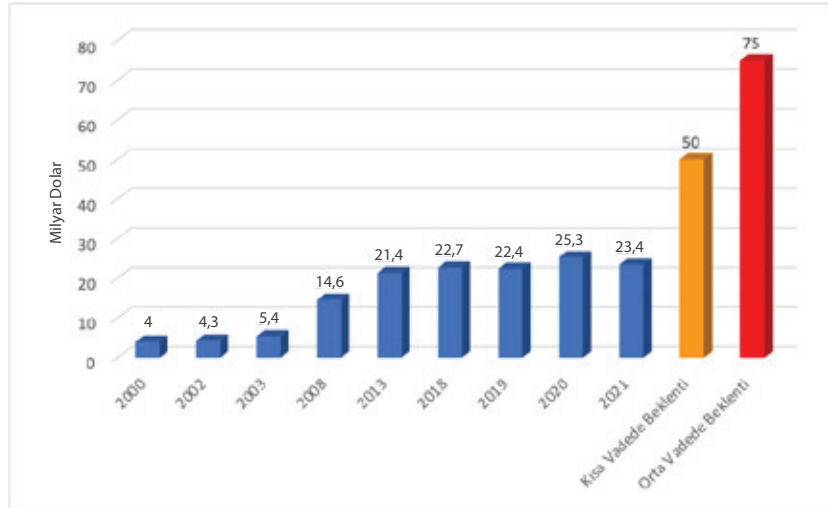
⁶ Muhammet Emin Horuz, "Afrika ile 10 Yılda 186,5 Milyar Dolarlık Ticaret", Anadolu Ajansı, 5 Şubat 2020.

⁷ "Afrika ile Ticarete Hedef 75 Milyar Dolar", DEİK, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-afrika-ile-ticarete-hedef-75-milyar-dolar>, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2021).

Afrika ülkeleri de Türkiye’nin bu ilgisine kayıtsız kalmamış ve 2008’de 10 olan Ankara’daki Afrika büyükelçiliklerinin sayısı 2021’de 37’ye çıkmıştır.⁸ Bununla birlikte 30 Afrika ülkesine 46 ziyaret gerçekleştiren ve Afrika’yı kıta dışından en çok ziyaret eden devlet lideri olan Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bu girişimi Türkiye’nin Afrika politikasında önemli etkiye sahiptir.⁹

Diplomasi ve ekonomideki gelişmelerin özellikle son dönemde büyük gelişme gösteren Türk savunma sanayii ürünlerine de yansımaları diğer bir beklentiyi oluşturmaktadır. Nitekim Türk savunma sanayii ihracatı 2020’de bir önceki yıla göre genel olarak yüzde 16,8 düşerken Afrika ülkeleri özelinde yüzde 9,2 büyümeye göstermiştir.¹⁰ Son beş yılda kıtanın çeşitli ülkelerinin Türk silahlarına ilgisi artmış durumdadır.

GRAFİK 1. TÜRKİYE’NİN AFRIKA’YA YÖNELİK TİCARET HACMİ VERİLERİ VE TİCARET BEKLENTİLERİ (2000-2021, MİLYAR DOLAR)

Kaynak: TÜİK, <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase/SC-2851FY777F34D2R/db-5jlb1c29xcw0899?filters=18792%3D2020%2618792%3D2021%2618792%3D2018%2618792%3D2013&token=8d79727ff862a891ce574d27220bfebbf66fecdd>, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2021).

8 “Afrika Kıtasıyla Yakın İş Birliğimize Büyük Önem ve Anlam Atfediyoruz”, T.C. Cumhurbaşkanlığı, 18 Ekim 2021, <https://www.tcgb.gov.tr/haberler/410/130986/-afrika-kitasiyla-yakin-is-birligimize-bu-yuk-onem-ve-anlam-atfediyoruz->, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2021).

9 Burhanettin Duran, “Batı Sonrası Dünyada Türkiye’yi Anlamlandırmak”, *Kriter*, Sayı: 62, (2021).

10 İbrahim Sünnetçi, “Türk Savunma ve Havacılık Sanayi’nin 2020 Yılı İhracat Performansı”, *Defence Turkey*, 30 Ocak 2021, <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/turk-savunma-ve-havacilik-sanayi-nin-2020-yili-ihracat-performansi-4367>, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2021).

GRAFİK 2. LİDERLERİN AFRİKA'DA ZİYARET ETTİKLERİ ÜLKE VE ZİYARET SAYILARI

Dünya liderlerinin Afrika'ya ilgileri değişkenlik gösteriyor

Cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığı döneminde bugüne kadar bazılarının birden fazla olmak üzere 30 farklı Afrika ülkesine ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afrika'da en fazla ülkeyi ziyaret eden lider

Liderlerin Afrika'da ziyaret ettikleri ülke sayıları

Liderlerin Afrika'daki ülkelere ziyaret sayıları

2010-2021 tarihleri arasındaki görev sürelerince

“

III. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nde Afrika ülkelerinden 16 devlet başkanını ağırlamaktan gurur duyuyoruz. Afrika’ya yaklaşımımız, Cumhurbaşkanımız Erdoğan’ın kıta ile bağlarımızı güçlendirme ve ortak geleceğimize yatırım yapma konusundaki güçlü kararlılığıyla şekilleniyor. (...) Cumhurbaşkanımız Erdoğan’ın liderliğinde Türkiye, Afrika ülkeleriyle zaten sağlam olan ilişkilerimizi derinleştirmeye devam edecektir. Ekonomik yatırımlarımız, eğitim bağlarımız ve kültürel alışverişlerimiz, kıtanın vaadine olan inancımızın bir kanıtıdır.

”
Fahrettin Altun

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı

Post kolonyal dönemde terör sorunu, darbeler ve iç savaşlar ile mücadele eden Afrika ülkelerine Türkiye’nin tecrübelerini aktarması kıta ülkeleri ile daha güçlü bağlar oluşturacaktır. Bu kapsamda Libya’da aktif kullanılan İHA’ların başarısı kıtada çeşitli ülkeler tarafından ilgiyle izlenmektedir. Kıta ülkelerinin Türk İHA’larına yönelik bu ilgisinin kıtanın en büyük silah tedarikçileri olan ABD, Fransa, İngiltere, Çin ve Rusya gibi küresel aktörlerin silah tedarikinde öne sürdükleri ağır şartlar dolayısıyla daha fazla artış göstermesi beklenmektedir.¹¹ Türk İHA’larının son dönemde savaş alanlarındaki başarısı ve Afrika ülkelerinin Türk silahlarına artan ilgisi birleşince Afrika’daki jeopolitik mücadele ve rekabet ortamında Türkiye’nin daha avantajlı konuma yükseleceği tahmin edilmektedir.

Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz’in küresel ticarete ve Ortadoğu jeopolitiğinde merkezi konuma gelmesi söz konusudur. Bununla birlikte Fransa Batı ve Orta Afrika’da Türkiye’nin bölgeye angajmanını tehdit olarak görek bölge ülkelerine baskı yapsa da Türkiye’nin bu ülkelerle ikili angajmanını artırması ve bölge ülkelerinin Fransa’ya rağmen bağımsız hareket edebilmeleri söz konusudur. Kuzey Afrika bağlamında ise başta Libya olmak üzere Tunus ve Fas’ta Türkiye’nin etkisinin artması küresel ve bölgesel aktörleri rahatsız etmektedir.

11 Recep Tayyip Erdoğan, “Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5’ten Büyüktür”, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, <https://mk.gov.tr/GalleryFiles/227/D5B-9b8912df-4a6b4bf7-aa66-bfe267f937bd.pdf>, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2021).

RİSKLER VE FIRSATLAR

21. yüzyılda küresel sistemde ciddi değişimler yaşanırken Afrika ülkeleri de bu değişimden en fazla etkilenen aktörler arasındadır. Bu kapsamda Afrika, küresel sistemde yaşanan değişimde adından en çok söz ettiren coğrafya olarak görülmektedir. Küresel ve bölgesel güçlerin Afrika'daki askeri ve ekonomik varlıkları kıtanın bir güç mücadelesi alanı olarak kullanılmasını beraberinde getirmektedir. Türkiye'de her ne kadar iç politikada bazı kesimler tarafından "Afrika'da ne işimiz var?"¹² söylemleri mevcut olsa da küresel sistemdeki değişime ayak uydurulması, yapılan yatırımların korunması ve Afrika'da hükümetler ile birlikte oyun kurucu rol üstlenmesi bir devlet politikası olarak varlık göstermelidir.

Türkiye, Afrika politikasında açılımdan ortaklığa doğru ilerledikten sonra nüfuz artırımına giden sürece girmiştir. Türkiye diplomasi, ticaret, yatırım, enerji, kültür, yardım, savunma ve terörle mücadele alanlarında yeni iş birlikleri üreten iddialı bir Afrika vizyonu uygulamaktadır. Türkiye'nin kıta genelinde uyguladığı insani politika ve kurduğu dostça ilişkilere mukabil kıta ülkelerinin de çıkarlarını korumak ve güvenliklerini sağlamak için Türkiye'nin desteği ile attığı bağımsız adımlar karşılıklı kazanımları beraberinde getirecektir. Ve bu aynı zamanda Afrika ülkelerinin post kolonyal dönemde iş birliğine yönelik bakış açısını etkileyecektir. Türkiye daha çok tecrübesi olduğu konularda Afrika ülkelerine yönelik politikalar uygulamaya gayret göstermelidir.

Dış politika araçları ve STK'ların yanı sıra akademide alanla ilgili çalışmalar yapan akademisyenleri sahada daha aktif kullanmak gerekmektedir. Türkiye'de ticari amaçla Afrika'yla ilgilenen özel şirketlerin kıtadaki varlıklarını tek seferlik ticaretten ziyade uzun vadeli tutmak için teşvik etmek gerekiyor. Öte yandan özellikle bölgesel sorunlarda Türkiye'nin ara buluculuk ya da sorun çözmeye yönelik atmış olduğu adımlar sonucunda sorunun tarafları arasında bir denge gözetmesi gerekmektedir. Türkiye'nin savunma sanayiindeki atılımları SİHA'lar başta olmak üzere çeşitli ürünlerle kıta ülkelerinin ilgisini beraberinde getirmiştir.¹³ Ancak Türkiye'nin satmış olduğu savunma sanayii ürünlerinin sahada etkili sonuçlar almış olması iki eleştiriyi beraberinde getirmektedir. Birincisi silah pazarını kaybetmek istemeyen diğer silah tedarikçisi ülkelere gelen eleştiriler şeklinde öne çıkarken ikincisi ise sahada kendi çıkarlarını gerçekleştirmek isteyen ve Türkiye'nin savunma sanayii ürünlerinin transferi nedeniyle istediği sonuca ulaşamayan aktörlerin eleştirileridir.

Afrika'da salt ekonomik ve siyasi çıkar arzularını gerçekleştirme arayışından uzak olan Türkiye'nin oluşturduğu model, uluslararası sistemin belirsizliğine bir

12 Selami Kökçam, "Yükselen Kıta Afrika'da Güç Mücadelesi: Türkiye", TRT Haber, 17 Ekim 2021.

13 Tuğrul Oğuzhan Yılmaz, "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Güvenlik Boyutu: Türk Savunma Sanayii ve Afrika", Türk Dünyası Araştırmaları, (2018).

noktada yeni bir cevap niteliğindedir. Diğer bir ifadeyle, Erdoğan'ın Ekim'deki Afrika gezisi sonunda Togo, Liberya ve Burkina Faso ile gerçekleştirilen dördü zirvede verilen “daha adil bir dünya” mesajı ilk kez uluslararası bir bildiriye yer almıştır.¹⁴ Türkiye'nin Afrika'ya yönelik vizyonu hem Afrika ülkeleri hem de yükselen güçler için küresel sistemde eşit temsilin ve daha adil kurumsal yapıların oluşmasını kapsamaktadır. Türkiye'nin Afrika vizyonu hem Afrika ülkeleri hem de yükselen güçler için küresel sistemde eşit temsil ve daha adil kurumsal yapıların oluşturulmasını içermektedir. Gelecekte Türkiye-Afrika ilişkilerinde “refah için güçlendirilmiş ortaklık” ve “ortak güvenlik/savunma” politikaları bağlamında daha somut adımların atılması beklenmektedir.

TABLO 1. 2022'DEN BEKLENTİLER		
KONU	POTANSİYEL RİSKLER	TÜRKİYE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ
Afrika'da Küresel ve Bölgesel Rekabetler	<ul style="list-style-type: none"> · Kıtanın güç mücadeleleri sonucunda militarize olması · Afrika'da istikrarsızlığın artması 	<ul style="list-style-type: none"> · Küresel, kıtasal ve bölgesel iş birliği mekanizmalarının oluşturulmasına yönelik adımların atılması
Darbeler	<ul style="list-style-type: none"> · Darbelerin ülkeleri, bölgeleri ve kıtayı istikrarsızlaştırması · Darbe arkasındaki güçlerin meşruiyeti sorgulanan yönetimler ortaya çıkarması · Toplumsal olayların artması · Terör örgütlerinin güçlenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> · Darbelere karşı meşru hükümetlerin yanında durmaya devam edilmesi · Meşru hükümetler insan hakları ihlalleri yapıyorsa ya da yapma ihtimali varsa gerekli uyarıların yapılması
Kolonyalizm ve Neo-kolonyalizm	<ul style="list-style-type: none"> · Kolonyal güçlerin ülkeler üzerinde hegemonyasının devamlılığı · Toplumsal birliğin sağlanamaması · Rövanşizmin yükselmesi · Ülkelerin tam bağımsız hareket edememesi · Kıta ülkelerinin ağır ekonomik borçlara maruz bırakılması 	<ul style="list-style-type: none"> · İkili ticarete Türk şirketlerini uzun vadeli kıtada tutmaya teşvik edilmesi · Kalkınmaya ve üretime yönelik kıta ülkelerine desteğe devam edilmesi · Teknolojik iş birliği yapılmasının sağlanması ve altyapıların güçlendirilmesi · Devlet kurumlarının güçlendirilmesi ve kurumsal hale getirilmesi · Kapsayıcı politikaların oluşturulmasının teşvik edilmesi
Ülkesel Parçalanma/ Dağılıma Risklerinin Kıtaya Yayılması	<ul style="list-style-type: none"> · Kıtada etnik parçalanma riskinin ve bağımsızlık taleplerinin artması · Kıtanın topyekün istikrarsızlaşması · Son dönemde kıta ülkelerindeki kazanımların kaybedilmesi · Yatırımların durması ve küresel ticaretin etkilenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> · Toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik çağrılarda bulunulması · Gerekirse bölgesel mekanizmalar ile taraflar arası uzlaşmaya yönelik iş birliği yapılması
Ülke içi Sorunların Tırmanması ve Bölgeye Yayılması	<ul style="list-style-type: none"> · Ülke içi sorunların toprak bütünlüğünün kaybı ile sonuçlanması · Bölgesel çatışmaların artması riski · Yatırımların durması ve küresel ticaretin etkilenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> · Ülkelerin iç işlerine karışmama prensibine bağlı kalınması · Sorunlu konularda tarafların itidalli davranmaya teşvik edilmesi · Uzlaştırıcı ve yatıştırıcı politika önerilerinde bulunulmasına devam edilmesi

14 “Afrika'daki Dördü Zirve Sonrası Bildiri: Terörle Mücadele Vurgusu”, TRT Haber, 20 Ekim 2021.

TÜRKİYE'NİN TEDRİCİ AFGANİSTAN POLİTİKASI

Murat Aslan

10

2021'İN ÖZETİ

- 1 ABD ve NATO'nun askeri varlığı yirmi yıllık bir sürecin sonunda geri çekilmiştir.
- 2 Taliban yeni bir söylem ve imaj arayışıyla Afganistan'ın yönetimini ele geçirmiştir. Ancak Afgan halkı ve uluslararası toplum Taliban'ın asli niyetine şüphe ile yaklaşmıştır.
- 3 Taliban'ın geleneksel bir hedef haline gelmesiyle birlikte, Taliban iktidarının ilk günlerinden itibaren DEAŞ tehdit haline gelmiştir.
- 4 Türkiye, Taliban yönetimine tedrici ve tedbirle yaklaşmış, öncelikle eylemleri gözlemlemek istemiş ancak insani yardım gibi hususları Taliban'ın yaklaşımına endekslememiştir.

GÜVENLİK VE ASKERİ GELİŞMELER

ABD ve Taliban arasında 29 Şubat 2020'de imzalanan memoranduma uygun olarak Amerikan ordusu ve NATO, Afganistan'dan ABD başkanlık seçimleri nedeniyle gecikmeli olarak çekilmiştir.¹ İmzalanmış olan memorandum Taliban'ın asli talebine uygun olarak tüm yabancı güçlerin Afganistan'dan ayrılmasını gerektirmiştir.² ABD'de Ocak'ta iş başına gelen Biden yönetimi Ağustos sonunda geri çekilmenin tamamlanmasına işaret ederken hızlı planlama ve icra Afgan toplumunda hayal kırıklığına neden olmuş ve istenmeyen görüntüler ortaya çıkmıştır. Taliban ile yürütülen görüşmeler konusunda yeterince bilgilendirilmemiş Afgan hükümetinin³ ve Afgan güvenlik kuvvetlerinin Taliban'ı dengelemesi ve hızla ülkede kontrolü ele geçirmesinin önüne geçmesi öngörülmüş ancak beklenti boşa çıkmıştır.

Afganistan Silahlı Kuvvetleri (ANA), muhtelif tipte polis (ANP) ve istihbarat örgütü olan Milli Güvenlik Direktörlüğü (NDS) önce kırsal alanda çökmüştür.⁴ Bahse konu dağılmanın iki farklı yönü bulunmaktadır. Birincisi Afgan güvenlik kuvvetlerinin, kırsaldaki ilçelerde izole haldeki üslere konuşlandırılmış olmasıdır. Bu nedenle Taliban kırsalda rahat hareket etmiş, dışı dokunur dirençle karşılaşmadan bayrak göstermiştir. İkinci husus Taliban'ın stratejisi ile ilgili olup güvenlik kuvvetlerine silahlarını bırakmaları karşılığında küçük bir ödeme ile evlerine özgürce seyahat etmeleri vadedilmiştir.⁵ Sonuçta Afgan güvenlik güçlerinin yetersiz ve uygun olmayan üslenmesi ve Taliban'ın akil stratejisi komşu ülkelerle

1 "US and NATO Start to Formally Withdraw Troops from Afghanistan", BBC, 1 Mayıs 2021.

2 "Afghanistan: US-Taliban Deal Hastened Afghan Collapse, Defence Officials Say", BBC, 29 Eylül 2021.

3 Rant Farr, "The Afghan Peace Agreement and Its Problems", E-International Relations, 6 Nisan 2020, <https://www.e-ir.info/2020/04/06/the-afghan-peace-agreement-and-its-problems>, (Erişim tarihi: 13 Kasım 2021).

4 Jonathan Schroden, "Lessons from the Collapse of Afghanistan's Security Forces", *Combating Terrorism Center*, Cilt: 14, Sayı: 8, (Ekim 2021).

5 "Interview with a former Afghan officer, 12 Eylül 2021.

hudut kapılarının süratle kontrol altına alınmasına ve Kabil başta olmak üzere kalabalık nüfusun yaşadığı alanlara süratle ilerlenmesine imkan tanımıştır.

Taliban liderliğinin ABD ile imzalanan memorandumun gereklerine saygı gösterdiği görülmüştür. Nihayetinde icra edilen geri çekilme, yirmi yıllık çatışma ve gerginlik sürecini Taliban lehine zaferle sonuçlandırmıştır. Bu bağlamda Taliban kendi unsurlarını çatışmadan kaçınma ve yanlış anlaşılmaktan uzak durma konusunda ikaz etmiş, böylece ABD unsurlarının anlaşmaya uygun olarak çekilmesi ve otoritenin düzen içinde Taliban'a geçmesi sağlanmıştır. Taliban unsurları yabancı askerlerden uzak tutulurken 31 Ağustos 2021'de tamamlanması gereken

Afgan güvenlik güçlerinin yetersiz ve uygun olmayan üslenmesi ve Taliban'ın akil stratejisi komşu ülkelerle hudut kapılarının süratle kontrol altına alınmasına ve Kabil başta olmak üzere kalabalık nüfusun yaşadığı alanlara süratle ilerlenmesine imkan tanımıştır.

geri çekilmenin keskin bir şekilde uygulanmasını talep etmiştir. Amerikan geri çekilmesi Afgan toplumunun tepkisini ve ülkeden muhtemel toplu “kaçış”ı yönetmeyi öngörmüş olsa da uygulama başarısız kalmıştır. Türkiye dışındaki ülkeler askeri varlıklarını geri çekerken askeri birlikler için güvenli çıkış arayışına girmiş ancak sivil talepleri ve Afgan hükümetinin çöküşüne yönelik entegre bir yaklaşımı sergilememişlerdir.

Aslında farklı fraksiyonlardan müteşekkil bir yapıya sahip olan Taliban, geri çekilme sonrasında süratle dönüşüm içine girmiş ve halk önünde bir nizam dahilinde yürüyüş yapan düzenli ve üniformalı güç imajı oluşturmaya çalışmıştır. Böylece devlet sisteminin devam ettiğine ve yeni bir dönemin başladığına yönelik mesaj verilmiştir. Ayrıca ABD'nin geride bırakmak zorunda kaldığı

silah, araç, gereç ve mühimmatı tahrip etmeye çalışmasına rağmen Taliban hava araçları başta olmak üzere 85 milyar dolar değerinde askeri teçhizatı ele geçirmiş, Kandahar'da bir UH-60 genel maksat helikopterini uçurmayı başarmıştır.⁶ Zırhlı personel taşıyıcıları ve değişik evsafa silah ve gereç Afgan şehirlerinde sergilenmiş ve bu araçlar Taliban mensuplarınca işletilmiştir. Bu kapsamda Taliban'ın Afgan Silahlı Kuvvetlerinin pilotlarını göreve çağırması sonrasında Amerikan silahlarını envanterine dahil ederek kullanmaya başlama niyeti olduğu anlaşılmıştır.⁷ Şahit olunan bu gelişmelerde sonra Taliban'ın tahrip olmuş askeri

6 “Taliban has Access to \$85 Billion US Weapons, Republican Congressman Warns”, *Independent*, <https://www.independent.co.uk/tv/news/taliban-has-access-to-85-billion-us-weapons-v93e11819>, (Erişim tarihi: 14 Kasım 2021).

7 Rahim Faiez, “Taliban Urge ex-Afghan Military Pilots to Stay, Serve Nation”, *AP News*, 10 Kasım 2021, <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-islamic-state-group-zabihullah-mujahid-tajikistan-7706909db19c59f15a845a8282ff2a4c>, (Erişim tarihi: 14 Kasım 2021).

altyapıyı canlandırması ve insan kaynaklarını tamamlamasını müteakip bölgesel dinamiklere meydan okuyabilmesinin olabilirliği tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Taliban'ın güvenlik sektöründe halen yeniden yapılandırma ve reform sürecinin erken safhasında olduğu dikkate alınmalıdır.

Kapasite bağlamında güçlenen Taliban, güvenlik sorumluluğunu üstelenmesiyle birlikte, Afganistan'da meydan okumalarla karşılaşmıştır. Öncül ve öncelikli tehdit Hamid Karzai Uluslararası Havalimanı girişinde DEAŞ tarafından intihar saldırısı ile vücut bulmuştur.⁸ Böylece gayrinizami nitelikten nizami sisteme kendini devşiren Taliban bir anda açık hedef haline gelmeye başlamıştır. Müteakiben Şii Hazaralar ile Afgan kültüründe “tekke” olarak anılan camiler radikal örgütlerin saldırılarına hedef olmuştur. Amerikan müdahalesinden önce Şii topluma yönelik uyguladığı sert politika ve müdahaleleri bilinmesine rağmen Taliban Şii camilerini koruma yükümlülüğünü ilan etmiştir. Taliban'a yönelik ikinci tehdit çoğunlukla Taciklerin yaşadığı Penşir Vadisi'nde örgütlenen Ahmet Şah Mesut'un oğlunun Milli Direniş Cephesi'nden gelmiştir.⁹ Taliban bölgeye girip zafer ilan etmiş olsa da Taciklerin aksi açıklamaları kafaları karıştırmıştır. Öte yandan mücahitlerin organize olamadıkları ve çoğunlukla ülkeyi terk ettikleri; dış destek almadan tekrar teşkilatlanmaları ve bir direniş kalkışmalarının ise mümkün olmadığı bilinmektedir.

Afganistan için diğer bir tehdit sivil kargaşa olup özellikle kadın hareketi ön plana çıkmaktadır.¹⁰ Afganların, herhangi bir uygulamayı protesto etmek için kolayca bir araya gelebildikleri ve gösteri icra ettikleri geçmişten gelen bir vakiydir. Bu nedenle Taliban'ın geçiş süreci ve bu süreç boyunca uygulamaları Afgan toplumunu sokaklara dökebilecek; kötüleşen hayat koşulları ve güvenlik durumu nedeniyle gösteriler icra edebilecektir. Taliban'ın böyle sokak gösterilerine ve protestolara alışık olmadığı dikkate alınırsa verilecek tepki daha büyük toplumsal hareketleri tetikleyebilecek niteliktedir. Diğer taraftan Afgan halkının çoklu etnik yapısı, mezhebi ve sosyal yapısı gündemi oluşturan ve sosyal uyumun sorgulanmasına yol açan hususlardır. Taliban'ın ziyadesiyle Peştun hareketi olduğuna yönelik iddialar olsa da Taliban içinde farklı etnik kökeni olan kişilerin olduğu dikkate alınmalıdır. Bu nedenle sosyal rahatsızlık bağlamında etnik kökenden ziyade hoşnutsuzluğun ana motivasyon kaynağı olması beklenebilir.

8 Sayed Ziarmal Hashemi, Rahim Faiez, Lolita C. Baldor ve Joseph Krauss, “Kabul Airport Attack Kills 60 Afghans, 13 US Troops”, AP News, 27 Ağustos 2021, <https://apnews.com/article/europe-france- evacuations-kabul-9e457201e5bbe75a4eb1901fedee7a1>, (Erişim tarihi: 15 Kasım 2021).

9 Ali Latifi, “Growing Concerns for Panjshir Residents as Taliban Claims Victory”, Aljazeera, 6 Eylül 2021.

10 Zeba Siddiqui ve Parniyan Zemaryalai, “Protests Get Harder for Women Amid Risks and Red Tape”, Reuters, 4 Ekim 2021.

“

Taliban dahil tüm taraflarla diyalogu sürdürüyoruz. Şu anda ülkenin bir sakinleşmesi lazım. Şu ana kadar Taliban’ın verdiği mesajları da olumlu karşıladığımızı söylemek isteriz; gerek yabancılara gerek diplomatik misyonlara gerekse kendi halkına yönelik. Umarım eylemlerde de bunu görürüz. Biz Türkiye olarak kardeş Afganistan’ın ekonomik kalkınmasını, istikrarını, barışını ve huzurunu desteklemeye devam edeceğiz.

Mevlüt Çavuşoğlu
T.C. Dışişleri Bakanı

”

SİYASİ GELİŞMELER

Afganistan eski Devlet Başkanı Eşref Gani’nin ülkeden kaçması idari çöküşün asli nedenidir.¹¹ Afgan devletinin farklı etnik ve mezhebi toplumlara uzlaştırılması beklenen “başı” toplumun uyumunu sağlaması gerekirken ülkeyi ansızın terk etmiştir. Ülkenin birliğini ve dirliğini temsil eden devlet başkanı geride çöken bir devlet ve ümitsiz bir toplum bırakmıştır. Bu nedenle Gani’nin ani kaçıışı ülkede bir şok dalgası oluştururken Taliban’ın beklenenden önce ülkede hakimiyet kurmasının önünü açmıştır. Tüm bu gerçekler ışığında, Afganistan’daki siyasi gelişmelerin üç farklı başlık altında incelenmesi mümkün görünmektedir. Bunlar iç, bölgesel ve küresel gelişmelerdir.

İç politika, siyasetin ilk kolu bağlamında, Taliban’ın ülkede olumlu atmosfer oluşturma maksatlı olumlu söylemleriyle şekillenmiştir. Bu çerçevede Taliban, zihniyetinin “değiştirdiği” iddiasını süreklilik içinde vurgulamıştır. İcra edilen basın konferansları ve sosyal medya iletişiminde akıllıca seçilen “propaganda cümleleri” ile insan eseri olan 2004 Anayasası yerine Şeri kurallar çerçevesinde kapsayıcı bir yönetim sözü vermiştir.¹² Bu kapsamda eski Devlet Başkanı Hamid Karzai ve devletin üst düzey yöneticisi Abdullah Abdullah ile müzakereler yürütülmüştür.¹³ Ancak yapılan görüşmeler basına servis edilen resimlerden

11 “Kabul Falls to the Taliban as the Afghan Government Collapses and the President Flees”, *The New York Times*, 15 Ağustos 2021.

12 Emerson T. Brooking, “Before the Taliban Took Afghanistan, It Took the Internet”, *Atlantic Council*, 26 Ağustos 2021.

13 “Karzai, Abdullah Meet Taliban Political Office Members in Kabul”, TOLO News, 22 Ağustos 2021, <https://tolonews.com/afghanistan-174343>, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2021).

öteye geçememiş, nihayetinde kurulan geçici hükümet Taliban'ın iç dinamiklerine uygun olarak tesis edilmiştir.

Taliban'ın 2021'in Eylül ve Ekim aylarında asli gayretini devlet yönetiminde rüştünü ispat ve yeni rejimin hem Afgan halkı hem de uluslararası toplum tarafından tanınması teşkil etmiştir.¹⁴ Bu kapsamda öncelikle çökmüş ekonominin yeniden ayağa kaldırılmasına öncelik verilmiş ve hızlıca yapılan düzenlemeler ile zayıf Afgan ekonomisi düzene sokulmaya çalışılmıştır. Bankacılık sistemi, nakit para talebi nedeniyle işlemez hale gelirken yerel piyasalara "güven" verecek açıklama ve eylemlerde bulunulmuştur. Dış yardıma tamamen bağımlı olan sağlık sektörü tıkanmıştır. Daha da önemlisi Afgan hükümetinin yetmiş insan gücü can kaygısıyla ülke içinde gizlenmeye veya ülkeyi terk etmeye başlamış ve insan kaynağı en belirgin sorun haline gelmiştir. Bu nedenle Taliban yaptığı çağrıda tüm devlet görevlilerini Afgan hükümeti devam edermişçesine görevlerine dönmeye çağırması ve devamlılığın sağlanacağını vurgulamıştır.

Taliban için diğer bir kaygı uluslararası toplum nezdinde meşruiyet ve bağlantılı bir şekilde bir aktör olarak tanınması olmuştur. ABD ile imzalanan memorandumda sıklıkla ABD'nin Taliban'ı tanımadığı dile getirilmiş ancak Taliban'a anlaşma sınırları içinde kalması halinde bazı sözler verilmiştir. Esasen memorandum dolaylı (*de facto*) tanıma şeklinde değerlendirilebilecektir. Diğer taraftan Çin fırsatı değerlendirerek Taliban heyetini Pekin'de ağırlayarak Taliban'a ümit verecek şekilde basına kabul fotoğrafları servis edilmiştir.¹⁵ Çin'in gayretlerine paralel olarak Pakistan, Taliban'ın tanınma talebinin deruhte edilmesinde ara bulucu rol oynamıştır. Öte yandan Rusya haricindeki diğer devletler Taliban'a desteğini insan haklarına (özellikle kadın haklarına) saygı ve söylemler yerine sahadaki uygulamaları görmek koşuluna bağlamıştır. Dolayısıyla Taliban için uluslararası toplumla tesis edilecek ilişkilerde Türkiye bir başka seçenek olarak belirmiş ve iç-dış tanınırlık bağlamında katalizör olarak algılanmıştır.

Türkiye, 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan ile temasında iki kulvarlı siyaset izlemiştir. Bu kapsamda öncelikle Afganistan'da meydana gelen gelişmelere yönelik küresel siyaset takip edilirken Afgan yönetimi ile küresel yapı arasında arabuluculuk yoluna gidilmiştir.

14 Hasib Danisk Kozai, "Exclusive Interview: Karzai Says Taliban's International Recognition Requires Internal Legitimacy", VOA, 17 Ekim 2021, <https://www.voanews.com/a/exclusive-interview-karzai-says-taliban-s-international-recognition-requires-internal-legitimacy/6274709.html>, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2021).

15 John Calabrese, "China's Taliban Conundrum", East Institute, 21 Eylül 2021, <https://www.mei.edu/publications/chinas-taliban-conundrum>, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2021).

TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASINDAKİ DİNAMİKLER

Türk-Afgan ilişkileri genellikle son yüzyıl içindeki gelişmelerle açıklanıyor olsa da etkileşimi daha da geriye götürmek gerekmektedir. Türk ve Afgan toplumları arasındaki ilişkilerin 1200'lerde Afganistan'ın Belh şehrinde Konya'ya gelen Mevlana Celaleddin gibi sembol isimlerle açıklamak ve paylaşılan ortak kültürü resmetmek mümkündür. Aynı şekilde fıkraları ve nükteleriyle tanınan Nasreddin Hoca hikayelerinin modern Afganistan'da anlatılıyor olması da şaşırtıcı değildir. Söz konusu kültürel yakınlık Türk ve Afgan toplumlarının zor anlarında birbirlerine kalpten ve karşılıksız yardımda bulunmalarını açıklamak için yeterlidir.

Türkiye'nin, 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan ile temasında iki kulvarlı siyaset izlemiştir. Bu kapsamda öncelikle Afganistan'da meydana gelen gelişmelere yönelik küresel siyaset takip edilirken Afgan yönetimi ile küresel yapı arasında ara buluculuk yoluna gidilmiştir. Afganistan'a yapılan müdahale sonrasında NATO'ya bağlı Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvvetinin 2002 ve 2005'te komuta sorumluluğu üstlenilmiş ancak hiçbir muharip görev alınmamıştır. Öte yandan tesis edilen il yapılandırma timleri marifetiyle binden fazla imar veya yardım projesine imza atılmıştır.¹⁶ Sonuç olarak Türkiye sivil-asker iş birliği olarak bilinen sağlık, tarım, eğitim ve güvenlik destek faaliyetlerine ağırlık vermiştir.

ABD birliklerinin ve NATO'nun Kararlı Destek Misyonu'nun Afganistan çekilme kararı sonrasında hem ABD hem de NATO cenahında Türkiye'nin Afganistan'da kalmasına yönelik beklenti oluşmuştur.¹⁷ Bu çerçevede Kabil Uluslararası Havalimanı'nın işletilmesi ile ilgili kaygılar ana gündemi teşkil etmiştir. Havalimanının Afganistan'da faaliyet gösteren yabancı diplomatik misyonlar, uluslararası örgütler, sivil yardım kuruluşları ve yabancı şirket/vatandaşlar için tek giriş-çıkış kapısı olması nedeniyle işletilmesi Türkiye'den talep edilmiştir. Uzun süren koordinasyon sonrasında Türkiye, havalimanının işletilmesi talebini kabul etmiş ancak Afgan devletinin ve hükümetinin Taliban karşısında dağılması sonrasında planlanan süreç askıya alınmıştır. Nitekim Taliban Türkiye dahil tüm yabancı askeri varlığın ülkeyi terk etmesi hususunda ısrarcı olmuştur. Bununla beraber Türkiye güvenlik kaygıları nedeniyle sivil bir birimin havalimanını işletmesine ilgi duymamıştır. Bahse konu

¹⁶ Merve Aydoğan, "Turkey's Long Involvement in NATO Mission in Afghanistan", Anadolu Ajansı, 19 Haziran 2021.

¹⁷ Ragıp Soylu ve Levent Kemal, "EXCLUSIVE: Turkey and Taliban Close to Deal on Kabul Airport", Middle East Eye, 28 Ağustos 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/afghanistan-turkey-taliban-close-deal-kabul-airport>, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2021).

tercihte Taliban tarafından sağlanabileceği ifade edilen güvenliğin niteliğine yönelik belirsizlik ön plana çıkmıştır.

Türk dış politikasında Afganistan konusu 2021'de bir öncelik halini alırken ihtiyatlı ve tedrici bir yapıcı stratejiye ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda Türkiye, Afgan Dışişleri Bakan Vekili Emir Han Mütteki başkanlığında bir heyeti göndermiştir.¹⁸ Mütteki'nin yaptığı açıklamada Türkiye'nin Afganistan'a sağlayabileceği teknik desteği ve kış öncesinde temin edilebilecek insani yardımı ön plana çıkarttığı görülmüştür. Türkiye ise insani yardım bağlamında olumlu yaklaşımını tekrar etmiş ve uluslararası toplum için önemli bir parametre olan Afgan kız okullarının açılmasına yönelik başarılı bir katkı sağlamıştır.¹⁹ Sonuç olarak Türkiye, belirsizliklere rağmen dengeli bir Afganistan politikası izlemeyi tercih etmiş, Taliban'ı Afgan halkının ve uluslararası toplumun beklentilerine uyum sağlama konusunda cesaretlendirmiştir.

2022'DE MUHTEMEL GELİŞMELER

Afganistan'da 2021'de meydana gelen gelişmeler dikkate alındığında ülkenin halen bir kaygı nedeni olduğu ve 2022'de de aynı kaygının devam edebileceği öngörülmektedir. Bahse konu kaygıları güvenlik, ekonomi, hizmetler ve vatandaş/insan hakları şeklinde özetlemek mümkündür. Esasen bu konu başlıklarının ele alınmasıyla tahmine dayalı bir analize gerek kalmamakta, karşılaşılabilecek resim kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda 2022 için aşağıdaki tespitler yapılabilir.

Güvenlik durumunun kırılgan olduğu ve aynı şekilde devam edeceği beklenmektedir. DEAŞ tehdidi ve daha önce iktidarda olup şimdi yeraltına çekilen mücahit grupların düşük profilli bir risk unsuru olabileceği düşünülmektedir. Bu grupların Taliban'a karşı güç kazanıncaya kadar pasif savunmada kalabileceği değerlendirilmelidir. Öte yandan ABD işgalinde yaptığı gibi kendini pasif hale getiren bu grupların en az iki yıllık bir toparlanma sürecine ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca afyon ekimi ve uyuşturucu ticaretinin Afganistan'a yönelik güvenlik değerlendirmelerinde ana referans noktası olduğu bilinmektedir. Taliban'ın gelecekteki uyuşturucu üretimi ve kullanımına yönelik karşıt politikası kapsamında uyuşturucu ağının güvenlik durumunu menfi etkilemesi beklenmektedir. Türkiye'nin böyle bir güvenlik tablosunda oynayabileceği rol Taliban ile muhalif haline gelen gruplar arasında –tüm Afgan taraflar uzlaşabilirse– ara bulucu rolü oynamak ve DEAŞ ile mücadeleye katkı sağlamak olabilecektir.

¹⁸ "Ankara Ziyareti Sonrası Taliban'dan Açıklama", NTV, 16 Ekim 2021.

¹⁹ Selma Kasap, "Türkiye Maarif Vakfının Afganistan'daki Okullarında Kız Öğrenciler Eğitime Başladı", Anadolu Ajansı, 9 Kasım 2021.

İkinci başlık bağlamında Afgan ekonomisi dış yardıma odaklı yapısıyla birlikte GSMH’nin uyuşturucu üretimi ve ticaretine bağlı olduğu bilinmektedir. Afganistan’da tamamen yerel düzeyde kalan üretim kısıtlı olup komşu ülkelerden yapılan ithalat gündelik hayatın sürdürülmesi için elzemdir. Bu eğilimin 2022’de değişmesi beklenmemektedir. Ancak döviz kıtlığının Afgan halkının acil ihtiyaçlarının ithalat yoluyla karşılanmasında sıkıntılara yol açabileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla insani yardımların ön plana çıkacağı önümüzdeki süreçte Türkiye uluslararası toplumun çabalarının koordine edilmesinde etkin rol oynamak durumundadır. Taliban, Afgan halkının temel ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalması veya tahrip edilmiş altyapı ve yetişmiş insan gücü eksikliğinin

Türkiye’nin böyle bir güvenlik tablosunda oynayabileceği rol Taliban ile muhalif haline gelen gruplar arasında –tüm Afgan taraflar uzlaşabilirse– ara bulucu rolü oynamak ve DEAŞ ile mücadeleye katkı sağlamak olabilecektir.

yanı sıra mali sorunlar nedeniyle de “yeterlilik” problemleri yaşayacağı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle Taliban’ın idari kapasitesinin halk nezdinde “yetersizlik” şeklinde algılanması kuvvetli bir olasılıktır. Türkiye şartlar olgunlaştığında katkı sağlayabilecek diğer ülkelerle birlikte ülke yardımı faaliyetleri başlatabilecek ve Afgan halkı için temel hizmetlerin karşılanmasına girdi sağlayabilecektir.

Siyasi hususların iki başlıklı bir yaklaşımla ele alınması, bu bağlamda iç ve dış siyasi gelişmelere odaklanılması gerekmektedir. İç siyaset, Taliban’ın şura sistemi ile şekillenmekle birlikte halkın iradesi bahse konu şuraya yansımamakta ve Taliban liderliği için bir referans olmamaktadır.

Türkiye’nin iç siyasete yönelik girdisi gelişmeleri takip etmek ve evrensel hale gelmiş değerlerin Taliban tarafından dikkate alınmasını tavsiye etmektir. Dış politika ise bölgesel rekabetin ön plana çıktığı bir zeminde şekillenmekte, Afgan halkının beklentileri öncelik olmadığı gibi dış aktörlerin çıkarlarının üstünde bir olgu da değildir. Öte yandan dış politik tercihler Afgan yönetiminin inisiyatifinde olup meşruiyetini sağlayacak olan ise Afgan halkının onayıdır. Bu nedenle dış politik tercihlerde Türkiye’nin Afgan yönetimine herhangi bir husus dikte etmesi mümkün değildir.

Son bağlamda Taliban’ın farklı anlayış ve yoruma sahip gruplardan oluşması nedeniyle Afgan vatandaşlarının haklarına yönelik hassasiyetlerin unutulmaması gerekmektedir. Bu nedenle ülke genelinde vatandaşların birbiri ile uyumsuz farklı uygulamalara maruz kalması muhtemel görünmektedir. Dolayısıyla 2022’de yaşama saygı, adalet sisteminde eşit ve hakça muamele, fırsat eşitliği ve hizmete erişim gibi temel insan haklarında sorunlar yaşanması beklenmelidir. Türkiye insan haklarına uyum konusunda Taliban’a tavsiyelerde bulunabilmelidir.

2022'YE YÖNELİK PROJEKSİYON

Müteakip dönem Taliban yönetimindeki tutarlılığa tabi olarak bir yeniden yapılanma süreci olacaktır. Bu bağlamda Afganistan'a yönelik cesur adımların atılabilmesi için Taliban'ın söylem ve eylemlerin dikkatle takip edilmesi gerekmektedir. Öte yandan uluslararası toplum ile koordine içinde ve Taliban'ın talep etmesi halinde Türkiye insani ve teknik yardım konusunda pozitif bir gündemi benimseyebilecektir. Nihayetinde Türkiye'nin tedrici ve ihtiyati bir yaklaşımla Afganistan politikası üretmesi beklenmelidir.

TABLO 1. TÜRKİYE-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİNDE 2022 ÖNGÖRÜLERİ

KONU	AFGANİSTAN	TÜRKİYE	AÇIKLAMA
Teknik Yardım	Taliban kamu hizmetlerinin sağlanması ve devlet fonksiyonlarının yürütülmesi konusunda yardım talep etmektedir. Çin ve Hindistan alternatif ülkeler olarak Türkiye yerine Afgan yönetimine yardımda bulunabilir.	Türkiye halen Katar ile koordineli olarak teknik yardımda bulunmaktadır.	Teknik yardım yapılması halinde Taliban yönetimi uluslararası toplumun beklentilerine cevap verebilir.
İnsani Yardım	Afgan günlük hayatı kötü ekonomi ve mal/hizmet sıkıntısı nedeniyle gün geçtikçe kötüleşebilir. Kış koşullarında ve bahar aylarında yaşanan sel felaketlerinde Afganistan'da insanlık dramları yaşanabilir. Taliban yönetimi gönderilen yardım malzemelerine yönelik engelleyici faktörleri önleyerek insani yardımın ihtiyaç duyulan bölgelere ulaştırılmasını sağlayabilir.	Türkiye, Kızılay, AFAD ve TİKA marifetiyle insani yardımların ulaştırılmasında bir mekanizma tesis edebilir.	İnsani yardımların, süratle organize edilmesi gerekmektedir.
Tanıma	Taliban uluslararası tanınma istikametinde talepkar olabilir ve Türkiye'nin bu konuda aracı olmasını isteyebilir.	Türkiye Taliban'ın söylem ve eylemlerindeki tutarlılığa odaklanabilir ve tedrici stratejisine devam edebilir.	Denge dahilinde teşkil edilen bir yaklaşımla Afganistan'da doyum noktasına ulaşılabilir. Marjinal hale gelmiş kişi ve gruplarla barış ve uzlaşma niyeti olduğu takdirde Türkiye katkıda bulunabilir.

ÇIKMAZDAN ÇÖZÜME

KARABAĞ SORUNU

EDİTÖRLER

**MUHİTTİN ATAMAN
FERHAT PİRİNÇÇİ**

dr.com.tr, babel.com, kitapyurdu.com, idefix.com

[setavakfi](https://www.setavakfi.org) [setav](https://www.setav.org) [setavakfi](https://www.setavakfi.org)

www.setav.org - kitap@setav.org

(0212) 395 11 00

 SETA

TÜRKİYE'NİN GÜNEY KAFKASYA'DA ARTAN ROLÜ

Muhittin Ataman

11

2021'İN ÖZETİ

- 1 Bazı raporlara göre, Azerbaycan askerleri 12 Mayıs'ta Ermenistan-Azerbaycan sınırındaki iki bölgede Ermenistan topraklarına girmiştir.
- 2 Ermeni ve Azerbaycan güçleri 7-15 Temmuz arasında farklı sınır noktalarında çatışmıştır.
- 3 8 Kasım'da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan topraklarının Ermeni işgalinden kurtarılmasını kutlamıştır.
- 4 Azerbaycan ile Ermenistan arasında 14 Kasım'da sınırda çıkan çatışmalarda yedi Azerbaycan askeri hayatını kaybetmiş ve on asker yaralanmıştır.

GİRİŞ

28 Eylül-8 Kasım 2020 arasında gerçekleşen ve kırk dört gün süren İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra Azerbaycan zafer kazanmış ve topraklarının çoğunu Ermeni işgalinden kurtarmıştır. Çatışma sırasında her iki taraftan da 6 binden fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Savaşın sonunda Rusya'nın ara buluculuğu ile iki taraf arasında imzalanan barış anlaşmasına göre Ermenistan, Dağlık Karabağ'ın büyük bir kısmından ve çevre bölgelerinden çekilmiş ve Azerbaycan bölgenin kontrolünü geri almıştır.

Üstelik Ermenistan, vatandaşların, araçların ve malların her iki yönde sınırsız hareketine ve Türkiye ile Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasında Hazar Denizi üzerinden doğrudan bir bağlantıya izin verecek olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan arasında bir ulaşım ve iletişim hattı olan Zengezur Koridoru'nu açmayı kabul etmiştir.¹

Azerbaycan ile Ermenistan arasında süregelen sınır krizi 2021'de de devam etmiştir. 12 Mayıs 2021'de gerçekleşen ilk sınır çatışmasından sonra yıl boyunca iki ülke arasında birkaç sınır çatışması patlak vermiştir. Sınır geriliminin ana kaynağı, Ermenistan'ın hem Türkiye hem de Azerbaycan ile sınırlarını tanımasından dolayı Ermenistan-Azerbaycan sınırının çizilmemesidir.

Ermenistan'ın ateşkesi ihlal etmesinin iki temel nedeni vardır. Ermeni yetkililer, Rusya'dan askeri destek ve Batı'dan ise siyasi ve diplomatik destek isteyerek konuyu uluslararası arenaya taşımaya çalışmaktadır. ABD, Fransa, Almanya ve Yunanistan gibi çoğu Batılı ülke Ermeni devletine desteğini açıklarken çatışma ve şiddet kullanımından dolayı Azerbaycan'ı suçlamaktadır. Ermenistan Rusya'dan askeri destek istemesine rağmen Rusya'nın olumlu yanıt vermediği ve bunun yerine çatışan taraflar arasında ara bulucu ve danışmanlık yaparak krize

1 Muhittin Ataman, "Azerbaijan's Victory in Karabakh", *Daily Sabah*, 11 Kasım 2020.

müdahale ettiğini belirtmekte fayda vardır. İkincisi Ermenistan bu durumu iç siyasi amaçları için kullanmaktadır. Bu nedenle sık sık ateşkesi ihlal etmiş ve sınırdaki Azerbaycan birliklerine ateş açmıştır.

Azerbaycan, topraklarının çoğunu özgürleştirdikten sonra belirlediği bazı ana hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. İlki Nahçıvan’a koridor oluşturmaktır. Azerbaycan’ın ikinci hedefi ise toprak bütünlüğünün tanınması yoluyla bir barış anlaşmasının dayatılmasıdır. Üçüncüsü de Ermenistan’a mayın tarlası haritalarını teslim etmesi için baskı yapmaktır. Azerbaycan –Türkiye sayesinde– Dağlık Karabağ’da bulunan topraklarını Ermeni işgalinden kurtarabilmiştir. Ana bölgesel krize etkin müdahalede bulunmasının ardından Türkiye, Güney Kafkasya’daki rolünü önemli ölçüde artırmış ve bölgedeki güvenlik ve istikrar çabalarına katkıda bulunmaya başlamıştır.

Ana bölgesel krize bulunduğu etkin müdahalesinin ardından Türkiye, Güney Kafkasya’daki rolünü önemli ölçüde artırmış ve bölgedeki güvenlik ve istikrar çabalarına katkıda bulunmaya başlamıştır.

TÜRKİYE’NİN KARABAĞ POLİTİKASININ DİNAMİKLERİ

Türkiye-Azerbaycan İttifakının Pekişmesi

Azerbaycanlılar tarafından “bağımsızlık savaşı” olarak da bilinen İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye’nin Azerbaycan’a koşulsuz desteği, Tür-

kiye-Azerbaycan stratejik ortaklığını pekiştirmede önemli bir adımdır. Savaş boyunca Azerbaycan’ın tek gerçek destekçisi olan Türkiye, sadece Azerbaycan’ın öz güvenine ve karadaki savaşma gücüne büyük katkı sağlamamış aynı zamanda Bakü’ye belirleyici stratejik ve modern silahlar sağlamıştır. Başta insansız hava araçları (İHA) olmak üzere Türk yerli ve milli silah sistemlerinin etkin kullanımı Azerbaycan’ın zaferine ve işgal altındaki topraklarını kurtarmasına büyük katkı sağlamıştır.² Bu destek Türkiye-Azerbaycan ittifakının ve Türkiye’nin artan caydırıcı askeri gücünün somut bir göstergesi olarak kayıtlara geçmiştir.

Türkiye savaşın başlangıcından itibaren Azerbaycan’a siyasi, askeri, diplomatik, psikolojik, sosyal ve kamu diplomasisinde tam destek vermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın da belirttiği gibi “Türkiye, dostu ve kardeşi

2 Muhtetin Ataman ve Ferhat Pirinççi, “The Karabakh Conflict: From a Frozen Artificiality to an Inevitable Solution”, *Karabakh: From Conflict to Resolution*, ed. Muhtetin Ataman ve Ferhat Pirinççi, (SETA Yayınları İstanbul: 2020), s. 17-38.

Azerbaycan'ın tüm imkanlarıyla ve tüm yüreğiyle yanında olmuştur".³ Bu ikili ilişkilerde "bir millet iki devlet" siyasi söyleminin gerçekleştiğini gösteren bir dönüm noktasıdır. Başka bir deyişle iki ülke arasındaki ittifak testi geçmiştir. Rusya, ateşkes gözlem misyonu ve ortak bir koordinasyon merkezi kurduktan ve cephe hatlarında devriye gezmek üzere Rus ve Türk silahlı kuvvetlerinden oluşan ortak bir barışı koruma misyonunu gönderdikten sonra, Türkiye Güney Kafkasya'daki askeri varlığını pekiştirmiş ve bölgede gerçek bir oyun değiştirici olmuştur. Türk askerleri ateşkesi denetlemek, mayın aramak gibi birçok faaliyet yürütmektedir. Türkiye –savaş sırasında olduğu gibi– istikrarın korunması ve diplomatik süreçlerin yürütülmesinde Azerbaycan'a koşulsuz destek vermeye devam etmektedir. Türkiye, Fransa gibi üçüncü ülkelerin Azerbaycan karşıtı açıklamalarına veya politikalarına karşı da sert tepki vermektedir. Bu nedenle Ermeni yetkililer ne zaman Azerbaycan'ı hedef alsalar Türkiye'yi de suçlamaktadır. Örneğin Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan, İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ı destekleyen Türkiye'ye atıfta bulunarak "Azerbaycan ve onu destekleyen güçler Ermenistan devletini, egemenliğini ve bağımsızlığını hedef almaktadır"⁴ demiştir. Türkiye'nin Azerbaycan ile derinleşen ve çeşitlenen ilişkileri ve Güney Kafkasya'da artan etkisi "bağımsızlık savaşı" sonrasında daha da belirgin hale gelmiştir.

Güney Kafkasya'da Bölgesel İstikrara Ulaşılması

Türkiye; Rusya ve İran gibi diğer bölge ülkeleri karşısında Güney Kafkasya'daki etkisini artırmıştır. Rusya ise iki savaştan ülke arasındaki barış anlaşmasının şartlarını belirleyerek ve Türkiye'yi barışı koruma ve gözlemlenme misyonunun dışında tutmaya çalışarak Türkiye'nin bölgesel nüfuzunu kontrol altına almayı hedeflemiştir. İran da Azerbaycanı Türkiye ile birlikte daha fazla adım atmaması konusunda tehdit etmeye başlamıştır. Ancak yeni gelişmeler hem Rusya'nın hem de İran'ın Türkiye'nin bölgedeki hayati rolünü kabul etmesini gerektirmektedir.

Türkiye, Azerbaycan ile sadece savaşta değil kurtarılan bölgelerin yeniden inşası ve bölgesel istikrarın sağlanmasında birlikte hareket edeceğini göstermiştir. Türkiye ve Azerbaycan bölgesel istikrara ulaşmak için defalarca kapsayıcı bir bölgesel girişimin kurulması çağrısında bulunmuştur. Türkiye, Rusya ve İran olmak üzere üç bölgesel orta güç ile birlikte Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan olmak üzere üç bölgesel küçük devlet bu bölgesel platformun bir parçası olmaya çağrılmıştır.

3 Bora Bayraktar, "Turkey's Karabakh Policy", *Karabakh: From Conflict to Resolution*, ed. Muhiittin Ataman ve Ferhat Pirinççi, (SETA Yayınları İstanbul: 2020).

4 Mariam Harutyunyan ve Emil Guliyev, "Armenia Announces Russia-Mediated Truce with Azerbaijan", *The Moscow Times*, 16 Kasım 2021.

“

İstikrar sadece Azerbaycan ve Türkiye için gerekli değildir. Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye ile iş birliği yaparsa Ermenistan da güvenlik ve refah kazanacaktır. (...) Bu konuda geniş bir vizyonumuz var. Gerektiğinde altı partili görüşmeler bile yapılarak tüm Kafkasya’nın güvenliği ve refahı için çok önemli adımlar atılabileceğini hepimiz biliyoruz. (...) Azeri kardeşlerimizin haklı davalarının da bugüne kadar olduğu gibi yanında olmaya devam edeceğiz.

”

Hulusi Akar
T.C. Milli Savunma Bakanı

MEVCUT DİNAMİKLER 2022’DE NASIL DEĞİŞEBİLİR?

Dağlık Karabağ Meselesinin Geleceği

Ermenistan, Azerbaycan’ın yasal ve meşru iddialarını yansıtan yeni gerçekleri sahada kabul ederse, Ermenistan ile iki komşusu Türkiye ve Azerbaycan arasında normalleşme ve yakınlaşma başlayabilir. Türkiye, Ermenistan’ı Batılı ülkelerin bölgeyi istikrarsızlaştırmaya yönelik kışkırtıcı çağrılarına kulak asması konusunda defalarca uyarmıştır. Türkiye, gelecekteki çatışmalarda Azerbaycan’ı desteklemeye devam edeceği konusundaki kararlılığını göstermiştir. Böylece Ermenistan’ı yeni bölgesel gerçekleri kabul etmeye çağırılmaktadır.

Görünen o ki Batılı ülkeler Ermenistan’ı yeni statükoyu kabul etmemeye teşvik etmeye devam edecektir. Batılı devletlerin hiçbiri, Azerbaycan’ın içinde yer alan ancak Ermenistan’ın desteklediği etnik Ermeni güçlerinin işgali altındaki Dağlık Karabağ bölgesinden bahsetmiyor. Ancak Batılı ülkeler, Türkiye’nin Azerbaycan’a askeri ve siyasi desteğini sert bir dille eleştirerek bölgedeki gerilimi artırmakla suçlamaktadır.

Türkiye’nin Azerbaycan’daki Askeri Varlığının Genişletilmesi

Türkiye’nin Güney Kafkasya’da artan askeri ve siyasi varlığının etkisi “yeni bir güç dengesinin habercisi” olmuştur.⁵ Bu nedenle Rusya dahil diğer aktör-

⁵ Burhanettin Duran, “Turkish Presence in Caucasus Ushers in New Balance of Power”, *Daily Sabah*, 14 Aralık 2020.

lerin tüm bölgesel projeksiyonlarda Türkiye'yi dikkate alması gerekmektedir. Türkiye'nin bölgede oyunun kurallarını değiştiren bir ülke olarak tanınması bazı yeni gelişmeleri zorunlu kılacaktır. Her şeyden önce Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkilerini normalleştirmek istiyorsa suçlayıcı söyleminden vazgeçmeli, yeni statükoyu kabul etmeli ve Türkiye'nin önerdiği çok taraflı ve bölgesel platforma katılmalıdır. Erivan yönetimi Bakü ile ilişkilerinde Ankara'yı da dikkate almak zorundadır.

İkincisi, Türkiye'nin bölgedeki artan varlığı sadece Kafkasya'da değil Orta Asya'da da bölgesel aktörlerle ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını gösteriyor. Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'ndaki kilit rolü diğer Türk devletleriyle iş birliğini geliştirmesi için bir fırsat sağlayacaktır. Ayrıca Nahçıvan Özerk Bölgesi'ni Azerbaycan'a ve Türkiye'yi Azerbaycan'a bağlayacak olan Zengezur Koridoru'nun planlanan açılışı, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle yeni ve doğrudan bir bağlantı kurmasını sağlayacaktır.

Üçüncü olarak yeni bölgesel güç dengesinde Türkiye'nin artan ağırlığı, küresel güçlerle ilişkilerinin yeniden tasarlanmasını kolaylaştıracağından Türkiye'nin etkisini Kafkasya'nın ötesine taşımaya izin verecektir. Öte yandan Türkiye ile rekabet içerisinde olan İran koridorun Türkiye'ye birçok avantaj sağlayacak olması nedeniyle tedirginliğini dile getirmiştir. Ankara ve Bakü yönetimleri ise bu koridorun bölgesel barış ve istikrara katkı sağlayacağına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yeni jeopolitik dengeler orta vadede İran'ı Türkiye ile iş birliği yapmaya zorlayacaktır.

Güney Kafkasya'da Türk-Rus İş Birliği

Ankara'nın Bakü'yü askeri danışmanlar ve Bayraktar TB2 İHA'ları gibi stratejik silahlarla desteklediği, Moskova'nın Erivan'a paralı asker ve silah sağladığı İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye ve Rusya karşı karşıya gelse de iki ülke işgal altındaki Azerbaycan topraklarının Ermeni işgalinden kurtarılması konusunda anlaşmıştır.

Rusya'ya kıyasla İran'ın Azerbaycan ile daha gergin ilişkileri vardır. Bölgesel gelişmeler konusunda Türkiye ve Azerbaycan'ın İran ile iş birliği yapmaları daha az olası görünmektedir. Hemen hemen tüm Batılı güçler Ermenistan'ı güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu nedenle Rusya, Tür-

Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkilerini normalleştirmek istiyorsa suçlayıcı söyleminden vazgeçmeli, yeni statükoyu kabul etmeli ve Türkiye'nin önerdiği çok taraflı ve bölgesel platforma katılmalıdır.

kiye ve Azerbaycan'ın birlikte çalışabileceği tek geçerli seçenek olmaya devam etmektedir.

TABLO 1. 2022'DEN BEKLENTİLER			
KONU	AZERBAJCAN'IN BEKLENTİLERİ	TÜRKİYE'NİN BEKLENTİLERİ	OLASI SONUÇLAR
Nagorno-Karabağ	Yeni sınır çatışmaları	Gözleme pozisyonunu sağlama	Küçük çatışmalar, sınır değişikliği olmayacak
Ermenistan ile ilişkiler	Muhtemel normalleşme	Sürece destek verme	Sınırlı ilerleme
Rusya'nın Müdahalesi	Yeni statükoyu devam ettirme	Rus etkisini dengeleme	Bölgede Rus hakimiyetini sürdürme
Batı'nın Müdahalesi	Suçlama ve taviz vermeye zorlama	Diplomatik destek sağlama	Anlamlı Batı etkisi olmayacak

TÜRKİYE'NİN PKK TERÖRÜYLE MÜCADELE STRATEJİSİ: BASTIRMA VE YOK ETME

Sibel Düz

12

2021'İN ÖZETİ

- 1 Türk güvenlik güçleri, sadece Türkiye'nin sınırlarında değil Irak ve Suriye topraklarında da PKK'dan kaynaklanan yakın tehditleri etkisiz hale getirmeye odaklanmıştır.
- 2 Türkiye'nin PKK'nın lider kadrosunu etkisiz hale getirmek için gösterdiği kararlılık örgütün yapısını, manevra özgürlüğünü, Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki seferberliğini sekteye uğratmıştır.
- 3 Türk İHA'ları gelişmiş İSTAR (istihbarat, gözetleme, hedef tespit ve keşif) ve ofansif taarruz kabiliyetleri sayesinde belirleyici bir terörle mücadele vasıtası olarak araçsallaştırılmıştır.
- 4 Savunma Bakanlığına göre 2021'in başından itibaren 2 bin 619 terörist etkisiz hale getirilmiştir.

GİRİŞ

2016'dan itibaren insansız hava araçlarına (İHA) dayalı, alan hakimiyeti ve liderlik hedefli bir terörle mücadele stratejisinin uygulanması, PKK'yı yıl boyunca etkisiz hale getirmiştir. 27 Mayıs 2019'da Hakurk'ta başlatılan Pençe-1 Operasyonu,¹ 12 Temmuz'da Pençe-2 Operasyonu² ile kuzeydoğuya genişletilirken elde edilen alan hakimiyetini daha da artırmak için 23 Ağustos'ta Pençe-3 Operasyonu³ ve 16 Haziran'da Haftanın'de de Pençe-Kaplan Operasyonu⁴ gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Irak'ın kuzeyinin derinliklerinde terör unsurlarının yok edilmesi, bastırılması ve dağıtılmasını kolaylaştıran derinleştirilmiş operasyon ilkesini ortaya koyarak Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın bu operasyonlardaki yeteneklerini kanıtlamıştır. Pençe-Kartal 2 Operasyonu, teröristlerin diğer bölgelerde karşılaştıkları baskılardan kaçmak için kaçış rotasına dönüştürdükleri Gara'da, terör örgütünün yerleşmesini ve yeniden yapılanmasını önlemek amacıyla 10-14 Şubat 2021 arasında gerçekleştirilmiştir. Operasyonda kaçırılan Türk vatandaşları hakkında elde edilen istihbaratın da teyit edilmesi amaçlanmıştır. 23 Nisan 2021'de Avasin-Basyan ve Metina bölgelerinde eş zamanlı olarak başlatılan Pençe-Yıldırım Harekatı ve Pençe-Şimşek Harekatı ile terör örgütü üzerindeki baskı daha da artırılmıştır.⁵

1 "Turkish Operations in Northern Iraq Explained", TRT World, 29 Mayıs 2019.

2 "Turkey Launches Counter-terror Operation Claw-2 in N. Iraq", Anadolu Agency, 13 Temmuz 2019.

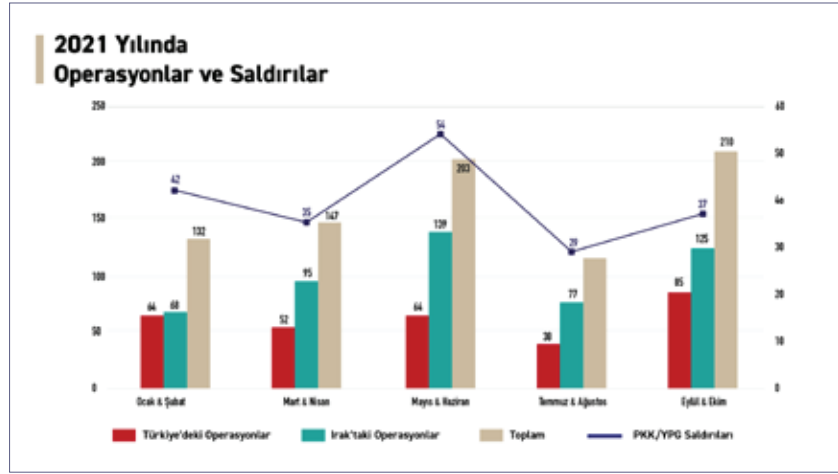
3 "Turkey Launches Operation Claw 3 in Northern Iraq", TRT World, 24 Ağustos 2019.

4 "Turkey Launches Operation Claw-Tiger in Northern Iraq", Anadolu Agency, 17 Haziran 2019.

5 "Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda Bakanlığın 2022 Yılı Bütçesinin Sunumunu Gerçekleştirdi", T.C. Savunma Bakanlığı, 16 Kasım 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/16112021-14807>, (Erişim tarihi: 25 Aralık 2021).

Özetle Türk güvenlik güçlerinin temel amacı 2021 boyunca güvenlik birimlerinin operasyonel üstünlüğünü ve operasyonel kazanımlarını korurken PKK kaynaklı tehdidi kaynağında etkisiz hale getirmek olmuştur. Grafik 1’de gösterildiği gibi Türkiye’nin yoğun terörle mücadele operasyonları, PKK’nın hem Türkiye’nin kara sınırlarında hem de Irak ve Suriye topraklarında yeni bir terör saldırısı dalgası gerçekleştirme kapasitesini önemli ölçüde azaltmıştır.

GRAFİK 1. TERÖRLE MÜCADELE OPERASYON SAYISI (2021)

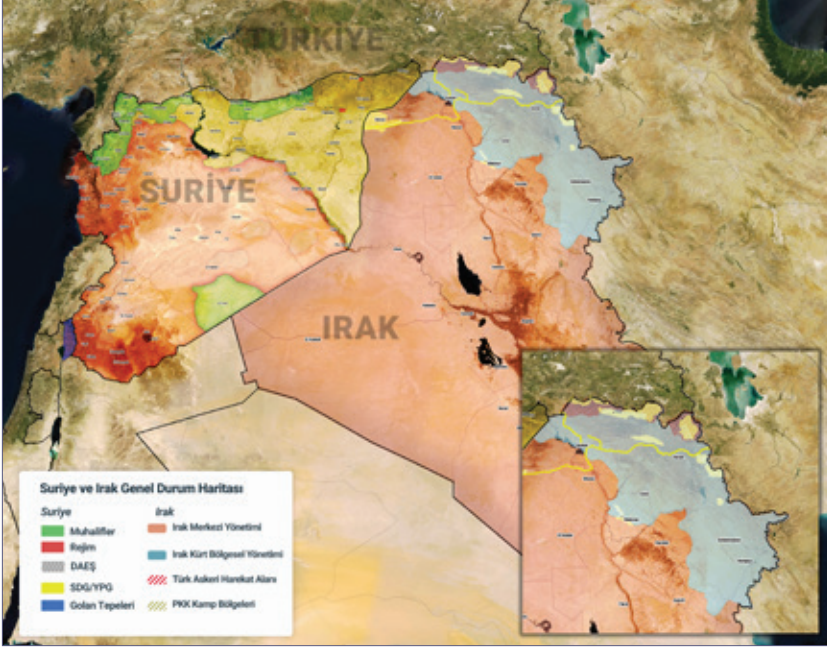
Kaynak: Terörizm Analiz Platformu

TEMEL DİNAMİKLER

Terörist Liderleri ve Operasyonel Unsurları Hedef Alma

Peşmerge’nin TSK ile yaptığı iş birliği PKK için önemli bir meydan okumaya evrilmiştir. Peşmerge ve Zeravani güçlerinin Irak’ın kuzeyindeki terör kamplarını –doğrudan PKK ile karşı karşıya gelmese de– çevrelemeye başlaması terör örgütünün lojistik ve operasyonel hareketliliğini ciddi oranda kısıtlamıştır. PKK varlığını temizleyerek TSK’nın stratejik dağlardaki hakim tepelere konuşulması ve Peşmerge’nin yeni alanlara sevk edilmesi, PKK’yı kontrol ettiği bölgelerde adeta tecrit etmiştir. Dolayısıyla Harita 1’de görüldüğü gibi Haf-tanın ile Metina, Gara ile Kandil ve Mahmur ile Sincar arasındaki bölgelerde terör örgütü hayatta kalmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu bölgeler arasındaki lojistik hatlar büyük ölçüde kesilmiştir.⁶

⁶ Can Acun, “PKK’nın Peşmergeye Saldırması Ne Anlama Geliyor”, *Sabah*, 12 Haziran 2021.

HARİTA 1. TÜRKİYE'NİN OPERASYONEL ALANI

Kaynak: Suriye Gündemi'nin verileri kullanılarak derlenmiştir.

TSK ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) koordinasyonunda devam eden sınır ötesi hareketler, doğrudan alan hakimiyetine yönelik olarak ilerlemektedir. Türkiye-Irak sınırına paralel dağlık alanlar ve stratejik tepeler kontrol altına alınırken PKK daha güneye çekilmek zorunda kalmıştır. Terör örgütünün Haftanin, Metina, Hakurk gibi alanlarda, eğitim kamplarında, komuta kontrol bölgelerindeki varlığı neredeyse ortadan kaldırılmıştır. TSK, Irak'ın kuzeyinde konvansiyonel askeri operasyonlarla ilerlerken MİT de etkin istihbarat ve İHA'lar ile terör örgütü liderliğini kademeli olarak tasfiye etmektedir. Bu süreçte KCK Başkanlık Konseyi üyeleri ve yürütme kurulu üyeleri, bölge sorumluları ve saha komutanları da dahil olmak üzere PKK'nın birçok üst düzey kadrosu etkisiz hale getirilmiştir (Şekil 1).⁷

⁷ Can Acun, "Türkiye'nin Terörle Mücadelesi İvme Kazanıyor", *Kriter*, Sayı: 62, (Kasım 2021).

ŞEKİL 1. ETKİSİZ HALE GETİRİLEN TERÖRİST LİDERLER VE OPERASYONEL USUNLAR

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu

Türkiye'nin Askeri Varlığını Derinleştirmesi

TSK, Kuzey Irak topraklarının derinliklerinde terör unsurlarının yok edilmesini, bastırılmasını ve dağıtılmasını sağlayan derin operasyon ilkesini ortaya koyarak Özel Kuvvetler Komutanlığının bu operasyonlardaki yeteneklerini kanıtlamıştır. Burada, Irak'ta Gara'ya bağlı Siyane bölgesindeki mağaralar ve yakın çevresine odaklanan, Türkiye'nin en büyük rehine kurtarma operasyonu olarak kaydedilen Pençe-Kartal 2 Operasyonu önemli bir örnek teşkil etmektedir. Gara bölgesi, PKK'nın Irak-İran sınırındaki Hakurk ve Kandil kampları ile batıda Suriye sınırına kadar uzanan kara yolları arasında son derece mühim bir konumda bulun-

maktadır. Bu bölge, PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki Amediye, Duhok ve Erbil'deki faaliyetleri ile terör örgütünün dağ kadroları arasında bağlantı kurması açısından da stratejik öneme sahiptir (Harita 1).⁸

INFOGRAFIK 1. PENÇE-KARTAL 2 HAREKATI'NIN DETAYLARI

Kaynak: Anadolu Ajansı

8 Necdet Özçelik, "Gara Operasyonu", *Kriter*, Sayı: 55, (Mart 2021).

Pençe-Kartal 2 Harekatı sırasında Özel Kuvvetler Komutanlığı, mağaranın çevresinde belirlenen kritik hedeflere karşı hassas hava angajmanı ile önemli arazi kesimlerine helikopterlerle hava taarruzu başlatarak bölgeye karadan intikal etmiştir. Ayrıca bu harekatta, muharebe desteği sağlayan S-70 nakliye/genel maksat helikopterleri, yakın hava desteği sağlayan T129 atak helikopterleri, gözetleme ve ofansif hava desteği sağlayan İHA/SİHA'lar ve operasyon sahasındaki unsurları havadan gelebilecek olası tehditlere karşı koruyan F-16 savaş uçakları ile havadan erken ihbar ve kontrol uçakları kullanılmıştır.⁹

Her ne kadar rehine kurtarma misyonu rehine terör örgütü tarafından harekattan önce infaz edildiği için başarılı bir şekilde icra edilemese de bu operasyon, PKK'yı Gara bölgesinden geri iterek ve terör örgütünün mevzubahis alanda "güvenli bir bölge" oluşturmasını engelleyerek nihai hedefine erişmiştir. Sonuç olarak 51 terörist etkisiz hale getirilirken 2 terörist de sağ ele geçirilmiştir. Operasyon birliğinden ise 3 asker şehit olurken 4 asker de yaralanmıştır (İnfoğrafik 1).¹⁰

Öte yandan PKK/YPG unsurları, Fırat'ın doğu-batı ekseninde ABD ve Rusya'nın koruması altında terör faaliyetlerine devam etmektedir. Öyle ki Irak'tan daha güvenli bir şekilde TSK ve müttefik unsurlarına karşı bir "yıpratma savaşı" yürütmektedir. Aslında PKK/YPG'nin Suriye'de iki kanat altında faaliyet yürüttüğü düşünülebilir. Birincisi PYD ve YPG gibi Suriye merkezli PKK bileşenlerinin de içinde yer aldığı ABD desteğiyle Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adı altında bir üst yapı olarak inşa edilirken ikinci kanat Rusya ve Suriye rejiminin angajmanı ile birlikte Fırat'ın doğusunda aktiftir. Ancak bu kanatlar (özellikle ABD ile iş birliği yürüten kanat) maksimalist talepleriyle artık Rusya ve Suriye rejimi için ciddi bir endişe kaynağı haline evrilmiştir.¹¹ Rusya için Suriye'de federal sistem veya özerklik gibi merkezi olmayan bir yönetim modeli kabul edilebilir. Ancak ABD ile ortak olan YPG/SDG'nin önerdiği gibi, Suriye'nin toprak bütünlüğünü kalıcı olarak değiştiren herhangi bir hükümet biçimi, Rusya ile YPG/SDG arasında güvensizlik oluşturmaktadır. Rusya'nın ABD'nin Suriye'den geri çekilmesinden sonra vuku bulan güç boşluğunu doldurmaktan keyif aldığı ve bu nedenle ABD'yi Suriye denklemine yeniden eklemeyen herhangi bir davete karşı çıkabileceği unutulmamalıdır. Rusya için bu endişenin ölçeği ve ehemmiyeti, Türkiye'ye Suriye'de yeni bir askeri harekate yeşil ışık yakılmasında belirleyici olabilir. Şu anda Türkiye, Rusya ile Suriye hususunda daha önce mutabık kalınan kararlara bağlı kalmakla birlikte suları test etmekten de vazgeçmemektedir.

9 Özçelik, "Gara Operasyonu".

10 "TSK'nın 4 Günlük Zorlu Pençe Kartal-2 Harekatı'nın Ayrıntıları Netleşti", Anadolu Ajansı, 15 Şubat 2021.

11 Acun, "Türkiye'nin Terörle Mücadelesi İvme Kazanıyor".

Bu uluslararası ve bölgesel fraksiyonların karşılıklı güç gösterisi ve Suriye çatışmasının karmaşık doğası bir çıkmazı da beraberinde getirmektedir. Böyle bir ortamda, Türkiye'nin etkin terörle mücadele çabalarını sürdürebilmesi için koz olarak kullanabileceği birçok seçeneği bulunmaktadır. İlki hassas vuruş yeteneklerini kullanarak ve ortadan kaldırılması olası bir örgütsel çöküşe yol açabilecek kilit terörist unsurları hedef alarak Suriye'deki PKK/YPG'yi korkutmaktır. Türkiye'nin ikinci seçeneği ise terör unsurlarının psikolojisini, moralini ve motivasyonunu etkileyen ve nihayetinde teröristleri destek aldıkları halktan ayıran PKK/YPG mevzilerini ve tahkimatlarını bombalayarak bir yıpratma savaşı yürütmektir. Son hamle yeni bir kara taarruzunun başlatılması olabilir ancak bu, Rusya'nın Türkiye ile karşılıklı müzakerelere tabi olmasına bağlıdır.

2022'DEN BEKLENTİLER

Önümüzdeki dönemde bazı siyasi ve askeri süreçler Türkiye'nin önceliklerinin statü ve önemini koruduğu daha fazla askeri hareket ve siyasi kazanımlar konusunda Türkiye'ye yeni fırsatlar sağlayabilir. Birincisi çok uzak olmayan bir gelecekte Türkiye, Rusya'yı Suriye'de harekete geçmeye ve askeri seçeneği tartışmaya zorlayabilir. Muhtemelen Türkiye, başta Sincar, Gara ve Mahmur bölgeleri olmak üzere PKK/YPG'ye karşı yeni askeri/politik adımlar atabilir. Beklediği gibi *SETA Güvenlik Radarı* anketi PKK/YPG'ye yüzde 44,8'lik bir oranla olası bir askeri hareket gerçekleştirilebileceğini öne sürmektedir. Söz konusu anket ayrıca İdlib'i yüzde 22,8'lik bir oranla ikinci en olası operasyonel bölge olarak öne çıkarmaktadır. Son olarak PKK'nın siyasi rakiplerini hedef alan ayırım gözetmeyen şiddeti hem Suriye'de hem de Irak'ta Kürt siyasetinin gidişatını şekillendirmede Türkiye'nin lehine hizmet edebilir.

Yeni Fırsatlar ve Öncelikler

Rusya ve Suriye rejiminin Fırat'ın doğusunda ABD destekli SDG/YPG'den kaynaklanan endişesi, Türkiye'nin terörle mücadelesinde yeni fırsatlar yaratmaktadır. Rusya ve rejim, M4 kara yolunun güneyine, İdlib'de HTŞ ve bağlı gruplara yönelik askeri operasyon düzenleyebilir. Bunun karşılığında Türkiye müttefiki Suriye Milli Ordusu'yla (SMO) Fırat'ın batı ve doğusundaki bölgelerde Rusya ve rejimin himayesinde faaliyet gösteren PKK/YPG'ye karşı askeri operasyonlar gerçekleştirebilir.¹²

Türk ve Rus askeri heyetlerinin olası hareket alanlarını müzakere ettikleri rivayet edilmektedir. Rusya'nın SMO'nun Tel Rıfat'a gelmesine Halep'in güvenliği ne-

12 Acun, "Türkiye'nin Terörle Mücadelesi İvme Kazanıyor"; "Turkey Plans Military Action Against Syrian Kurdish YPG if Diplomacy Fails", Reuters, 15 Ekim 2021.

“

Türkiye, PKK/YPG, FETÖ, DAESH ve aşırı sol terör örgütler gibi birçok terör örgütüyle aynı anda mücadele eden ve küresel terör tehdidiyle bu kadar yoğun temas halinde olan belki de tek ülke... Artık tehlike ile kendi sahamızda değil kaynağında karşı karşıyayız. Sürekli hareket halindeyiz. Özellikle 2016 yılından beri terörün tüm unsurlarıyla mücadele ediyoruz. (...) Sonuç aldık mı? Elbette aldık. Çok şükür, 31 Aralık 2016’dan bu yana illerimizde terör olayları meydana gelmedi. PKK’nın kırsal kesimdeki etkinliği bile son 6 yılda yüzde 95 azaldı. 2017’de 697 önemli olayı engelledik. Bu sayı her yıl azaldı ve 2021’de 156’ya düştü. Yani hem gerçekleşen eylem sayısı hem de gerçekleşmeden önce engellenen eylem sayısı azaldı.

Süleyman Soylu
T.C. İçişleri Bakanı

”

deniyle yeşil ışık yakması mümkün görünmemekte. Benzer bir senaryo Münbiç için de geçerliliğini muhafaza etmektedir. Türkiye’nin 2017 ve 2019’daki her iki girişimine de karşı çıkan Rusya’nın, Münbiç’te YPG/PKK’yı pasifize ederek rejimin bölgeyi ele geçirmesini isteyeceği varsayılabılır. Fakat Türkiye, YPG/PKK terör örgütünün Tel Rıfat ve Münbiç’ten tamamen çıkarılmasını öngören Soçi anlaşmasına dayanarak Rusya’yı bu bölgelerde harekete geçmeye zorlayabilir ve Ayn el-Arap bölgesinde de askeri seçeneği tartışabilir.¹³

Ayrıca TSK ve MİT’in koordine ettiği başarılı sınır ötesi askeri operasyonlar nedeniyle PKK şu anda Kandil, Gara, Sincar ve Mahmur gibi bölgelerde mahsur kalmış durumda. Bu konjonktürde Türkiye’nin başta Sincar, Gara ve Mahmur bölgeleri olmak üzere PKK/YPG’ye karşı Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ve Irak merkezi otoritesi ile birlikte yeni askeri/siyasi adımlar atması olası görünmektedir. Türkiye için özellikle Sincar’da PKK’yı pasifize ederek Irak-Suriye geçiş hattını kesmek stratejik öneme sahiptir.¹⁴ Sincar’ı PKK’dan temizlemek terör örgütünün Irak-Suriye hattının ciddi şekilde kesilmesi ve

13 Kutluhan Görücü, “Suriye’nin Kuzeyinde Terör Tehdidi Büyüyor”, Anadolu Ajansı, 12 Ekim 2021.

14 Acun, “Türkiye’nin Terörle Mücadelesi İvme Kazanıyor.”

tercit edilmesi anlamına gelecektir. Dolayısıyla PKK'nın Sincar'dan çıkarılması Türkiye'nin terörle mücadelesinde hayati önem taşımaktadır.¹⁵

PKK'nın Ayrım Gözetmeyen Şiddeti Yayılabilir

Türkiye'nin terörle mücadeledeki başarısının doğrudan bir sonucu olarak PKK terör örgütü Türkiye içinde hareket edemez hale geldi. Bu nedenle PKK, Suriye'deki sivil bölgeleri terörize etmeye ve mümkün olan her yerde yerel güvenlik unsurlarını hedef almaya çalışmaktadır.¹⁶

Ayrıca Kürt Demokratik Partisi'ne (KDP) yakın Suriyeli Kürt unsurların çatı örgütü olan Kürt Ulusal Konseyi (ENKS) ile terör örgütü PKK ile iltisaklı PYD arasında ABD'nin girişimiyle bir süredir uzlaşma görüşmeleri yapılıyor. Ancak Peşmerge-PKK ihtilafı uzlaşma müzakerelerinin başarısız olmasına neden olmuştur. ABD'nin PYD/YPG'yi KCK'dan ayrıştırma girişimi ve Mazlum Abdi önderliğinde yeni bir PKK inşa etme girişimi başarısız olmuş görünüyor. Irak'ta Peşmerge ile PKK arasında artan çatışma ve güç mücadelesi, tarafların Suriye denklemindeki pozisyonlarını da etkilemiştir. PYD/YPG'ye bağlı asayiş güçleri ENKS'li siyasetçi ve eylemcileri tutuklamaya başlamıştır. Örneğin Kamışlılı siyasetçi Emin İsa'nın YPG/SDG hapisanesinde işkenceyle öldürülmesi taraflar arasındaki gerilimi artırmıştır. Emin İsa'nın Kürt Demokrat Partisi-Suriye (KDP-S) üyesi olduğu akıld tutularak 22 Mayıs 2021'de gözaltına alınmasından işkenceyle ölümüne kadar geçen süreç, PKK'dan KDP liderliğine iletilen bir mesaj olarak algılanabilir. Emin İsa'nın öldürülmesinin ardından taraflar arasındaki gerilim Suriye sahasında da zirveye ulaşmış görünüyor.¹⁷ Önümüzdeki dönemde PKK'nın

Türkiye'nin terörle mücadelesinin örgütün lider kadrosu, nitelikli insan kaynağı ve kilit maddi kaynaklarını hedef alarak terör örgütünün bastırılması ve yok edilmesi, PKK'nın sınır ötesi seferberliğinin en aza indirilmesi, Türkiye'deki terör ağlarının ve merkezlerinin ortadan kaldırılması, PKK'yı reaksiyon veremez hale getirilmesi, Suriye ve Irak sınırlarında güvenli bir bölge oluşturulması üzerine odaklandığı ifade edilebilir.

15 Can Acun, "Olası Sincar Harekatı ve Farklı Senaryolar", *Sabah*, 20 Şubat 2021.

16 Görücü, "Suriye'nin Kuzeyinde Terör Tehdidi Büyüyor."

17 Can Acun, "Peşmerge-PKK Çatışmasının Suriye Ayağı", *Sabah*, 17 Temmuz 2021; "Civilian Dies in Northeast Syria Prison amid Allegations of Torture", K24, 30 Haziran 2021, <https://www.kurdistan24.net/en/story/24883-Civilian-dies-in-northeast-syria-prison-amid-allegations-of-torture>, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2021).

siyasi rakiplerine yönelik ayırım gözetmeksizin uyguladığı şiddet ve KDP ile PKK arasındaki gerilim artarak devam edebilir.

Özetle Türkiye'nin terörle mücadelesi, örgütün lider kadrosu, nitelikli insan kaynağı ve kilit maddi kaynaklarını hedef alarak terör örgütünü bastırmak ve yok etmek; PKK'nın sınır ötesi seferberliğini en aza indirmek; Türkiye'deki terör ağlarının ve merkezlerinin ortadan kaldırılması; PKK'yı reaksiyon veremez hale getirmek ve Suriye ile Irak sınırlarında güvenli bir bölge oluşturmak üzerine odaklandığı ifade edilebilir. Öte yandan Türkiye, PKK/YPG'nin Rusya ile ABD arasındaki beceriksiz dengeleme hareketini, Rusya tarafından korunan bölgelerden gelen saldırıları engelleme maksadıyla Suriye'de yeni bir askeri hareket için bir avantaja dönüştürebilir. Suriye konusunda, Türkiye'nin Ukrayna ve Türk dünyasındaki muhtemel kozlarını devreye sokarak PKK/YPG özelinde Rusya'ya baskı yapması hayati önem taşıyor. Ayrıca KDP ile PKK arasındaki uçurum genişlerse PKK şiddeti daha da artırabilir ve bu da meşruiyetini ve halk desteğini kaybetmesine neden olabilir. Bu da PKK'nın siyasi ve askeri rakiplerinin terör örgütünü Türkiye lehine saha dışına atmasına neden olabilir.

TÜRK SAVUNMA SANAYİİ VE SAVUNMA POLİTİKASI

Rifat Öncel

13

2021'İN ÖZETİ

1

Türkiye yıl içinde Blok-30 model F-16 uçaklarının modernizasyonuna devam ederken ABD ile de yeni F-16 uçağı alım görüşmelerine başladı.

2

G20 zirvesi sonrasında Türkiye, SAMP/T füze savunma sistemi satın alabileceğı yönünde bazı sinyaller verdi. Diğer taraftan Hisar A+ alçak irtifa hava savunma sistemi envantere girerken Hisar O+ orta irtifa hava savunma sistemi seri üretim aşamasına geldi.

3

Gerek hareket sahasında gösterdikleri performans gerekse de maliyet etkin çözüm sunmalarıyla Türk insansız hava araçları (İHA) savunma sanayii gündemi ve ihracatında önemli yerini korudu. Bu anlamda AKINCI ve AKSUNGUR gibi ileri seviyede İHA sistemlerinin ilk teslimatlarına da başlandı.

4

Yunanistan'ın kapsamlı askeri modernleşme programı yıl içinde özellikle hava kuvvetlerine yapılan yatırım ile devam etti. Bu durum Türkiye'nin hava üstünlüğünü riske atarken Yunanistan'ın dış politikasının ise daha iddialı hale gelmesi ihtimalini ortaya çıkardı.

5

Türkiye'nin Rusya'dan ikinci parti S-400 hava savunma sistemi alımının geleceğı muğlak kalırken söz konusu husus üzerinde siyasi gelişmelerin belirleyici karakteri sürdü.

GİRİŞ

Türk savunma sanayii gündemi geçtiğimiz yıl içinde savunma platformlarında yerli katkının maksimum orana çıkarılması veya kritik teknolojilerde lider konuma gelmesi gibi temel savunma politikası hedefleri etrafında şekillenmeye devam etti. Diğer taraftan uluslararası siyasi ilişkiler, savunma politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir girdi olarak kalmaya devam etti.

Türkiye, hava kuvvetlerini modernizasyon çabaları etrafında F-16 Blok-30 model uçaklara uyguladığı Yapısal İyileştirme Projesine devam etti. Bu kapsamda Mayıs'ta modernizasyonu tamamlanan altıncı uçak Türk Hava Kuvvetlerine teslim edildi. Proje kapsamında toplam 30 adet F-16 Blok-30 model uçak modernize edilecek. Bunun sonucunda uçakların yapısal ömrü 8 bin saatten 12 bin saate çıkarılacak. Diğer taraftan yıl içinde Türkiye ile ABD yeni F-16 uçağı alımı üzerinde görüşmelere başladı.¹ Görüşmeler Türkiye'nin 40 adet F-16 Blok-70 model uçak ve 80 modernizasyon kiti satın almasını içeriyor.²

Hava ve füze savunması kapsamında, Türkiye'nin İtalya ve Fransa ile ortak üretim SAMP/T füze savunma sistemi geliştirme ve üretmesi tekrar gündeme geldi.³ Özellikle balistik füzelere karşı etkin bir sistem olması sebebiyle, Türkiye'nin söz konusu platforma ilgisi uzun süredir devam ediyor. Bu kapsamda 2017 sonlarında İtalya ve Fransa ile bir niyet mektubu da imzalanmıştı. Diğer taraftan Türkiye çok katmanlı hava ve füze savunma mimarisi oluşturma yo-

1 Burak Ege Bekdil, "Turkey: US Proposed to Sell It F-16 Fighters", Defense News, 17 Ekim 2021, <https://www.defensenews.com/air/2021/10/17/turkey-us-proposed-to-sell-it-f-16-fighters>, (Erişim tarihi: 23 Aralık2021).

2 Ragıp Soylu, "US Encouraged Turkey to Modernise Fleet of F-16 Fighter Jets", Middle East Eye, 11 Ekim 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/us-turkey-encouraged-fighter-jet-modernisation>, (Erişim tarihi: 23 Aralık2021).

3 "Erdoğan: "SAMP/T Konusunda Olumlu Adımlar Atacağız", Savunma Sanayi ST, 31 Ekim 2021, <https://www.savunmasanayist.com/erdogan-samp-t-konusunda-olumlu-adimlar-atacagiz>, (Erişim tarihi: 23 Aralık2021).

lunda yerli çabalarını da sürdürdü. Bu kapsamda HİSAR A+ envantere girerken HİSAR O+ ise seri üretim aşamasına geldi.⁴

Savunma sanayii ihracatı gerek yerli savunma sanayiinde sürdürülebilirliği sağlamak gerekse dost ve müttefik ülkelerle ilişkileri derinleştirmek anlamında Türk karar alıcılar için önemli bir gösterge olmaya devam etti.

Savunma sanayii ihracatı, gerek yerli savunma sanayiinde sürdürülebilirliği sağlamak gerekse dost ve müttefik ülkelerle ilişkileri derinleştirmek anlamında, Türk karar alıcılar için önemli bir gösterge olmaya devam etti. Bu anlamda Türk İHA platformları, zırhlı araçları ve elektronik sistemleri dahil olmak üzere birçok savunma alanında çeşitli ihracatlar gerçekleştirildi.⁵ Bu kapsamda Polonya Türkiye'den İHA satın alan ilk NATO ve AB üyesi ülke oldu.⁶ Diğer taraftan AKINCI ve AKSUNGUR gibi gelişmiş İHA sistemleri hizmete alınmaya başlandı. Bu İHA sistemlerinin terörle mücadeleden denizaltı savunma harbine kadar bir dizi kritik görevlerin icrasına ciddi bir katkıda bulunmaları bekleniyor.

TEMEL DİNAMİKLER

Türkiye'nin savunma politikaları ve bu kapsamda tasarlanan ilgili savunma sanayii amaçlarının geçtiğimiz yıl iki önemli husustan etkilendiği anlaşılmaktadır.

Birincisi dış siyasi ilişkilerin seyri iken ikincisi ise bölgesel hava gücü dengesinde ortaya çıkmakta olan değişimdir. Söz konusu iki faktörün gerek ortaya çıkışı gerekse izlediği seyirde, uluslararası düzendeği değişim kaynaklı olarak ittifak ilişkilerinin geçirdiği dönüşümün belirleyiciliği görülmektedir.

Birinci mesele Türkiye'nin ABD ile ilişkileri ve NATO üyeliğiyle ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında benimsediği güvenlik oryantasyonu gereği ABD, Türkiye'nin en uzun soluklu ve en büyük savunma ortağıdır. Ancak uluslararası sistemin yapısında gerçekleşen değişimler, iki aktör arasındaki ortak tehdit algıları ve ortak çıkarları azaltıcı bir etki yaparken büyük oranda bu sebepten ötürü ilişkiler eski seviyesinin koruyamamıştır. Bu anlamda Suriye ve Libya'dan Rusya ve Yunanistan'a kadar çeşitli alanlarda ortaya çıkan görüş farklılıklarının ilişkilerin düzelmesini engellediği görülmektedir. Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi satın alması sebebiyle ABD, Türkiye'ye CAATSA yaptırımları uygularken Türkiye'yi aslında proje ortağı olduğu F-35 programından çıkarmış ve

4 Zeynep Çetinkaya, "SSB Başkanı Demir: HİSAR A+ Tüm Unsurlarıyla Teslim Edildi, HİSAR O+ Seri Üretime Geçme Aşamasına Geldi", Anadolu Ajansı, 10 Temmuz 2021.

5 Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Öncel, "Türkiye'nin Savunma Sanayii İhracatı", *Kriter*, Sayı: 60, (2021).

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Öncel, "Drivers and Implications of Bayraktar TB2 Sale to Poland", *SETA Perspective*, (Mayıs 2021).

F-35 uçaklarının teslimatını iptal etmiştir. Bununla beraber ABD'de konuşlu çeşitli lobi grupları, Türkiye aleyhinde kapsamlı bir kampanya yürütmekte olup, gerek Türk politikalarının baltalanması gerekse Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde sistematik bir çaba göstermektedir.

Uluslararası sistemdeki değişimin savunma ilişkilerine etkisi ABD-Hindistan ilişkilerinde açıklıkla görünmeye devam etmektedir. Çin'in yükselişinin ortaya çıkardığı meydan okumalara karşı Hindistan'a verdiği özel önemi daha önce gösteren ABD⁷ halihazırda söz konusu ülkeyi CAATSA yaptırımlarından muaf tutmayı tasarlamaktadır. Bazı ABD'li senatörler Biden yönetimine Hindistan Rusya'dan S-400 satın aldığı ve hatta teslimat başladığı halde bu ülkeye CAATSA yaptırımlarının uygulanmaması yönünde baskı yapmaktadır.⁸ ABD Hindistan'a muhtemelen söz konusu yaptırımları uygulamayacak ve bunun arkasında bazı önemli sebeplerin olduğu görülmektedir. Öncelikle Hindistan'ın uzun yıllardır Rusya ile sofistike silah alışveriş geçmişiye sahip olması ve arada kurulu bir savunma ilişkisinin bulunmasıdır. Daha önemlisi Çin'in yükselişinin ortaya çıkardığı meydan okumaların ABD nezdinde özellikle Tayvan çevresinde giderek daha tehlikeli bir hale gelmesi, bu ülkeyi ittifak bağlantılarını genişletme hususunda baskılamaktadır. Bu anlamda Hindistan insan gücü, askeri mobilizasyon potansiyeli ve konumlandığı coğrafya itibarıyla kilit bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin ortağı olduğu F-35 programından çıkarılması ile Hindistan'ın CAATSA yaptırımlarından muhtemel muafı, değişen uluslararası sistemin ittifak ilişkileri ve savunma taahhütleri bağlamında ne kadar belirleyici olabildiğini ortaya koymaktadır.

Türk savunma politikasını etkilemekte olan ikinci temel husus ise bölgede Türkiye aleyhine ortaya çıkmakta olan hava gücü dengesidir. Kapsamlı bir askeri modernizasyon programı yürüten Yunanistan, hava gücüne özellikle yatırım yapmaktadır. Bu kapsamda Fransa ile 24 adet Rafale avcı uçağı satışı üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bununla birlikte Yunanistan birkaç yıldır F-35 satın alma niyetini de dile girmekte olup söz konusu hususta 18-24 adet arasında F-35 alımını içeren niyet mektubunu (LOR) da ABD'ye yollamıştır. Fransız Rafale uçaklarının modernize edilmiş F-16 uçaklarından dahi daha etkili olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Yunanistan'ın Rafale uçakla-

7 Örneğin Mayıs 2018'de Pasifik Komutanlığının ismi Hint-Pasifik Komutanlığı olarak değiştirilmiştir. Bu komutanlık ABD'nin dünyanın her tarafına dağılmış altı müşterek muharip komutanlıklarının en büyüğüdür.

8 Mark R. Warner, "Warner, Cornyn Urge Biden Administration to Waive CAATSA Sanctions Against India", 6 Ekim 2021, <https://www.warner.senate.gov/public/index.cfm/2021/10/warner-cornyn-urge-biden-administration-to-waive-caatsa-sanctions-against-india>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021); Sriram Lakshman, "U.S. Senators Introduce Amendment Supporting CAATSA Sanctions Waiver for India", The Hindu, 2 Kasım 2021, <https://www.thehindu.com/news/international/us-senators-introduce-amendment-supporting-caatsa-sanctions-waiver-for-india/article37296514.ece>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021); "S-400 Delivery to India has Begun: Russian Official", Aljazeera, 15 Kasım 2021.

“

2023 vizyonumuz çerçevesinde, ülkemizin dünyada savunma sanayisi alanında en gelişmiş on ülke arasına girme hedefine her geçen gün yaklaşmaktayız. Savunma sanayimiz son yıllardaki atılımıyla platform ve silah sistemlerinin tasarımı, geliştirilmesi ve üretilmesinde belli bir seviyeye geldi. Bazı alanlarda dünyanın önde gelen ülkelerinden biriyiz, bazı alanlarda da rekabetçi ürünler geliştiriyoruz. Bizim hedefimiz, savunma sanayisinde tam bağımsızlık. Yani kritik ve stratejik ne teknoloji varsa, onu kazanmamız gerekiyor. Bu süreçte de iyi bir yürüyüşümüz olduğunu söyleyebiliriz ancak koşmamız gerektiğinin de farkındayız.

”

İsmail Demir
Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanı

rının yanında F-35 uçaklarını da teslim alması, Türkiye'ye karşı ciddi bir hava üstünlüğü potansiyeline kavuşma riskini ortaya koymaktadır. Yunanistan ile olan gerginliklerin coğrafi karakteri düşünüldüğünde hava gücünün öne çıkan rolü, bu riski daha da şiddetli bir hale getirmektedir. Yunanistan tarihsel olarak hava gücüne özel bir önem atfetmekte zira Türkiye'nin çeşitli askeri sektörlerdeki üstünlüklerini en verimli şekilde kapatmanın yolunu hava gücünün yaratabileceği güç çarpanı etkisi etrafında tasarlamaktadır. Ancak Yunanistan'ın hava hakimiyetini ele geçirmek suretiyle amacının resmi söyleminin belirttiği gibi caydırıcılık veya savunma olmadığı, zorlayıcı bir güç gösterisi ile Türkiye'yi hayati çıkarlarından vazgeçmeye ikna etmek olduğu hatırlanmalıdır.⁹

2022'DE MUHTEMEL BEKLENTİLER

Türk savunma politikalarının kısa ve seyre göre orta vadede yukarıda bahsedilen hususlardan güçlü bir şekilde etkileneceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir savunma politikasının, Türkiye'nin geleneksel güvenlik bağlantılarının izlediği seyirle birlikte Yunanistan'ın giderek iddialı hale gelen dış politika davranışını hesaba katması gerekmektedir. Zira iki hususun da Türkiye'nin Ege, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs gibi hayati çıkarları için ciddi maliyet

⁹ Ayrıntılı analiz için bkz. Rifat Öncel, *Greece's Unlikely Compellence*, (SETA Publications, İstanbul: 2021).

üretim potansiyeli bulunmaktadır. Söz konusu iki meselenin kesiştiği nokta ise ABD'nin Akdeniz politikasıdır ki işaretlerini gösterdiği gibi bir değişim geçirmesi durumunda ittifak ilişkileri bağlamında radikal sonuçlar üretim potansiyeli taşımaktadır.

ABD'nin Akdeniz politikası 1947 tarihli Truman Doktrini'nden bu yana Rusya'nın söz konusu bölgede başta askeri olmak üzere çeşitli faaliyetlerini kısıtlama, bu ülkenin Ortadoğu petrollerine erişimini engelleme ve belirli bir tarihten itibaren Türkiye ile Yunanistan arasındaki askeri dengeyi kabaca sürdürme üzerine kuruludur. Ancak son yıllarda Türk-Amerikan ilişkileri oldukça gerilerken bunun aksine Yunan-Amerikan ilişkilerinin belki de altın çağını yaşaması bazı soru işaretlerine neden olmuştur. Bu sorunun cevabı ise en net şekilde ABD'nin Yunanistan'a F-35 satışına razı olmasının yanında Türkiye'ye F-16 satışı yapmaması senaryosunda görülebilecektir. Halihazırda ABD Kongresindeki atmosfer, söz konusu senaryonun ortaya çıkabileceği yönünde bir izlenim verse de böylesi bir seçimin büyük stratejik sonuçları olacağından gerçekleşmesi kolay değildir.

Daha önce de bahsedildiği gibi çeşitli lobi gruplarının sistematik kampanyalarının da etkisiyle Amerikan Kongresinde ciddi bir Türkiye karşıtı hava bulunmaktadır. ABD Başkanı Biden, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmesinde bir nebze de bu duruma atıf yaparak F-16 satışının onaylanması için elinden geleni yapacağını söylemekle yetinmek durumunda kalmıştır. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ağustos'ta Rusya'dan ikinci parti S-400 alımı hususunda Türkiye'nin herhangi bir tereddüdünün olmadığını ifade etmesi,¹⁰ G20 zirvesi sonrası ise Fransa ve İtalya ile SAMP/T projesini canlandırma yönünde mesajlar vermesi mesele üzerindeki muğlaklığı sürdürmüştür. Türkiye'nin ikinci parti S-400 ile SAMP/T arasında yapacağı seçimin siyasi ilişkilerini önemli ölçüde etkileyeceği açıktır. Dolayısıyla hava ve füze savunma mimarisinin oluşturulma tarzı ile hava kuvvetleri envanterinin nasıl şekilleneceği arasında kaçınılmaz bir bağ ortaya çıkmaktadır. Bu noktada güvenlik oryantasyonu, savunma doktrini, mevcut tehdit algısı, platform tecrübesi ve bilgi birikimi gibi bir dizi faktör göz önüne alındığında Türkiye'nin Milli Muharip Uçak'ı envantere alana kadar F-16 Blok-70 uçaklarını hava kuvvetlerine kazandırmasının öncelikli bir tercih olabileceği görülmektedir.

Bu şekilde Yunanistan'ın yüksek savunma harcamaları sonucunda ortaya çıkması olası daha iddialı ve zorlayıcı dış politika davranışlarının önüne geçilebilecektir. Zira Yunanistan hava üstünlüğünde açık bir hakimiyet ele geçirmek suretiyle bunu siyasi ve diplomatik bir enstrümana dönüştürmeyi deneyecektir. Yunanistan yalnızca askeri güç artırımına gitmekle yetinmemekte, bunun

10 "No Hesitation over Purchase of 2nd batch of S-400s: Erdoğan", *Daily Sabah*, 29 Ağustos 2021.

yanında yabancı ülke garantileri aramaktadır. ABD ve Fransa ile yaptığı güvenlik anlaşmalarına karşılıklı savunma garantisi içeren maddeler eklenmesinde ısrar ederken topraklarında mümkün olduğunca fazla sayıda yabancı ülke askeri ve üssü ağırlamak yönünde çaba göstermektedir. Bu stratejinin amacı silahlanma politikasında olduğu gibi Türkiye'ye karşı bir güç gösterisi meydana getirmektir. Dahası Yunanistan özellikle Avrupa ülkeleri üzerinde Türkiye ile iyi ilişkilerini sürdürmeye gayret eden Almanya ve İspanya gibi ülkelere yoğun baskı uygulamakta, Türkiye'ye karşı ambargo çağrılarını yapmakta ve buna karşı çıkan ülkeler üzerindeki baskısını artırmaktadır. Tüm bu çabalar (daha önce de bahsedildiği gibi) lobi gruplarının sistematik faaliyetleriyle yoğun bir şekilde desteklenmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin askeri dengeleri koruma gereksiniminin yanında çok boyutlu olarak süren bu çevreyici sorunlara daha net cevaplar üretmesi gereği görülmektedir. Bunu geliştirmenin en etkin yolu ise siyasi amaçlar, diplomatik ilişkiler ve askeri ihtiyaçlar arasında anlamlı bir ilişki ve dengenin kurulması ve yürütülmesi şeklinde değerlendirilebilir.

Yukarıda bahsedilen sorunların ortaya çıkardığı en önemli hususlardan biri, savunma sanayiinde kritik teknolojilerde bağımsızlığın gerçekten ne kadar önemli olduğudur. Uzun süredir Türk savunma sanayiine yön veren temel dinamiklerden olan bu husus, daha özerk dış ve güvenlik politikaları tasarlama ve yürütmenin de anahtarı durumundadır. Benzer şekilde yapay zeka ve insansız sistemlerde kaydedilen ilerlemeler gibi geleceğin teknolojilerine yapılan yatırımlar yalnızca bugünkü ihtiyaçların karşılanmasıyla yetinilmemesi, geleceğin muharebe ortamına hazır olunması ve hatta o ortamın şekillenmesinde rol alınması bakımından hayati önem arz etmektedir.

TABLO 1. 2022'DEN BEKLENTİLER

KONU	İHTİMAL	SEBEP	MUHEMEL ÇIKTI
Türkiye'nin F-16 alımı	Kısa vadede düşük ihtimal	Siyasi ilişkilerdeki problemler; Kongredeki yoğun Türkiye karşıtlığı	Türk Hava Kuvvetlerinin teknolojik olarak geri kalmasına çözüm bulma ihtiyacı
Yunanistan'ın F-35 alımı	Kısa vadede düşük ihtimal	ABD'nin Akdeniz denge politikasını sürdürmesi	Türk-Amerikan ilişkilerinin özünün korunması
SAMP/T ortak üretimi	Düşük ihtimal	Fransa ile gergin siyasi ilişkiler; teknoloji transferi konusunda çıkacak anlaşmazlıklar	Milli platformlara daha fazla önem verilmesi gereği
S-400 ikinci parti alımı	Düşük ihtimal	F-16 Blok-70 alımına öncelik verilmesi; SAMP/T alınma ihtimali; milli platformlarda kaydedilen ilerleme	Rusya'nın belirli alanlarda baskısını artırması

MURAT YEŞİLTAŞ

Prof. Dr. Murat YEŞİLTAŞ, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Uluslararası güvenlik, devlet-dışı silahlı gruplar, eleştirel jeopolitik, siyasi coğrafya ve karşılaştırmalı dış politika analizi konularında lisans ve yüksek lisans dersleri vermektedir.

Lisans ve yüksek lisans eğitimini sırasıyla 2003'te ve 2009'da Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. 2012'de "Türkiye'yi Konumlandırmak: Jeopolitik Zihniyet ve Türkiye'de Ordu" adlı doktora teziyle Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden doktora derecesini almıştır.

Yeşiltaş, 2008-2009 arasında Lancaster Üniversitesi Avrupa Çalışmalar ve Uluslararası Politika bölümlerinde misafir araştırmacı, 2010-2011 arasında ise Virginia Teknik Eyalet Üniversitesi Hükümet ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak görev almıştır.

Araştırma alanları uluslararası güvenlik, devlet-dışı çatışmalar, uluslararası terörizm, Türkiye'nin dış politikası yer almaktadır. Son dönemde yazdığı kitaplar; Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi (SETA) (F. Pirinçi ile), Non-state Armed Actors: Geopolitics, Ideology and Strategy (Palgrave McMillan), Ortadoğu'da Güvenlik, Savunma ve Silahlanma, (SETA).

GLORIA SHKURTI ÖZDEMİR

Lisans öğrenimini Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Arnavutluk'ta tamamlamıştır. Shkurti Özdemir yüksek lisans derecesini Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "A Lethal Weapon that Became the Cure-all for Terrorism: Discursive Construction of the U.S. Dronified Warfare" başlıklı teziyle almıştır. Halihazırda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora'na devam eden Shkurti Özdemir "Yapay Zekanın Askeri Alanda Uygulamaları ABD-Çin Rekabeti" başlıklı tez çalışmasını sürdürmektedir. Çalışma alanları arasında Amerikan dış politikası, SiHA'lar ve yapay zeka bulunmaktadır. Shkurti Özdemir SETA'da araştırmacı olarak çalışmakta ve aynı zamanda SETA tarafından yayımlanan *Insight Turkey* dergisinde editör yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

SETA'da dış politika araştırmaları alanında araştırma asistanı olarak çalışmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini birincilikle tamamlamıştır. Roma La Sapienza Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi eğitimi almıştır. Hamburg Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tez araştırmalarında bulunmuştur. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir. *Building a Nuclear Empire: Nuclear Energy as a Russian Foreign Policy Tool in the Case of Turkey* adlı kitabın yazarı olan Güler İtalyanca, Rusça ve İngilizce bilmektedir. Rus iç ve dış politikası, Kafkasya, Orta Asya siyaseti, Avrasya jeopolitiği, enerji ve su politikaları konularında çalışmaktadır.

BATU COŞKUN

Batu Coşkun lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Yüksek lisansını karşılaştırmalı siyaset diplomasisi alanında London School of Economics'te "Kemalist ve Siyonist Ulus İnşası: Türk'ü Türk Yapan Nedir? İsraili'yi İsraili Yapan Nedir?" başlıklı tez ile tamamlamıştır. Ana araştırma konuları arasında Türk siyasi tarihi, Türk dış politikası ve İsrail çalışmaları yer almaktadır. Coşkun ayrıca yazılarıyla *Daily Sabah*, Anadolu Ajansı ve LSE Ortadoğu Merkezi'ne katkıda bulunmaktadır.

FERHAT PİRİNÇÇİ

Doktorasını 2010'da Uludağ Üniversitesi'nde tamamlayan Pirinççi, Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı'nda profesör olarak görev yapmaktadır. Ortadoğu, silahlanma ve ABD dış politikası üzerine çalışmalar yapmakta olup lisans ve lisansüstü düzeyde uluslararası ilişkiler, Ortadoğu, silahlanma ve ABD dış politikası dersleri vermektedir.

ÖMER ÖZKIZILCIK

Ömer Özkizilcik SETA güvenlik araştırmaları alanında araştırma asistanı olarak çalışmaktadır. Ağustos 2017-Eylül 2018 arasında Ankara'daki Ortadoğu Vakfı'nda çalışmıştır. 2016'dan itibaren Suriye Gündemi'nin baş editörlüğünü yapmaktadır. Ömer Özkizilcik'in ana uzmanlık alanı Suriye krizidir. Özel olarak devlet dışı yerel aktörler arasındaki dinamiklere de odaklanmaktadır.

BİLGEHAN ÖZTÜRK

Bilgehan Öztürk lisans eğitimini TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde almıştır. 2011'de Avrupa Konseyi Jean Monnet bursunu kazanmış, yüksek lisans eğitimini İngiltere'deki King's College London Ortadoğu ve Akdeniz Çalışmaları programında "onur derecesi" ile tamamlamıştır. 2013'te din ve felsefe alanında sadece King's College London tarafından verilen associate of king's college (AKC) unvanını almıştır. Doktora eğitimine Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler programında devam etmekte olan Öztürk, sınır güvenliği, Suriye iç savaşı, devlet dışı silahlı aktörler, radikal örgütler ve radikalleşme alanlarında araştırmalar yapmaktadır.

HACI MEHMET BOYRAZ

2016'da Uluslararası İlişkiler (ana dal) ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (çift ana dal) bölümlerinden birincilikle mezun oldu. Aynı yıl SETA İstanbul'da çalışmaya başladı. İki yıl sonra Türk-Alman Üniversitesi Avrupa ve Uluslararası İlişkiler programında İngiltere'de aşırı sağ oluşumlar üzerine hazırladığı tezle yüksek lisansını tamamladı. 2020'de başladığı Anadolu Üniversitesi Medya ve İletişim önlisans programını 2021'de başarıyla tamamladı. Şu anda Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Avrupa ülkelerinde göçün güvenleştirilmesi ve aşırı sağ partilerin rolü üzerine hazırladığı tezine devam ediyor. Araştırma konuları arasında Avrupa Birliği, Avrupa'da aşırı sağ oluşumlar, düzensiz göç ve göçmenler, İngiltere'nin güncel iç ve dış politikası, Kıbrıs meselesi ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri yer alıyor.

TUNÇ DEMİRTAŞ

2012'de Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2013'te Uludağ Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan Demirtaş 2015'te aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda "Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç" üzerine teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. Aynı yıl doktora eğitimine başlamış ve Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda "Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Riskler ve Fırsatlar: Afrika Boynuzu Örneği" adlı doktora teziyle devam etmektedir. Çalışma ve ilgi alanları arasında Afrika Boynuzu siyaseti ve Türkiye-Afrika ilişkileri yer almaktadır.

MURAT ASLAN

1991'de Kara Harp Okulu Yönetim Bölümü'nden mezun oldu. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesinde muhtelif görevler aldı. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisans (2006-2010) ve doktora (2011-2017) eğitimlerini tamamladı. Akademik çalışmalar yapmak üzere TSK'dan kendi isteğiyle Şubat 2017'de emekli oldu. Başkent ve Hasan Kalyoncu üniversitelerinde siyaset ve uluslararası ilişkiler alanında dersler vermeyi müteakip Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nden öğretim üyesi olarak görev aldı. Savunma ve güvenlik çalışmaları kapsamında güç kavramı, istihbarat ve propaganda kavram ve uygulamaları üzerine yoğunlaştı. Halen Hasan Kalyoncu Üniversitesi öğretim üyesi olan Aslan SETA'da araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

MUHİTTİN ATAMAN

1992'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 1994-1996 arasında Central Oklahoma Üniversitesi'nde yüksek lisans, 1996-1999 arasında Kentucky Üniversitesi'nde ise doktora çalışmalarını tamamladı. 2001-2014 arasında Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Bu süre zarfında bölüm başkanlığı, enstitü müdür yardımcılığı ve dergi editörlükleri gibi idari ve akademik görevlerde bulundu. 2012-2014 arasında Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) genel sekreteri olarak görev yaptı. Aynı dönemde Yükseköğretim Kurulunda (YÖK) başkan danışmanı ve Dış İlişkiler Birimi koordinatörü olarak çalıştı. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Ataman aynı zamanda SETA tarafından yayımlanan *Insight Turkey* dergisi editörlüğü görevlerini de yürütmektedir. Ortadoğu siyaseti ve Türkiye dış politikası konularında yurt içi ve yurt dışında yayımlanan pek çok Türkçe ve İngilizce dergiye ve derleme kitaba makaleleriyle katkıda bulunan Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri I-II*, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009 ve Küresel Güç ve Refah* adlı kitaplar ile *Ortadoğu Yıllığı Dergisi*'nin editörlerindedir. Daha çok Türk dış politikası ve Ortadoğu siyaseti konularında özellikle de Körfez ülkeleri hakkında akademik çalışmalar yapmaktadır.

SİBEL DÜZ

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olan Düz; askeri strateji, terörizm ve ayaklanma ile şiddete varan aşırıcılıkla mücadele (CVE) alanlarında araştırmalarını sürdürmektedir.

RIFAT ÖNCEL

Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olan Rifat Öncel, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimini sürdürmektedir. Çalışma alanları arasında nükleer strateji, silahlanma ve savunma politikaları bulunmaktadır.

SETA GÜVENLİK RADARI

2022'DE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK ORTAMI

Editörler: Murat Yeşiltaş, Gloria Shkurti Özdemir

Devletler koronavirüs pandemisinin yıkıcı etkisinden kurtulmaya çalışırken 2021'de küresel meselelerde pek bir şey değişmemiştir. ABD'nin üstünlüğündeki düşüş eğilimi, küresel liderliğin eksikliği ve küresel yönetimdeki sorunlar –Çin ve Rusya da dahil olmak üzere– “diğerleri”nin yükselişine daha fazla alan açarak halen devam ediyor.

Bu bağlamda uluslararası sistemde süregelen dönüşüm ve büyük güç politikalarının geri dönüşü küresel bir belirsizlik oluştururken –Türkiye dahil– birçok devleti dış politikalarını yeniden gözden geçirmeye ve uluslararası arenadaki konumlarını yeniden düzenlemeye zorlamıştır.

Bölgesel bir perspektiften bakıldığında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki yeniden düzenleme, Doğu Akdeniz'de süregelen stratejik rekabet ve Karadeniz'de artan gerilimler de dahil olmak üzere önemli değişiklikler yaşanıyor.

Bu iç içe geçmiş dinamikler Türkiye'nin 2022 için jeopolitik durumunu şekillendirmeye devam edecek ve Ankara'nın olası dikkat dağınıklıklarından kaçınırken stratejisini konsolide edebilmesi için kaynaklarını nasıl kullanacağını düşünerek stratejik direncini geliştirmeye odaklanması gerekliliğini ön plana çıkaracaktır.

SETA Güvenlik Radarı 2022'de Türkiye'nin Jeopolitik Ortamı, 2021'de Türkiye'nin jeopolitik portföyünü şekillendiren ana dinamiklerin genel bir arka planını ve ardından da Ankara'nın 2022'de izleyebileceği dış politika ve stratejiye ilişkin bir öngörü sunmayı hedefliyor.

